

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Διπλωματική Εργασία

« Η κατανόηση της έννοιας της αστάθειας στις ευάλωτες χώρες (κράτη) κρατική αστάθεια, χαρακτηριστικά των ευάλωτων κρατών, ιστορικές ρίζες της κρατικής αστάθειας»

του Ευάγγελου Τζούρου (ΑΜ:IRS22064)

Επιβλέπων Καθηγητής: Γεώργιος Σπυρόπουλος

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, Δεκέμβριος 2022

*Αφιερώνεται στην γυναίκα μου, ακούραστο αναγνώστη των
δοκιμίων μου για την υπομονή της και αρωγή της στην
ολοκλήρωση αυτών και στον επιβλέπων καθηγητή μου κύριο
Γεώργιο Σπυρόπουλο ο οποίος με τις οδηγίες και τις
κατευθύνσεις του με καθοδήγησε στο να ολοκληρώσω το ταξίδι
αυτό.*

Υπεύθυνη Δήλωση

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία.

Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.»

Ευάγγελος Τζούρος

Περίληψη

Στην παρούσα διατριβή μελετάται η έννοια της αστάθειας στις ευάλωτες χώρες (κράτη) κρατική αστάθεια, τα χαρακτηριστικά των ευάλωτων κρατών και οι ιστορικές ρίζες της κρατικής αστάθειας. Αρχικά εξετάζεται η έννοια του ευάλωτου κράτους προσπαθώντας μέσα από την μελέτη διαφόρων ορισμών που έχουν χρησιμοποιηθεί προκειμένου να χαρακτηριστούν κράτη με προβληματικές πτυχές ή ελλείματα σε βασικούς τομείς της λειτουργίας τους να προσεγγίσουμε το εύρος της αλλά και την ανάγκη ύπαρξης του συνδέοντας τα ορατά και μετρήσιμα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που έχουν προκύψει από διάφορες μελέτες περιπτώσεων διαφορετικών χωρών (κρατών) των οποίων η ιστορική τους πορεία τους έχει προσδώσει την ιδιότητα της ασταθούς οντότητας συνέπεια να είναι δόκιμα για διερεύνηση του φαύλου κύκλου στον οποίο εγκλωβίζονται. Στο τέλος επιχειρείται η ομαδοποίηση των παραγόντων οι οποίοι συνεισφέρουν στην «ευαλωτότητα» τους και τα ωθούν ενδεχομένως και προς την γενικευμένη και εμμένουσα αστάθεια ώστε να οδηγηθούμε σταδιακά στις ιστορικές ρίζες, στα δομικά αίτια που οδηγούν ένα κράτος στο να παρουσιάζει σε μεγάλο βαθμό αποκλίνουσα λειτουργία σε σχέση με άλλα κράτη που διαχρονικά πετυχαίνουν να εμφανίζουν χαρακτηριστική σταθερότητα και πρόοδο δείχνοντας αξιοθαύμαστη αντοχή ακόμα και σε περιόδους κρίσεων ή και σοκ.

Η αστάθεια των κρατών είναι μία έννοια η οποία συνυπάρχει χρονικά με την ίδια την ιστορική τους γένεση και αυτό εξηγείται από τις συνθήκες οι οποίες μέσα στις οποίες δημιουργήθηκε αλλά και τα κενά τα οποία κλήθηκε για να καλύψει η δημιουργία οργανωμένων κρατικών φορέων όπως η δημιουργία σταθερών και αποτελεσματικών αντιπροσωπευτικών μηχανισμών για πληθυσμούς που διέθεταν πλείστα κοινά χαρακτηριστικά και έφταναν σε ένα τέτοια βαθμό κοινωνικής και πολιτικής ωριμότητας που τους οδηγούσε σαν φυσική συνέπεια στο να αποφασίσουν να ταυτίσουν το ατομικό με το ομαδικό συμφέρον ακριβώς για να εξαλείψουν στο μέτρο του δυνατού τις συνθήκες αστάθειας που εμπόδιζαν την ευημερία, την πρόοδο ή και απειλούσαν ακόμα και την ίδια την ύπαρξη τους έναντι εταίρων κρατικά οργανωμένων ή και μη ανταγωνιστικών ομάδων. Προκειμένου να γίνει επαρκώς κατανοητή η έννοια της αστάθειας είναι απαραίτητο να αναγνωριστεί ως μια συνιστώσα πολλών διαφορετικών παραγόντων που αναλόγως της βαρύτητας τους την δεδομένη χρονική στιγμή μπορούν να δράσουν μεμονωμένα ή αθροιστικά προς την κατεύθυνση δημιουργίας αυτού που έχει επικρατήσει

να λέγεται σήμερα ως ασταθές κράτος.

Η εντατική μελέτη περιπτώσεων κρατών, η δημιουργία προτύπων που να καλύπτουν ένα όσο το δυνατόν ευρύτερο φάσμα αποτύπωσης της σταθερότητας ή αστάθειας μιας χώρας και η χρήση δεικτών για παρακολούθηση των επιδόσεων των κρατών σε ποικίλους τομείς των αναμενόμενων από αυτά λειτουργιών, καταδεικνύουν τη σημασία που δίνετε από ποικίλους φορείς, ειδικούς επιστήμονες και διεθνείς οργανισμούς για την αναζήτηση τρόπων αντιμετώπισης των «εύθραστων» κρατών καθώς κρίνετε ότι σε έναν κόσμο στον οποίον η πληροφορία, τα αγαθά, οι άνθρωποι, η τεχνολογία, το διαδίκτυο κινούνται με όλο και αυξανόμενες ταχύτητες οι απειλές για την παγκόσμια ασφάλεια δεν θα είναι ασύμμετρες ή αόρατες ή θα έχουν σημειακές μόνο επιπτώσεις αλλά θα αφορούν μεγάλες περιοχές, μεγάλα τμήματα του παγκόσμιου πληθυσμού των οποίων η ποιότητα ζωής θα απέχει δραματικά από τους στόχους που έχει θέσει η παγκόσμια κοινότητα για την νέα χιλιετία.

Η αντιμετώπιση μιας τόσο εκτεταμένης ανθρωπιστικής κρίσης απαιτεί την διερεύνηση των παθογενειών οι οποίες κρατούν το ¼ του πληθυσμού τη γης σε συνθήκες διαβίωσης οι οποίες απέχουν πολύ από το να φτάσουν στις αντίστοιχες των πολιτών του λεγόμενου δυτικού κόσμου έτσι ώστε να βρεθούν τα εξειδικευμένα για κάθε χώρα μείγματα βοήθειας οι οποίες σίγουρα θα διαφέρουν από την μέχρι τώρα κλασική αντιμετώπιση των χωρών του Τρίτου κόσμου που κινούνταν στον άξονα της παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας αλλά και του αναπτυξιακού προτύπου εστιάζοντας αποκλειστικά στην οικονομική ανάπτυξη, γεγονός έχει οδηγήσει σε φτωχά αποτελέσματα και σίγουρα δυσανάλογα σε σχέση με τους πόρους που έχουν δαπανηθεί.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Η έννοια του ευάλωτου κράτους.....	4
1.1 Μελέτη ορισμών «εύθραστον/ευάλωτων» κρατών – χωρών.....	5
1.1.1 Ευάλωτα κράτη (Fragile states)	8
1.1.1.1 Ευάλωτα κράτη κατά Παγκόσμια τράπεζα (World bank)	9
1.1.1.2 Ευάλωτα κράτη κατά Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	10
1.1.1.3 Ευάλωτα κράτη κατά ΟΟΣΑ.....	11
1.1.1.4 Ευάλωτα κράτη κατά CIFP (Canada’s Country Indicators for Foreign Policy)	11
1.1.1.5 Ευάλωτα κράτη κατά USAID (The US agency for International Development)	12
1.1.1.6 Ευάλωτα κράτη κατά DFID (Department for International Development)	12
1.2 Απόκλιση του «ισχυρού» από το «ευάλωτο» κράτος.....	13
1.3 Ο ορισμός της τρισδιάστατης φύσης της «ευαλωτότητας».....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Ανάλυση χαρακτηριστικών ευάλωτων κρατών.....	18
2.1 Αδυναμία κινητοποίησης εγχώριων πόρων και εξάρτηση από εξωτερικούς πόρους.....	18
2.2 Εξάρτηση από πρωτογενή προϊόντα.....	19
2.3 Συγκέντρωση εξαγωγών	20
2.4 Μειωμένη ανθρώπινη ανάπτυξη.....	21

2.5 Αδύναμες μαλακές και σκληρές υποδομές.....	22
2.6 Δείκτες της ανθρώπινης ανάπτυξης.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Εμβάθυνση στις ιστορικές ρίζες της κρατικής αστάθειας – παράγοντες που την διαμορφώνουν και η σχέση με την ευαλωτότητα του κράτους.....	26
3.1 Ιστορικοί παράγοντες.....	29
3.1.1 Το δουλεμπόριο	30
3.1.2 Η βιομηχανική επανάσταση.....	31
3.1.3 Η αποικιοποίηση.....	32
3.2 Γεωγραφικοί παράγοντες.....	34
3.3 Πολιτικοί παράγοντες.....	36
3.3.1 Τα σύνορα.....	36
3.3.2 Τα μετα-αποικιακά αφρικανικά κράτη	37
3.3.3 Τα ευάλωτα κράτη στην μεταψυχροπολεμική εποχή	38
3.4 Οικονομικοί παράγοντες.....	38
3.5 Εξωτερικοί παράγοντες.....	39
3.6 Παράγοντες ρίσκου για την αστάθεια.....	40
3.6.1 Βίαιες Συγκρούσεις ως αιτία πυροδότησης της αστάθειας.....	40
3.6.2 Παράγοντες που σχετίζονται με τους Εμφύλιους Πολέμους.....	40
3.6.3 Σχέση φτώχειας και εμφύλιου πολέμου.....	41
3.6.4 Προηγούμενο ιστορικό βίαιων συγκρούσεων.....	43
3.6.5 Ευάλωτοι πολιτικοί θεσμοί.....	43
3.6.6 Φυσικοί Πόροι.....	43
3.6.7 Εθνολογική σύνθεση.....	46

3.6.8 Ανισότητα.....	47
3.6.9 Διασπορά.....	47
3.6.10 Κακή γειτνίαση.....	48
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ -ΕΠΙΛΟΓΟΣ	49
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	53

Εισαγωγή

«κάπου στο μέσο των διεθνών τελετουργιών, ανάμεσα στην παγκόσμια κυβέρνηση και την κατάργηση της κυβέρνησης, βρίσκεται το όραμα της οργανωμένης συνεργασίας μεταξύ των εθνών. Πίσω από ένα πλέγμα ελπίδων, φαντασίας και φόβων να βρίσκεται το όραμα ενός καλύτερου μέλλοντος εντός των δυνατοτήτων και των ικανοτήτων μας»

Mark Mazower

Καθώς επίσημος ορισμός του ασταθούς κράτους¹ δεν υπάρχει θα ξεκινήσουμε το ταξίδι της ανάπτυξης του αντικειμένου της παρούσας διατριβής με την προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας της αστάθειας έτσι ώστε να λειτουργήσει σαν φάρος σε αυτό το εγχείρημα. Ως αστάθεια γενικά ορίζεται η κατάσταση κατά την οποία ένα σύστημα γνωρίζει συνεχείς και απρόβλεπτες αλλαγές ενώ χρήσιμο είναι να παραθέσουμε συ σχετιζόμενες λέξεις και έννοιες όπως αδύναμο, μη ασφαλές, απειλή, ανισόρροπο που εξηγούν την δυναμική της προς μελέτη έννοιας.²

Το κράτος ως μορφή κοινωνικής οργάνωσης δεν υπήρχε από πάντα, για δεκάδες χιλιάδες χρόνια οι ανθρώπινες φυλές ήταν οργανωμένες σε μικρές ομαδοποιήσεις ή και σε μεγαλύτερες κοινότητες χωρίς την ύπαρξη μιας οργανωμένης κρατικής οντότητας. Η ανάγκη για ύπαρξη δομής η οποία να επιτελεί θεσμικές λειτουργίες σαν ζητούμενο δημιουργήθηκε από την στιγμή που ο άνθρωπος συγκροτεί τις πρωτόγονες αγροτικές κοινωνίες, παράγει πλεόνασμα αγαθών και δημιουργεί το εμπόριο για να πουλά αυτά τα αγαθά. Η ίδια η φύση των κρατών με τη σειρά του δημιούργησε τάξεις και διαμόρφωσε ισορροπίες στο πλαίσιο του ανταγωνισμού για την παραγωγή, την αυτάρκεια σε αγαθά και τέλος στο εμπόριο των αγαθών. Καθώς όλο και περισσότερα κρατικά μορφώματα άρχισαν αναδύονται, ο ανταγωνισμός για τη διαμόρφωση μιας ιδιότυπης ιεραρχίας ξεκίνησε με αποτέλεσμα το κάθε κράτος να επενδύει στην δημιουργία ισχυρών χαρακτηριστικών που θα του επέτρεπαν να διεκδικήσει μία όλο και αυξανόμενη επιρροή επί του εγγύς αλλά και με μακρυσμένου γίνεσθαι. Αυτή καθ' αυτή η δημιουργία ενός κράτους έχει αποδειχτεί μια βίαιη και δυναμική διαδικασία καθώς οι διαφορετικές συνθήκες, η ανομοιογένεια που χαρακτηρίζει τους πληθυσμούς αλλά και η παρέμβαση εξωτερικών παραγόντων διαφοροποιεί τον χρόνο που χρειάζεται για να επιτευχθεί η σταθερότητα και εν τέλει η ευημερία ενός κράτους/χώρας.

Σε έναν κόσμο που υπήρχε η αδιαπερατότητα των κρατών λόγω της δομής τους αλλά και της αντίληψης περί ασφάλειας, η αστάθεια των κρατών σαν έννοια δεν υπήρχε και δεν αποτελούσε αντικείμενο μελέτης ενδιέφερε μόνο τα ισχυρότερα κράτη η μέτρηση της διαφοράς ισχύος έχοντας σαν στόχο να αποκτήσουν τον έλεγχο με διάφορους τρόπους προκειμένου να αυξήσουν την ισχύ ή και το μέγεθος της σφαίρας επιρροής τους. Όλα αυτά άλλαξαν με την έλευση των παγκόσμιων οργανισμών και με την σύμπραξη κρατών σε περιφερειακό αλλά και

¹ Κράτος: Πολιτική ένωση ου ασκεί κυρίαρχη δικαιοδοσία εντός ορισμένων εδαφικών συνόρων

² αστάθεια - Βικιλεξικό (wiktionary.org)

παγκόσμιο επίπεδο καθώς με την παγκοσμιοποίηση τα κράτη πλέον άρχισαν να επηρεάζονται από τα γειτονικά ή και εντελώς μεμακρυσμένα κράτη τα οποία εξαιτίας της αστάθειας τους δημιουργούσαν αρνητικές επιρροές αλλά και προβληματικές καταστάσεις σε παγκόσμιο επίπεδο (Αφγανιστάν, Ιρακ, Ρωσία), για το λόγο αυτό αναπτύχθηκε η μελέτη και παραμετροποίηση των σταθερών που ορίζουν ένα κράτος ως ασταθές έτσι ώστε να είναι δυνατή η παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας προκειμένου να αντιμετωπίσει δυνητικά απειλητικές μορφές αστάθειας οι οποίες αφορούν ένα ευρύ φάσμα.

Ο ορισμός της αστάθειας άρχισε να απασχολεί το ευρύ κοινό ad hoc όταν τα αποτελέσματα της άρχισαν να γίνονται εμφανή και να επηρεάζουν σημαντικό αριθμό κρατών ή και το σύνολο αυτών, ακριβώς σε αυτό το σημείο ξεκίνησε η προσπάθεια οριοθέτησης της έννοιας προκειμένου σαν φαινόμενο το οποίο εκδηλώνεται στους κόλπους της διεθνούς κοινότητας να είναι μετρήσιμο και ως τέτοιο να χρήζει του ενδιαφέροντος αλλά και της αντιμετώπισης από μία παγκόσμια διεθνή κοινωνία. Αν κάποτε η ισορροπία ισχύος αφορούσε την σχέση μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών ή και συνασπισμών κρατών πλέον μιλάμε για μια παγκόσμια ισορροπία ισχύος που απειλείται και διαταράσσεται από μη συμβατικούς ή και μη ευκόλως αναγνωρίσιμους παράγοντες. Η σταθερότητα αναδύεται πλέον από την ειρηνική διευθέτηση των αλλαγών και των εσωτερικών εντάσεων και όχι από την συγκέντρωση και προβολή ισχύος. Τα κράτη που έχουν περιορισμένη εσωτερική ικανότητα και αντοχή και παρουσιάζουν απουσία εξωτερικών παραγόντων σταθεροποίησης, είναι αυτά που εμφανίζουν το μεγαλύτερο ρίσκο αστάθειας.

Αυτό το οποίο μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα είναι ότι η δημιουργία των σύγχρονων κρατών και ο τρόπος που αυτά λειτουργούν αλλά και αλληλοεπιδρούν στο διεθνές γίγνεσθαι, δημιούργησε αναπόφευκτα την σύγκριση μετρήσιμων μεγεθών που καθορίζουν την δυναμική αλλά και το βαθμό επιτυχίας/ευημερίας ενός κράτους και στο σημείο αυτό η χρήση κανόνα για μέτρηση ενός κράτους αυτομάτως το κατηγοριοποιεί ως εύθραυστο/ευάλωτο ή ως σταθερό, πετυχημένο και ισχυρό. Στον σύγχρονο κόσμο το κράτος τουλάχιστον στην θεωρία, καλείται να επιτελέσει μία διττή λειτουργία σε σχέση με την πολιτική τάξη: πρώτον να οργανώσει και να εγγυηθεί τη δημόσια τάξη εσωτερικά σε μία ορισμένη εδαφική επικράτεια και δεύτερον επειδή όλα τα κράτη συνιστούν το διεθνές σύστημα και κατ' επέκταση να κάνει ακριβώς το ίδιο και διατήρηση της παγκόσμιας τάξης. Είναι κοινός τόπος ότι αναποτελεσματικά και αδύναμα κράτη τα οποία υπάγονται στην κατάσταση «ευάλωτοτητας» μπορούν να υπονομεύσουν και τις δύο λειτουργίες και να προκαλέσουν προβληματικές καταστάσεις σε εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Συγκεκριμένα, για τους ειδικούς επί θεμάτων ανάπτυξης είναι γνωστό ότι πολλά μετα-αποικιακά κράτη (ή μετα-σοβιετικά) κράτη αδυνατούν να παρέχουν βασικές δημόσιες λειτουργίες και υπηρεσίες άμεσα στους πολίτες τους και άρα είναι ανίκανα στο να εκτελέσουν τα καθήκοντα τους και τις υποχρεώσεις τους σαν μέλη της διεθνούς κοινότητας. Άρα είναι εμφανές το ότι, ένα «ευάλωτο» κράτος εγείρει προκλήσεις όχι μόνο για την εσωτερική

διακυβέρνηση αλλά που μπορούν να επηρεάσουν μία περιφερειακή ή και παγκόσμια αρχή διακυβέρνησης. Ωστόσο μέχρι το τέλος του προηγούμενου αιώνα ο λεγόμενος Δυτικός Κόσμος είχε την αντίληψη ότι οι «ευάλωτες» χώρες είναι ένα τοπικό και κατά συνέπεια απομονωμένο πρόβλημα του οποίου η αντιμετώπιση αφηνόταν στα χέρια αναπτυξιακών οργανισμών και των ειδικών τους χωρίς να υπάρχει συσχέτιση της κατάστασης «ευαλωτότητας» των κρατών με το πεδίο της Διεθνούς Πολιτικής Ασφαλείας εκτός από τις περιπτώσεις όπου απαιτούνταν ανθρωπιστική παρέμβαση.

Το να αυξάνεις την ικανότητα μιας χώρας να διαχειρίζεται αποτελεσματικώς και να προσαρμόζεται στις αλλαγές είναι το κεντρικό σημείο δημιουργίας σταθερότητας. Είναι επίσης σημαντικό το να απευθύνεσαι σε δομικές ατέλειες ενός κράτους όπως η φτώχεια, η οικονομική ύφεση, η εξάρτηση από φυσικές πηγές, οι πολιτικοί συσχετισμοί, η λειτουργία των θεσμών, η κακή γειτονία γεγονός που αναδεικνύει την βαρύτητα που έχουν οι μηχανισμοί που καλούνται να τις εντοπίσουν και να τις μελετήσουν για την προσπάθεια αντιμετώπισης τους. Η αστάθεια είναι το δυναμικό αποτέλεσμα ποικίλων πιέσεων και όχι μία απλή συνηθισμένη διαδικασία. Η πρόβλεψη του χρόνου εκδήλωσης και της φύσης κάθε ιδιαίτερης κρίσης δεν είναι δυνατή και εξαρτάται από μία πολύπλοκη αλυσίδα γεγονότων αλλά και αλληλεπιδράσεων. Είναι δυνατό το να εκτιμηθούν ισχυρά τα υποβόσκοντα ρίσκα αστάθειας μελετώντας τους παράγοντες ρίσκου μιας χώρας ή και περιοχής. Η στενή παρακολούθηση αυτών των παραγόντων επιτρέπει την έγκαιρη αντίδραση κατά την εμφάνιση μιας κρίσης. Η προσπάθεια που γίνεται προκειμένου να μελετηθεί η σταθερότητα μιας χώρας ή περιοχής οδηγεί νομοτελειακά στην κατηγοριοποίηση πολλαπλών δυνάμεων και δομών οι οποίες καθορίζουν το επίπεδο της σταθερότητας.

Κεφάλαιο 1 Η έννοια του ευάλωτου κράτους

Από τυπικής πλευράς το κράτος είναι το μοναδικό πλήρες υποκείμενο που αναγνωρίζει το Διεθνές Δίκαιο, ενώ η κατοχύρωση της κυριαρχίας του αποτελεί την υπέρτατη κατάκτηση του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις. Κυρίαρχο κράτος είναι αυτό που αποφασίζει μόνο του χωρίς να δεσμεύεται από πιέσεις και χωρίς να επηρεάζεται από εξωτερικούς παράγοντες. Το κράτος μπορεί να οριστεί ως η «η υπέρτατη, κυρίαρχη εξουσία που ασκείται στο σύνολο ενός λαού και σε μία εδαφικά καθορισμένη επικράτεια και σύμφωνα με τους νόμους».³ Για το λόγο αυτό το κράτος και οι παθογένειες του βρίσκονται στο επίκεντρο της μελέτης προκειμένου να αναλυθούν και να βρεθούν οι αλλαγές – παρεμβάσεις οι οποίες μπορούν να τις θεραπεύσουν. Ο όρος «ευάλωτα» κράτη διαδόθηκε από την παγκόσμια τράπεζα (World Bank) από τις αρχές του 1990 όπως συμβαίνει και με άλλες έννοιες αποτελεί όρο σχετικό (εμπειρικό και όχι κανονιστικό) αφού επιχειρεί να αποτυπώσει την απόκλιση διάφορων κρατών από το μέσο δυτικό πρότυπο της έννοιας του κράτους⁴. Θα μπορούσε εύκολα να υποστηρίξει κάποιος ότι ο ίδιος ο χαρακτηρισμός του «ευάλωτου» κράτους δηλώνει σε ένα βαθμό την αποτυχία του, την αδυναμία να αποτελέσει τον ιδανικό και αποτελεσματικό πάροχο υπηρεσιών και αγαθών στους πολίτες του, οπότε η ίδια η παρέμβαση της δότριας διεθνούς κοινότητας αναδεικνύει την ανάγκη για μία παγκόσμια μορφή διακυβέρνησης (το ζητούμενο της παγκοσμιοποίησης), μια νέα τάξη πραγμάτων που να διαθέτει τη δύναμη και τα μέσα για να ξεπεράσει τις ανεπάρκειες του Βεσφαλιανού⁵ κράτους και να το αντικαταστήσει ως παρωχημένο και αναποτελεσματικό.

Όμως ο ισχυρισμός ότι ζούμε σε έναν κόσμο χωρίς όρια ή ότι το κράτος έχει πάψει να λειτουργεί και ότι η εθνική κυριαρχία δεν υπάρχει κινείται στα όρια της φαντασίας και αυτό γιατί είναι εμφανές ότι η πολιτική σε παγκόσμιο επίπεδο δεν έχει υπερκεράσει την πολιτική σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο, τα κράτη είναι αυτά που αποφασίζουν για τον ρόλο τους, για τις πολιτικές τους και καθορίζουν τη θέση του στην παγκόσμια τάξη. Καθώς επίσημος και απόλυτος ορισμός του ευάλωτου κράτους ή κοινά αποδεκτό μετρικό σύστημα το οποίο να ορίζει το μέγεθος της «ευαλωτότητας» ενός κράτους δεν υπάρχουν η προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας περνάει μέσα από την μελέτη των χαρακτηριστικών των ευάλωτων κρατών καθώς και των παραγόντων κινδύνου για πρόκληση αστάθειας, στο βαθμό που αυτά μπορούν να προσφέρουν μια υποκειμενική αντίληψη της έννοιας αυτής.

³ Κουσκουβέλης, Ι. Ηλίας. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Εκδόσεις Ποιότητα, 2003, σελ. 107-108, 112-113

⁴ Osaghae, E. Eghosa. «Fragile states» (chapter 28) in Deconstructing Development Discourse. Buzzwords and Fuzzwords. Oxfam GB, 2010, σελ. 282.

⁵ ΨΗΦΙΔΑ: Τριακονταετής Πόλεμος (1618-1648) : το βεσφαλιανό σύστημα κρατών ως ιδεότυπος για τη θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού (uom.gr)

1.1 Μελέτη των ορισμών των "εύθραστων/ευάλωτων" κρατών

Το τέλος του Ψυχρού πολέμου είχε σημαντικές επιπτώσεις στο γνωστικό αντικείμενο «διεθνείς σχέσεις», αύξησε την προσοχή σε ζητήματα που απαιτούσαν μια νέα «ανάγνωση», διαφορετικής πέρα από τον στενό στρατιωτικό χαρακτήρα της περιόδου του δίπολου ισχύος ασφάλειας καθώς έχουμε την ανάδυση νέων κρατών με αδύναμες κρατικές τα οποία απασχόλησαν αλλά και απασχολούν την ακαδημαϊκή κοινότητα. Οι αλυτρωτικές διεκδικήσεις και τα μειονοτικά προβλήματα, οι εθνικιστικές εξάρσεις, ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός και η διεθνής τρομοκρατία και τα προβλήματα των ευάλωτων κρατών δημιουργούν διλήμματα που σχετίζονται με την συμπεριφορά των κρατών αλλά και το πως αυτή διαμορφώνεται καθώς ένα νέο ζήτημα διεθνών σχέσεων έχει σημασία τόσο από θεωρητική σκοπιά όσο και από πρακτική, εφόσον εμπεριέχει αρχές και αξίες που μπορούν να επηρεάσουν την λήψη αποφάσεων στην εξωτερική πολιτική.

Σαν «εύθραυστα» κράτη θεωρούνται αυτά με υψηλά επίπεδα θεσμικής και κοινωνικής ανεπάρκειας σύμφωνα με τους διαθέσιμους δείκτες μέτρησης της ποιότητας και αποτελεσματικότητας των θεσμών καθώς και κράτη που βιώνουν παρατεταμένα βίαιες συγκρούσεις με μεγάλα ποσοστά θανάτων μεταξύ του πληθυσμού. Ο εύθραυστος χαρακτήρας αυτών των κρατών σημαίνει ότι όχι μόνο έχουν τεράστιες ανάγκες λόγω εσωτερικής αστάθειας, θεσμικών ελλειμμάτων και ακραίων οικονομικών συνθηκών αλλά και ότι εμφιλοχωρούν κινδύνους για την περιφερειακή και παγκόσμια σταθερότητα σαν αποτέλεσμα της επί σειράς ετών εσωτερικής αστάθειας αλλά και των αναποτελεσματικών πολιτικών επέμβασης.⁶

Όπως πολύ emphaticά τα χαρακτηρίζει ο Michael Ignatieff σαν την κύρια πηγή κατάχρησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην μεταψυχροπολεμική πραγματικότητα και για αυτό το λόγο ο James Wolfensohn υπερθεμάτισε την ανάγκη διαμόρφωσης μίας παγκόσμιας στρατηγικής η οποία να στοχεύει τις ρίζες της τρομοκρατίας όπως την ακραία φτώχεια, τον οικονομικό αποκλεισμό μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων ή και ολόκληρων λαών και την υπανάπτυξη⁷. Η εκτίμηση ότι το 14% του πληθυσμού της γης ζει σε κράτη τα οποία μπορούν να οριστούν ως ευάλωτα εξηγεί το γιατί δεν υπάρχει πρόοδος προς την υλοποίηση των Στόχων Ανάπτυξης Χιλιετίας (MDGs)⁸ καθώς αυτά παρουσιάζουν ελάχιστη έως μηδενική πρόοδο.

Η θεωρία των Διεθνών Σχέσεων η οποία αναλύει τις σχέσεις κρατών τα οποία παρουσιάζουν ανομοιογένεια σε ό,τι αφορά τα ποσοτικά και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους χρησιμοποιεί ευρέως την έννοια της ισχύος των κρατών προκειμένου να τα κατατάξει σε μία ιδιότυπη ιεραρχία. Η ισχύς ορίζεται ως ο «κομβικός καταλύτης που θα επιτρέψει σε ένα κράτος να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει απειλές του συστήματος ώστε να έχει μεγάλες πιθανότητες επιβίωσης»⁹. Άρα το

⁶ Χειλά, Ε. Διεθνής Κοινότητα και Εύθραυστα Κράτη. Εκδόσεις Ποιότητα, 2020, σελ. 15-17

⁷ About CIFP - Country Indicators for Foreign Policy (CIFP) (carleton.ca)

⁸ <https://www.un.org/millenniumgoals>

⁹ Λίτσας, Ν. Σπυρίδων. Ιλιάδα και διεθνής πολιτική. Μία θεωρητική προσέγγιση. Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 85

κομβικό ζήτημα το οποίο μελετάται σε ότι αφορά τα «ασταθή» κράτη είναι η έλλειψη ισχύος τόσο σκληρής (ένοπλες δυνάμεις, οικονομία, πρώτες ύλες, βιομηχανική υποδομή, τεχνολογική ανάπτυξη) όσο και ήπιας (ηγεσία, ποιότητα ανθρώπινου δυναμικού, διπλωματία, συμμαχίες) και αναζητούνται - αναλύονται οι αιτίες που δεν επιτρέπουν σε ένα κράτος να παρέχει αγαθά – υπηρεσίες στους πολίτες με πεμπουσία των παροχών την παροχή ασφαλείας σε όλες τις διαστάσεις. Προς αυτή την κατεύθυνση δεν μπορεί να δημιουργηθεί μια εξίσωση που να ορίζει την σχέση της ισχύος ενός κράτους σε συνάρτηση με την αστάθεια του και αυτό διότι όταν μιλάμε για ισχύ περιγράφουμε στην πραγματικότητα μια ψυχολογική σχέση που φέρνει αντιμέτωπες βουλήσεις, που αναζητούν, μέσω άσκησης πιέσεων, την παρέκκλιση από μία αρχική πορεία, χωρίς να καταφεύγουν, ωστόσο στη φυσική βία. Από μία οπτική, ο στόχος της σχέσης ισχύος είναι το να μπορέσει ο ελεγκτής (κράτος Α) είτε να παρασύρει τον ελεγχόμενο (κράτος Β) προς μία δράση ευνοϊκή προς το εθνικό του συμφέρον είτε να τον αδρανοποιήσει για τον ίδιο λόγο άρα με επαγωγική σκέψη προκύπτει ότι ένα ασταθές κράτος προσφέρει περισσότερα ερείσματα στον ελεγκτή να το χρησιμοποιήσει σαν ελεγχόμενο καθώς συνολικά αλλά και σε επιμέρους τομείς αποτυγχάνει να χτίσει τους συντελεστές ισχύος σε βαθμό που να προσφέρουν την ασφάλεια στην ολιστική της μορφή.¹⁰

Οι ορισμοί που χρησιμοποιήθηκαν και χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν κράτη τα οποία χαρακτηρίζονταν από αστάθεια λόγω ποικίλων και διαφορετικών κατά περίπτωση συνδυασμών προβληματικών πεδίων και τα οποία εκτείνονται από την οικονομία, το πολίτευμα, την πληθυσμιακή και θρησκευτική ανομοιογένεια μέχρι την έλλειψη «κυβερνησιμότητας» (governance)¹¹, μεταβάλλονται, αναθεωρούνται και εμπλουτίζονται καθώς εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς αλλά και σκοπιμότητες και ασφαλώς αποτελούν την υποκειμενική οπτική οργανισμών, κοινωνιολόγων αλλά και επιτροπών στους οποίους αποδίδεται η χρήση αυτών. Σε κάθε περίπτωση η μελέτη αυτών των ορισμών θα δώσει ένα υπόβαθρο της γενικότερης αντίληψης που επικρατεί για τα κράτη, για το ποιες είναι οι προσδοκίες ή το επίπεδο της φιλοδοξίας από ένα κράτος πρότυπο στον γνωστό ως ανεπτυγμένο κόσμο αλλά και πώς γίνεται η κατηγοριοποίηση των χωρών που χρειάζονται πολύ - επίπεδη βοήθεια προκειμένου να αναπτυχθούν ανάλογα. Παρακάτω παρατίθενται διάφορες έννοιες που χρησιμοποιούνται για να συνδέσουν χώρες – κράτη με αρνητικές επιδόσεις σε καθοριστικούς δείκτες ανάπτυξης και ευημερίας που συμβάλλουν συνεπώς με την σειρά τους στην εκδήλωση της κρατικής αστάθειας.

Επιπτώσεις των «εύθραυστων» κρατών στη διεθνή κοινωνία

Από την αυγή της εποχής της παγκόσμιας τρομοκρατίας, οι συνέπειες της κρατικής αστάθειας στη διεθνή κοινωνία έχουν γίνει πιο επιζήμιες από ποτέ. Λόγω της έλλειψης εσωτερικού

¹⁰ Σπυρόπουλος, Γ., Ο Τρίτος Κόσμος στις Διεθνείς Σχέσεις, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 99 έως 103

¹¹ Governance - Wikipedia (Πρόσβαση 22 Αυγ 22)

ελέγχου και των πορωδών συνόρων, τα «εύθραυστα» κράτη συχνά χρησιμεύουν ως ασφαλή καταφύγια για τρομοκρατικές οργανώσεις. Για παράδειγμα, οι τρομοκράτες της Αλ Κάιντα που πραγματοποίησαν τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 είχαν την έδρα τους και εκπαιδεύτηκαν στο Αφγανιστάν. Όπως γλαφυρά διατυπώνει ο Ulrich Schneckener¹² το μήνυμα που εξάγεται από την επίθεση που δέχτηκε η Αμερική είναι ότι στον σημερινό κόσμο αν αγνοηθούν τα τοπικά ή περιφερειακά προβλήματα μπορεί να αναπτύξουν την δυναμική για να προκαλέσουν ρίσκα παγκοσμίου επιπέδου.

Τα «εύθραυστα» κράτη τείνουν επίσης να αποτελούν εστίες για μια ποικιλία άλλων διεθνών απειλών. Τα φορητά όπλα ρέουν παγκοσμίως από την Κεντρική Ασία. Η οικονομία του Αφγανιστάν εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά από τις εξαγωγές ναρκωτικών. Τα Βαλκάνια και η Δημοκρατία του Κονγκό αποτελούν πλέον βάσεις για την εμπορία γυναικών και παιδιών. Οι πρόσφυγες ρέουν από το Σουδάν, όπως και το AIDS και η ελονοσία από τα «εύθραυστα» κράτη της Υποσαχάριας Αφρικής. Τα έσοδα από τις πωλήσεις συγκρούσεων ή «ματωμένων» διαμαντιών που εξορύσσοντας παράνομα στη Λιβερία χρησιμοποιούνται για τη χρηματοδότηση διεφθαρμένων κυβερνήσεων, πολιτοφυλακών ανταρτών και εξεγέρσεων σε γειτονικά κράτη.

Η διεθνής κοινωνία μπορεί και το κάνει – αν και συχνά με σημαντικό κόστος – να βοηθήσει στην αποκατάσταση των «εύθραυστων» κρατών προωθώντας τη δημοκρατία και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εντός των συνόρων τους και παρέχοντάς τους μακροπρόθεσμη προστασία ασφαλείας. Ωστόσο, οι ειδικοί σε θέματα παγκόσμιας ασφάλειας προειδοποιούν όλο και περισσότερο ότι στις χειρότερες περιπτώσεις, οι μεγάλες παγκόσμιες δυνάμεις και τα Ηνωμένα Έθνη πρέπει να είναι πρόθυμα να αρνηθούν να αναγνωρίσουν ή να υποστηρίξουν «εύθραυστα» κράτη έως ότου αποπλιστούν εθελοντικά και αποκαταστήσουν κάποιο βαθμό εσωτερικής σταθερότητας.

Μία ματιά στην ετήσια έκθεση του foreign policy¹³ που δημοσιοποιεί τον Failed State Index (Δείκτη αποτυχημένων κρατών) οδηγεί σε εύστοχα συμπεράσματα για το ευρύ φάσμα των αιτιών που οδηγούν μία χώρα στο «καλάθι των άχρηστων» κατά τον David Rothkopf¹⁴ ο οποίος με διάθεση αποδόμησης του όρου προκαλεί να γίνει ένας δείκτης με βάση την κύρια μέτρηση των χωρών που αποτυγχάνουν να εκπληρώσουν τους όρους του κοινωνικού συμβολαίου και τότε είναι σίγουρος ότι δεν θα είναι μόνο εκείνες που είναι φτωχές και θύματα συγκρούσεων, κακών γειτόνων, κακής τύχης ή κακής ηγεσίας αλλά και αυτές που επαίρονται για την ευημερία τους και αυτό γιατί περίπου κάθε κράτος στον κόσμο υστερεί στην ικανότητά του να υπηρετεί τους πολίτες του αυτές τις μέρες — επειδή πάρα πολλά από τα προβλήματά τους μπορούν να επιλυθούν μόνο σε παγκόσμια σκηνή και δυστυχώς τα παλιομοδίτικα έθνη-κράτη πάνω στα οποία βασίζεται το παγκόσμιο σύστημά μας δεν

¹² Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance • Sonderforschungsbereich 700 (sfb-governance.de), 2006.

¹³ Είναι όλα τα κράτη που αποτυγχάνουν; –Εξωτερική πολιτική (foreignpolicy.com), David Rothkopf, 18 Ιουνίου 2012.

¹⁴ Ο David Rothkopf είναι επισκέπτης καθηγητής στη Σχολή Διεθνών και Δημοσίων Υποθέσεων του Πανεπιστημίου Κολούμπια και επισκέπτης μελετητής στο Carnegie Endowment for International Peace. Το τελευταίο του βιβλίο είναι «Τα μεγάλα ερωτήματα του αύριο». Υπήρξε επί μακρόν συνεργάτης στην Εξωτερική Πολιτική και ήταν Διευθύνων Σύμβουλος και συντάκτης του Ομίλου FP από το 2012 έως τον Μάιο του 2017.

διαθέτουν τα βασικά μέσα διακυβέρνησης που είναι απαραίτητα για να επηρεάσουν τα αποτελέσματα όπως κάποτε. Πράγματι, τα περισσότερα κράτη σήμερα είναι λιγότερο ικανά να ελέγχουν τα σύνορά τους και τα δικά τους νομίσματα, να επιβάλλουν νόμους ή να επιβάλλουν νόμους - και εξαρτώνται πολύ περισσότερο από εξαιρετικά κινητικούς, παγκόσμιους εταιρικούς παράγοντες που παίζουν χωρίς δισταγμό τη μία χώρα εναντίον της άλλης. Ιδού λοιπόν μια χαρούμενη σκέψη για να σας αφήσω: Η πραγματικότητα είναι ότι κατά κάποιο τρόπο όλα τα κράτη παραπαίουν, υπολείπονται από αυτό που ήταν κάποτε και αυτό που περιμένουν οι πολίτες τους από αυτά άρα επιβάλλεται μία πιο ουσιαστική προσέγγιση στο φαινόμενο της κρατικής αστάθειας κρατώντας απόσταση από την χρήση ενός όρου για στιγματισμό ή και τιμωρία μιας χώρας.

1.1.1 Ευάλωτα κράτη (Fragile States)

Σαν ευάλωτα κράτη γενικά ορίζονται τα κράτη τα οποία δεν έχουν την ικανότητα ή την θέληση να εκτελούν τις βασικές λειτουργίες ενός κράτους δηλαδή την διατήρηση της ασφάλειας, την εξασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης και την κάλυψη των βασικών αναγκών του πληθυσμού. Η έννοια του ευάλωτου κράτους εμφανίστηκε το 2005 όταν η επιτροπή αναπτυξιακής βοήθειας του Ο.Ο.Σ.Α διοργάνωσε δύο υψηλού επιπέδου συναντήσεις με θέμα "χώρες οι οποίες στερούνται πολιτικής δέσμευσης και ικανότητας για την εφαρμογή πολιτικών υπέρ των φτωχών" και συνέπεια αυτών των συναντήσεων ήταν η δημιουργία του θεσμού της ομάδας εύθραυστων κρατών στο πλαίσιο της επιτροπής αναπτυξιακής βοήθειας (DAC)¹⁵. Αντίστοιχα οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν να αντιμετωπίσουν τα "αποτυχημένα κράτη" και την "κρατική αποτυχία", ενώ η παγκόσμια τράπεζα χρησιμοποίησε την έννοια τον όρο LICUS (Low Income Countries under Stress) η οποία σαν κατηγοριοποίηση άνοιξε τον δρόμο για την μέτρηση της ευθραυστότητας μίας χώρας – κράτους.

Ο όρος ευάλωτα κράτη δεν απαντάται συχνά στην ελληνική πραγματικότητα και ειδικά στην βιβλιογραφία¹⁶ και αυτό συμβαίνει γιατί τα κράτη αυτά είναι ευρέως γνωστά ως χώρες του «Τρίτου Κόσμου» ή τριτοκοσμικά κράτη, με αυτόν τον όρο συγκεντρώθηκαν τα χαρακτηριστικά που έχουν προκύψει από ποικίλους ορισμούς που τους έχουν αποδώσει θεσμοί όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, ο ΟΟΣΑ και το συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η χρήση του όρου ευάλωτα ή ασταθή οφείλεται στην ανάγκη περιγραφής της σχέσης ευεργετούμενου και ευεργέτη που έχει αναπτυχθεί μεταξύ των αναπτυσσόμενων ή και υπανάπτυκτων κρατών και της αναπτυγμένης Δυτικής κοινότητας με την παροχή αναπτυξιακής βοήθειας με μία πιο πολιτικά ορθή διατύπωση σε συνέχεια του όρου «Τρίτος Κόσμος» που καθιερώθηκε το 1952 από τον Άλφρεντ Σοβί στην προσπάθεια του να επιλύσει το πρόβλημα του ορισμού της υπανάπτυξης. Η τοποθέτηση του Σοβί περιείχε δύο

¹⁵ State fragility and economic vulnerability: what is measured and why? by Patrick Guillaumont and Sylviane Guillaumont Jeanneney, revised draft, July 2009 (Πρόσβαση 21 Αυγ 22)

¹⁶ Στον πρόλογο του βιβλίου, «Ο Τρίτος Κόσμος», γίνεται λόγος για την ελλιπή ενημέρωση στα θέματα του Τρίτου Κόσμου. Περισσότερες πληροφορίες, Δ.Α. Σωτηρόπουλος, κ.ά., Ο Τρίτος Κόσμος, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 15.

συγκεκριμένες αναφορές, αφενός την ύπαρξη ενός Τρίτου Κόσμου μεταξύ των δύο «παγκόσμιων» συνασπισμών, του καπιταλιστικού και του κομμουνιστικού, και αφετέρου την πολιτικο – πολιτική εξομοίωση του με την γαλλική Τρίτη Τάξη του 1789 η οποία αποτελούνταν από τα τότε μη προνομιούχα τμήματα του πληθυσμού ενώ τις άλλες δύο τις συνιστούσαν ο κλήρος και οι ευγενείς.¹⁷ Ο τρίτος κόσμος προσδιορίστηκε ως η άρνηση απέναντι σε μια άδικη τάξη πραγμάτων προσωποποιημένη από τη Δύση, ως η επιθυμία να μην πέσει παρά ταύτα στο σοβιετικό κλοιό, δανειζόμενος, όμως αρκετές οικονομικές και πολιτικές συνταγές από το σοσιαλιστικό πρότυπο, τέλος, ως η ευχή καθιέρωσης ενός corpus κανόνων στο πλαίσιο του ΟΗΕ, που θα ικανοποιούσαν ανάλογα τις προσδοκίες του.¹⁸ Ο όρος αυτός σήμερα είναι πλέον μη αντιπροσωπευτικός μετά την κατάργηση του κομμουνιστικού προτύπου γνωστού και ως «δεύτερος κόσμος».

1.1.1.1 Ευάλωτα Κράτη σύμφωνα με το Παγκόσμια τράπεζα (World Bank)

Η Παγκόσμια Τράπεζα κατατάσσει τα ευάλωτα κράτη στην κατηγορία των χωρών με χαμηλό εισόδημα υπό πίεση ή LICUS (Low-Income Countries Under Stress). Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση τα ευάλωτα κράτη χαρακτηρίζονται από τον εξουθενωτικό συνδυασμό αδύναμης διακυβέρνησης, πολιτικών και θεσμών, που υποδεικνύει την κατάταξη ανάμεσα στα κατώτερα στην Αξιολόγηση Κρατικών Πολιτικών και Θεσμικών Επιδόσεων ή CPIA (Country Policies and Institutional Performance Assessment). Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει 30 κράτη, από τα οποία τα τρία τέταρτα «μαστιίζονται από κάποια μαινόμενη σύγκρουση». Τέτοια κράτη χαρακτηρίζονται από «αδύναμες κρατικές πολιτικές και θεσμούς που υπονομεύουν τις ικανότητες των κρατών να παρέχουν υπηρεσίες στους πολίτες, να περιορίζουν την διαφθορά ή να προβλέπουν την επαρκή ελεύθερη έκφραση και λογοδοσία» και βρίσκονται «σε κίνδυνο σύγκρουσης και πολιτικής αστάθειας»¹⁹. Η Παγκόσμια Τράπεζα ταξινομεί τα κράτη με βάση το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ανά κάτοικο. Διακρίνει έτσι τις οικονομίες σε εκείνες που παρουσιάζουν χαμηλό, μεσαίο και υψηλό εισόδημα. Ως αποτέλεσμα, τα κράτη διακρίνονται σε “Αναπτυγμένα” και “Αναπτυσσόμενα” ή σε χώρες “Βορρά” και “Νότου” «στην βάση της διαίρεσης του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος κάθε κράτους με τον πληθυσμό». Από την παραπάνω μέτρηση προκύπτει «το μέσο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν ανά κάτοικο». Επισημαίνεται, όμως, πως πρόκειται για έναν κατά προσέγγιση υπολογισμό, καθώς συχνά παρατηρούνται ανακρίβειες που αποδίδονται «είτε στην κακή ποιότητα των παρεχόμενων στατιστικών πληροφοριών, είτε στην σκοπιμότητα ορισμένων κυβερνήσεων, οι οποίες, για να επωφεληθούν των δανείων που χορηγεί στα “Λιγότερο Αναπτυγμένα Κράτη” η Διεθνής Ένωση για την Ανάπτυξη (μέλος της Παγκόσμιας Τράπεζας) με ευνοϊκότερους όρους,

¹⁷ Σπυρόπουλος, Γ., Ο Τρίτος Κόσμος στις Διεθνείς Σχέσεις: Μύθοι και Πραγματικότητες, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ.146.

¹⁸ Σπυρόπουλος, Γ., Ο Τρίτος Κόσμος στις Διεθνείς Σχέσεις: Μύθοι και Πραγματικότητες, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ.198 - 199.

¹⁹ Η προσέγγιση και κατηγοριοποίηση των ευάλωτων κρατών που αποδίδεται στην Παγκόσμια Τράπεζα παρατίθεται στο F. Stewart και G. Brown, ό.π., σελ. 2.

εμφανίζουν ένα χαμηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα». Σχετικά με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) σημειώνεται ότι «μετράει το σύνολο των αγαθών και των υπηρεσιών που παράγονται από μια χώρα κατά την διάρκεια ενός έτους. Σε αυτό προστίθεται το υπόλοιπο του ισοζυγίου των εισοδημάτων των υπηκόων αυτού του κράτους στο εξωτερικό και των ξένων υπηκόων στο εξωτερικό του. Για να γίνει δυνατή η σύγκριση των ΑΕΠ, η Παγκόσμια Τράπεζα τα μετατρέπει σε αμερικανικά δολάρια, με βάση τις συναλλαγματικές ισοτιμίες του εν λόγω έτους. Τα στοιχεία που εξάγονται με αυτόν τον τρόπο στερούνται ακρίβειας, δεδομένου ότι οι υπολογισμοί είναι πολύπλοκοι και στηρίζονται σε μεγέθη που δεν εκτιμώνται σωστά σε πολλές χώρες. Παρ' όλα αυτά, το ΑΕΠ αποτελεί το καλύτερο εργαλείο για την σύγκριση της οικονομικής ισχύος των εθνών²⁰.

1.1.1.2 Ευάλωτα κράτη σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σε αντίθεση με ορισμούς που επικεντρώνονται στην σχέση δωρητών-αποδεκτών, εξετάζουμε τώρα ορισμούς που ξεκινούν, όχι από την έννοια του κράτους, αλλά από την έννοια της αστάθειας για να ορίσουν το κράτος το οποίο χαρακτηρίζεται από αστάθεια. Έτσι, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγνώρισε ότι, «η έννοια της αστάθειας αναφέρεται σε ασθενείς ή ελλιπείς δομές και καταστάσεις στις οποίες το κοινωνικό συμβόλαιο έχει διαρραγεί λόγω της ανικανότητας ή της απροθυμίας του κράτους να ασκήσει τις βασικές του λειτουργίες, να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις και στις ευθύνες του όσον αφορά το κράτος δικαίου, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, την προστασία και ασφάλεια του πληθυσμού του, τη μείωση της ένδειας, την παροχή υπηρεσιών, τη διαφανή και ισότιμη διαχείριση των πόρων και την πρόσβαση στην εξουσία²¹. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, η έννοια της κρατικής αστάθειας σίγουρα αποτελεί ένα χαρακτηριστικό του ευάλωτου κράτους, ίσως το πιο βασικό. Διάφοροι θεσμοί και οργανισμοί θεώρησαν πως για να οριστεί με μεγαλύτερη ακρίβεια το ευάλωτο κράτος θα πρέπει να προσδιοριστούν τα βασικά του χαρακτηριστικά, στοιχεία δηλαδή βάσει των οποίων θα μπορεί να κριθεί ένα κράτος ευάλωτο. Δεν είναι εύκολο, όμως, να μεταφραστεί μια κατάσταση αστάθειας σε δεδομένα που αντιστοιχούν στα κράτη αυτής της κατηγορίας.

Πραγματοποιείται πάντως μια προσπάθεια να συμπεριληφθούν όλοι οι παράγοντες που επηρεάζουν το κράτος σε ότι αφορά την κρατική εξουσία και διοίκηση, καθώς και την επιτυχημένη ή αποτυχημένη πολιτική του σε θέματα παροχής υπηρεσιών αλλά και στοιχειωδών κοινωνικών αγαθών. Η παρούσα προσέγγιση δείχνει να πλησιάζει πολύ στον ορισμό τόσο του ΟΟΣΑ, όσο και του DfID. Εάν η αστάθεια μπορεί να προσδιοριστεί ως η δυσλειτουργική κατάσταση ενός κράτους, το οποίο δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις και τα αιτήματα των πολιτών του, δεν ικανοποιεί ανάγκες και δεν λαμβάνει σοβαρά τις αρμοδιότητές και τις υποχρεώσεις του, τότε το ευάλωτο

²⁰ Η προσέγγιση και κατηγοριοποίηση των ευάλωτων κρατών που αποδίδεται στην Παγκόσμια Τράπεζα παρατίθεται στο F. Stewart και G. Brown, *ό.π.*, σελ. 2.

²¹ Ο ορισμός του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης εντοπίζεται στην Ευρωπαϊκή Έκθεση για την Ανάπτυξη, *ό.π.* σελ. 17

κράτος μπορεί από αυτήν την άποψη της αστάθειας να οριστεί. Η διάρρηξη του “κοινωνικού συμβολαίου” που μόλις περιεγράφηκε φαίνεται να είναι κεντρική στον ορισμό του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το ευάλωτο κράτος. Τέλος, η απροθυμία και η ανικανότητα του ευάλωτου κράτους να ελέγξει και να επηρεάσει τις εξελίξεις στο εσωτερικό του μπορεί πράγματι να λειτουργήσει εις βάρος του, ακόμα και με την εκδήλωση συγκρούσεων, εντός αλλά και εκτός της επικράτειάς του.

1.1.1.3 Ευάλωτα κράτη κατά ΟΟΣΑ

Παρά τις διαφορές που εντοπίζονται ανάμεσα στους υπάρχοντες ορισμούς, ως σημείο αφετηρίας μπορεί να θεωρηθεί ο ορισμός του ΟΟΣΑ, που καταγράφεται στις «Αρχές Χρηστής Διεθνούς Εμπλοκής σε Ευάλωτα Κράτη και Καταστάσεις». Σύμφωνα με αυτόν, «τα κράτη είναι ευάλωτα όταν οι κρατικές δομές υπολείπονται της πολιτικής βούλησης ή και της ικανότητας παροχής των βασικών λειτουργιών που απαιτούνται για την μείωση της φτώχειας, την ανάπτυξη και την προστασία της ασφάλειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των πολιτών τους»¹⁹. Η πρόταση του ΟΟΣΑ για «μετακίνηση της εστίασης στον κεντρικό ρόλο της νομιμότητας και των προσδοκιών των πολιτών», οδήγησε σε εξειδίκευση του ορισμού προσδιορίζοντας τα ευάλωτα κράτη ως αυτά που «αδυνατούν να ανταποκριθούν στις προσδοκίες του πληθυσμού ή να διαχειριστούν τις αλλαγές των προσδοκιών και των ικανοτήτων μέσω της πολιτικής διαδικασίας»²⁰. Η Επιτροπή Αναπτυξιακής Βοήθειας του ΟΟΣΑ όρισε τα ευάλωτα κράτη στα πλαίσια της αλληλεπίδρασης των δωρητών οργανισμών με «χώρες όπου υπάρχει έλλειψη πολιτικής δέσμευσης και ανεπαρκής ικανότητα ανάπτυξης και υλοποίησης πολιτικών υπέρ των φτωχών». Θυμίζουμε πως στο επίκεντρο βρίσκεται η αναπτυξιακή βοήθεια και η σχέση δωρητών-ευάλωτων κρατών, υπό το πρίσμα της οποίας εξετάζονται οι υφιστάμενοι ορισμοί. Στην Έκθεση για την Ανάπτυξη αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι ο ορισμός αυτός «δείχνει ότι η έννοια του ευάλωτου κράτους είναι καθαρά σχεσιακή, καθώς αναφέρεται σε μια κακή ευθυγράμμιση ανάμεσα στην πολιτική βούληση – ή ικανότητα – μιας χώρας και στις οικουμενικές προτεραιότητες μιας δωρήτριας κοινότητας». Οι σημαντικές ελλείψεις στους τομείς της ασφάλειας και της ανάπτυξης, ώθησαν την μετάβαση σε “καταστάσεις αστάθειας”, και την αναφορά της Επιτροπής σε αυτές «απομακρύνοντας την εστίαση από το ίδιο το κράτος».

1.1.1.4 Ευάλωτα κράτη κατά CIFP (Canada’s Country Indicators for Foreign Policy)

Το έργο επεκτείνει τον ορισμό των ευάλωτων κρατών για να περιλάβει την πολιτική νομιμοποίηση. Συγκεκριμένα, ευάλωτα κράτη είναι αυτά που εμφανίζουν έλλειψη λειτουργικής δικαιοδοσίας προκειμένου να παρέχουν στοιχειώδη ασφάλεια εντός των συνόρων και την θεσμική

ικανότητα να παρέχουν για να παρέχουν βασικές κοινωνικές ανάγκες για τους λαούς και κατά συνέπεια και την πολιτική νομιμοποίηση εκπροσώπησης των πολιτών στο εξωτερικό .(CIFP, 2006).

1.1.1.5 Ευάλωτα κράτη κατά USAID (The US agency for International Development)

Χρησιμοποιεί το όρο ευάλωτο κράτος προκειμένου να αναφερθεί με γενικό τρόπο σε ένα ευρύ φάσμα κρατών τα οποία τείνουν να αποτύχουν, έχουν αποτύχει ή προσπαθούν να ανακάμψουν, κάνει διαχωρισμό μεταξύ ευάλωτων κρατών τα οποία είναι πιθανό να βρεθούν εν μέσω κρίσης με αυτά τα οποία βρίσκονται ήδη σε κρίση. Σαν ασταθή κράτη ορίζονται τα κράτη τα οποία είναι ανίκανα ή απρόθυμα να εξασφαλίσουν την πρέπουσα ασφάλεια και βασικές υπηρεσίες σε μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού τους με αποτέλεσμα η νομιμότητα της κυβέρνησης να τίθεται υπό αμφισβήτηση. Ως κράτη υπό κρίση ορίζονται αυτά στα οποία η κεντρική κυβέρνηση δεν ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο επί των εδαφών της ή είναι μη ικανή ή απρόθυμη για να εξασφαλίσει βασικές υπηρεσίες σε σημαντικό κομμάτι της επικράτειας τους όπου η νομιμοποίηση της κυβέρνησης είναι αδύναμη ή μη υπάρχουσα και όπου βίαιες συγκρούσεις είναι πραγματικότητα ή πολύ πιθανό να εκδηλωθούν. (USAID, 2005, p. 1).

1.1.1.6 Ευάλωτα κράτη κατά DFID (Department for International Development)

Το Βρετανικό Υπουργείο Διεθνούς Ανάπτυξης (DfID) ορίζει τα ευάλωτα κράτη ως εκείνα όπου «η κυβέρνηση δεν μπορεί ή δεν θέλει να παραδώσει βασικές λειτουργίες στην πλειοψηφία των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των φτωχών, όπου οι βασικές λειτουργίες περιλαμβάνουν την διάθεση υπηρεσιών, την δικαιοσύνη και την ασφάλεια»²⁴ .Ο ορισμός αυτός είναι παραπλήσιος με τον αρχικό ορισμό του ΟΟΣΑ που επικεντρώνεται στο κράτος και στις λειτουργίες του ως δωρητή ουσιαστικών κοινωνικών αγαθών. Τίθεται και εδώ το ζήτημα της πολιτικής βούλησης και ικανότητας για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που παρουσιάζει η διακυβέρνηση. Τα ευάλωτα κράτη περιγράφονται πολύ συχνά ως ανίκανα να διασφαλίσουν την στοιχειώδη ασφάλεια και να διατηρήσουν τον νόμο και την δικαιοσύνη. Αποτέλεσμα της «ευαλωτότητας» στον τομέα της ασφάλειας είναι οι διάφορες συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα κατά καιρούς στο έδαφός τους. Το DfID δηλώνει ρητά πως ο ορισμός του δεν περιορίζεται σε κράτη που βιώνουν ή μόλις έχουν εξέλθει από κάποια σύγκρουση.

Επειδή, ακόμα και κράτη τα οποία δεν βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση αδυνατούν συχνά να εξασφαλίσουν υπηρεσίες, και συνεπώς αποτελούν ευάλωτα κράτη. Αντιθέτως, κράτη τα οποία βρίσκονται σε σύγκρουση, παρέχουν όμως ένα ικανό επίπεδο υπηρεσιών στην πλειοψηφία του πληθυσμού, δεν εμπίπτουν στην κατηγορία των ευάλωτων κρατών σύμφωνα με τον ορισμό του DfID²⁵ . Όπως είναι κατανοητό, η ικανότητα του κράτους παίζει κεντρικό ρόλο στους ορισμούς

του ΟΟΣΑ και του DfID. Ένα κράτος το οποίο δεν είναι ικανό να αντιμετωπίσει τις εσωτερικές πιέσεις που δημιουργούνται από τις απαιτήσεις και τις ανάγκες των πολιτών του έχει περάσει πλέον σε κατάσταση κρατικής αστάθειας. Η αδυναμία του κράτους και των θεμελιωδών δομών και λειτουργιών του βρίσκεται στο επίκεντρο της επινόησης του ορισμού του ευάλωτου κράτους. Κάποιοι οργανισμοί θεωρούν την αδυναμία θεμελιώδη όταν το κράτος δεν μπορεί να κρατήσει σε ισορροπία τις κοινωνικές προσδοκίες και τις κρατικές ικανότητες, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα τις μη αμοιβαίες σχέσεις κράτους-κοινωνίας και την απουσία ενός δεσμευτικού κοινωνικού συμβολαίου²².

1.2 Απόκλιση του «ισχυρού» από το «ευάλωτο» κράτος

Σύμφωνα με την ρεαλιστική θεωρία, η ισχύς μπορεί να οριστεί ως μια σχέση που άπτεται της ψυχολογίας, όπου αντιπαρατίθενται ιδέες και μέσω της πίεσης που ασκείται από το ένα μέρος στο άλλο. Σκοπός είναι η τελική πολιτική που θα ακολουθηθεί να παρεκκλίνει, χωρίς ωστόσο να γίνει χρήση βίας. Το μέσο που χρησιμοποιείται για τη βία είναι η δύναμη, ενώ το όχημα της ισχύος είναι η επιρροή επί των συμφερόντων του άλλου δρώντος. Παρόλο που δεν υπάρχει διεθνής παραδοχή επί της διαφοράς μεταξύ ισχύος και επιρροής, η λέξη επιρροή είναι συνώνυμη με τη πειθώ, ενώ η ισχύς ερμηνεύεται ως δύναμη και συνήθως αφορά την υλική υπόσταση της έννοιας. Αναπόφευκτα η ισχύς στηρίζεται στη δύναμη. Όταν φτάσει ο δρών να τη χρησιμοποιήσει, τότε υπάρχει χρήση βίας. Στη σχέση ισχύος υπάρχουν δύο δρώντες, ο ελεγκτής και ο ελεγχόμενος όπου τελευταίος υπόκεινται στην άσκηση ισχύος του πρώτου από τον οποίον ορίζεται και η κυριαρχία του. Η άσκηση ισχύος εκδηλώνεται με τρεις βασικούς τύπους, μέσω στρατιωτικής φύσεως, μέσω οικονομικής φύσεως και τέλος μέσω πολιτιστικής επιρροής που ονομάζεται ήπια ισχύς. Υπάρχουν όμως και οι ακραίες περιπτώσεις όπου η ισχύς προσλαμβάνει ακραίου τύπου άσκησης και έτσι εκδηλώνεται είτε με τη μορφή συμμετοχής, είτε επέμβασης, είτε μέσω δημιουργίας ενός τετελεσμένου γεγονότος.

Σε κάθε περίπτωση γίνεται σαφές πώς μεταξύ των δρώντων υπάρχει αντιπαλότητα ωστόσο δεν είναι λίγες οι φορές όπου ελεγκτής και ο ελεγχόμενος διατηρούν φιλικές διακρατικές σχέσεις ή ακόμα είναι και σύμμαχοι. Τότε είναι που αλλάζουν οι τύποι ισχύος που προαναφέρθηκαν και πλέον ο ελεγκτής ασκεί πίεση όχι μέσω μιας αυξανόμενης σκληρότητας αλλά μιας απλής ηθικής πίεσης αρχικά. Αυτή με τη σειρά της μπορεί να μετατραπεί σε μία απειλή τιμωρίας ήτοι προειδοποίηση ή σε υπόσχεση ενός δυνητικού κέρδους που ονομάζεται πρόρρηση. Στον αντίποδα της ρεαλιστικής αντιμετώπισης, οι επιστημονικές θεωρίες ασχολούνται με την έμμεση ισχύ, εξηγώντας το σύστημα αιτία μοχλοί με την έννοια ότι τα αίτια λήψης αποφάσεων του ελεγχόμενου γίνονται μοχλοί ισχύος στα χέρια του ελεγκτή. Έτσι έχουν διατυπωθεί δύο θεωρίες λήψης αποφάσεως: η γνωστική και η γραφειοκρατική. Στην γνωστική προσέγγιση της ισχύος ο ελεγκτής με τη χρήση ενός σήματος μιας

²² C. McLoughlin, Topic Guide on Fragile States, 2009, σελ. 8.

συμβολικής χειρονομίας – καλού παραδείγματος ή και μέσω της διπλωματίας του καταναγκασμού, πετυχαίνει την ανάπτυξη ισχύος έναντι του ελεγχόμενου. Αντιθέτως στην γραφειοκρατική θεωρία ο ελεγκτής εκμεταλλεύεται τις όποιες διαμάχες υπάρχουν μεταξύ των υφισταμένων διοικητικών υπηρεσιών του ελεγχόμενου προς όφελος του. Από όλα τα παραπάνω διαφαίνεται πως η αναζήτηση ισχύος είναι ο άμεσος στόχος των κρατών, όποιος και αν είναι ο στόχος της εξωτερικής πολιτικής τους και όποιος και αν είναι ο τρόπος άσκησης και ελέγχου αυτής. Ένας ατέρμων αγώνας απόκτησης ισχύος ανάμεσα σε κράτη που επιδιώκουν το εθνικό τους συμφέρον.²³

Είναι επόμενο η μελέτη της «ευαλωτότητας» να καθορίζει το εύρος της απόκλισης μεταξύ «ισχυρών» και «ευάλωτων» κρατών και για αυτό κρίνεται σκόπιμο να δούμε τις κύριες διαφορές που εντοπίζονται στην ικανότητα τους σε κρίσιμους τομείς ευθύνης τους, κοινώς ποια είναι τα επιμέρους συστατικά τα οποία συμβάλλουν στην «ευαλωτότητα» τους και κατά συνέπεια στην αδυναμία όρθωσης και προβολής ισχύος σύμφωνα με τη ρεαλιστική προσέγγιση.

Τα δυνατά κράτη (strong states) εμφανίζουν ισχυρούς δείκτες σε ό,τι αφορά την εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια εφαρμόζει αποτελεσματικά τις βασικές του λειτουργίες συγκεκριμένα διακρίνεται από τα κάτωθι:

- α. Την λειτουργία στέρεων και αποδοτικών θεσμών.
- β. Την προάσπιση της εδαφικής ακεραιότητας.
- γ. Την χρήση νόμιμης βίας για άσκηση της νόμιμης εξουσίας.
- δ. Την ύπαρξη ενός συμπαγούς κοινωνικού ιστού.
- ε. Την προβολή της θέσης στην παγκόσμια κοινότητα ως κράτος που αξίζει αναγνώρισης και σεβασμού.
- στ. Την κάλυψη των αναγκών των πολιτών με διάθεση αγαθών και υπηρεσιών.

Στον αντίποδα στα «εύθραυστα» κράτη παρατηρούνται ένα ή περισσότερα από τα παρακάτω:

- α. Αναποτελεσματικοί και ασταθείς πολιτικούς θεσμούς και φτώχη «κυβερνησιμότητα».
- β. Αμφισβήτηση της κρατικής εξουσίας λόγω μη ύπαρξης κοινωνικής ή εθνολογικής συνοχής που συνεπάγεται τη διατήρηση πολυετών αναταραχών, εκτοπισμών πληθυσμού, προσφυγικών ροών συνθήκες που απειλούν άμεσα τη βιωσιμότητα του κράτους.

²³ Σπυρόπουλος, Γ. *Διεθνείς Σχέσεις Ρεαλιστική Προσέγγιση Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, Δεκ, 2010, σελ. 99-139.

- γ. Αναποτελεσματική άσκηση της δικαιοδοσίας στο σύνολο της επικράτειας τους.
- δ. Αδυναμία συνεργασίας με κράτη στο πλαίσιο της διεθνούς κοινότητας.
- ε. Ασθενής έως ανύπαρκτη οικονομική ανάπτυξη σε σημείο που να είναι αδύνατη η παροχή αγαθών και υπηρεσιών προς τους πολίτες, και δυσκολία πρόσβασης στην παραγωγική διαδικασία.
- στ. Έλλειψη συστήματος απονομής και επιβολής του δικαίου, καθολική επικράτηση της διαφθοράς στα πεδία δραστηριοποίησης τους και αδύναμοι κρατικοί θεσμοί.

Η όλο και αυξανόμενη ενασχόληση με τα «εύθραυστα» κράτη οφείλεται στο ότι εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης οι διαρκώς αυξανόμενες πολεμικές συγκρούσεις, οι επιπτώσεις της εντεινόμενης κλιματικής αλλαγής και οι μεταναστευτικές – προσφυγικές ροές μπορούν να δημιουργήσουν συνθήκες αστάθειας οι οποίες να ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα και να αγγίζουν περιφέρειες ή και ηπείρους.²⁴ Με δεδομένο ότι μέχρι το έτος 2030 τουλάχιστον το 60% των φτωχών θα κατοικούν σε «εύθραυστα» κράτη ενώ υπολογίζεται ότι οι βίαιες συγκρούσεις θα απαιτούν το 80% των συνολικών αναγκών σε ανθρωπιστική βοήθεια αποτελεί μία πρόκληση για την ανάπτυξη αλλά και για την εξάλειψη της ακραίας φτώχειας επηρεάζοντας τις χώρες μεσαίου και χαμηλού εισοδήματος.²⁵ Όπως αναφέρεται στην έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας παρατηρείται ότι τα κράτη που είναι εύθραυστα ή ευάλωτα και έχουν πληγεί από συγκρούσεις («Fragile and conflict-affected states» - «FCAS») συγκεντρώνουν διαρκώς αυξανόμενο ποσοστό των φτωχότερων πληθυσμών γεγονός που υποστηρίζει τις συνθήκες που οδηγούν σε «κατάρρευση» ή «διάλυση».²⁶ Ένας μεθοδολογικός τρόπος προσέγγισης της έννοιας του ευάλωτου κράτους είναι η μελέτη εκείνων των χαρακτηριστικών που χρησιμοποιούνται σαν μετρήσιμα μεγέθη προκειμένου να αποδοθεί το μέγεθος της «ευαλωτότητας» σε αυτό δημιουργώντας αναπόφευκτα μία κλίμακα που περιλαμβάνει από τα πιο ανθεκτικά μέχρι τα πιο ευάλωτα.

1.3 Ο ορισμός της τρισδιάστατης φύσης της «ευαλωτότητας»

Από την ανάλυση των ορισμών που προηγήθηκαν μπορούμε να δούμε ότι υπάρχουν σημαντικές περιοχές στις οποίες επικαλύπτεται η χρήση του τρέχοντος ορισμού «ευάλωτα κράτη» στο πλαίσιο της αναπτυξιακής κοινότητας. Μια ορθολογική και ευρεία προσέγγιση που ενσωματώνει το μεγαλύτερο μέρος των ορισμών μπορεί να δώσει το καλύτερο αποτέλεσμα. Ο κοντινότερος ορισμός στην προσπάθεια σύνθεσης είναι αυτός της CIFP. Ορίζεται η «ευαλωτότητα» σε σχέση με ένα κράτος το οποίο βρίσκεται σε κατάσταση αστάθειας ή διατρέχει μεγάλο κίνδυνο να

²⁴ The World Bank. Annual Report 2017 «End Poverty», σελ. 27.

²⁵ fragility conflict violence - Αναζήτηση (bing.com) (πρόσβαση 21 Αυγ 22)

²⁶ The World Bank «Twenty Fragile States Make Progress on Millennium Development Goals» 01 Μαΐου 2013

αποτύχει και αναγνωρίζεται η τρισδιάστατη φύση της «ευαλωτότητας» δηλαδή χωρίζεται σε τρία πεδία στα οποία και εκδηλώνεται στη διάσταση της εξουσίας, στη διάσταση των υπηρεσιών και με την διάσταση της νομιμότητας. Στην προσέγγιση αυτή διαφοροποιείται η έννοια της αστάθειας από αυτή του κινδύνου αστάθειας και αυτό κρίνεται σκόπιμο γιατί είναι σχεδόν σίγουρο ότι θα διαφέρει η κατάλληλη μορφή βοήθειας (ποιοτική – ποσοτική) που απαιτείται ανάλογα με τη διάσταση της «ευαλωτότητας» μεταξύ χωρών οι οποίες παρουσιάζουν χαρακτηριστικά αστάθειας σε μία ή και περισσότερες διαστάσεις ή βρίσκονται σε κίνδυνο να παρουσιάσουν σύντομα. Έτσι σαν ευάλωτα κράτη ορίζονται αυτά τα οποία βρίσκονται ήδη ή διατρέχουν τον κίνδυνο να εισέλθουν σε κατάσταση αστάθειας στις διαστάσεις της εξουσίας, της παροχής υπηρεσιών και της νομιμότητας, ένας ορισμός ο οποίος δίνει μια πιο ξεκάθαρη οπτική για το πώς πρέπει να μελετάται το ευάλωτο κράτος, πώς να διακρίνονται οι ατελείς πλευρές του έτσι ώστε να προκύπτει το μείγμα και τα συστατικά της βοήθειας που απαιτούνται για την σταδιακή εξάλειψη αυτών.

Διαστάσεις «ευαλωτότητας» ενός κράτους

Ευαλωτότητα εξουσίας: Αποτυπώνει τις περιπτώσεις κατά τις οποίες το κράτος στερείται της εξουσίας που απαιτείται για να προστατεύσει τους πολίτες του από βία που προέρχεται από διάφορες πηγές με πιο χαρακτηριστική την οργανωμένη πολιτική βία η οποία περιγράφεται σαν εμφύλιος πόλεμος με χαρακτηριστικό παράδειγμα χώρας που αντιμετωπίζει αυτή την μορφή βίας το Αφγανιστάν. Σε αυτή την περίπτωση η κρατική εξουσία δεν εκτείνεται όπως θα αναμενόταν σε ένα μεγάλο μέρος της χώρας φαινόμενο το οποίο συναντάται σε χώρες όπως η Σομαλία και η Ακτή του ελεφαντοστού. Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση χώρας με εξαιρετικά περιορισμένη κεντρική κρατική εξουσία στην οποία παρατηρούνται περιοδικά έκρηξη πολιτικής ή κοινωνικής βίας με αποτέλεσμα να υπάρχουν θάνατοι και εκτεταμένες καταστροφές. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η Νιγηρία η οποία παρουσιάζει πολύ υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας με σχεδόν ανύπαρκτη κρατική παρέμβαση προκειμένου να αντιμετωπιστεί ενώ κυριολεκτικά δεν υπάρχει και σύστημα δικαιοσύνης.

Ευαλωτότητα παροχής υπηρεσιών: Σε αυτή την περίπτωση τα κράτη αποτυγχάνουν στο να διασφαλίσουν στους πολίτες τους την πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες. Τα κριτήρια για αυτή τη διάσταση ευαλωτότητας είναι ή μη πρόσβαση ή η πρόσβαση σε μη – κατάλληλες υπηρεσίες υγείας, βασικής εκπαίδευσης, βασικών μεταφορών, ύδρευσης και αποχέτευσης, και υποδομών ενέργειας.

Ευαλωτότητα νομιμοποίησης: Σε αυτή την διάσταση η ευαλωτότητα εκδηλώνεται όταν το κράτος δεν διαθέτει νομιμοποίηση καθώς έχει την υποστήριξη περιορισμένου μέρους των πολιτών, συνήθως αυτό συμβαίνει σε μη – δημοκρατικά καθεστώτα, με τον στρατό να κυβερνά άμεσα ή να υποστηρίζει ισχυρά και να ελέγχει την κυβέρνηση. Μπορούμε να αναγνωρίσουμε σαν

χαρακτηριστικά της αποτυχίας νομιμοποίησης την μη ύπαρξη δημοκρατίας, τον ισχυρό ρόλο του στρατού ή στρατιωτικών ομάδων, την νομή της εξουσίας με τη χρήση βίας,, την καταπίεση της αντιπολίτευσης, τον κυβερνητικό έλεγχο επί των ΜΜΕ, τον αποκλεισμό σημαντικών ομάδων του πληθυσμού από την εξουσία και την παντελή ανυπαρξία κοινωνικών και πολιτικών ελευθεριών όπως η ελευθερία του λόγου. Γενικά δεν υπάρχει γρήγορος και απόλυτος τρόπος για να διαπιστωθεί το κατά πόσο ένα κράτος βρίσκεται σε κατάσταση «ευαλωτότητας» σε οποιαδήποτε από τις τρεις διαστάσεις ή στις υποκατηγορίες που αναφέρθηκαν παραπάνω. Στα άκρα της κλίμακας γίνεται εύκολα αντιληπτή η επιτυχία ή η αποτυχία αλλά συνήθως η γραμμή μεταξύ των δύο είναι σε συνήθως πολύ λεπτή. Επίσης είναι εξαιρετικά δύσκολο το να καθορίσεις την αδυναμία στην παροχή υπηρεσιών αφού κατά κανόνα οι περισσότερες φτωχές χώρες εμφανίζουν αδυναμία στην παροχή βασικών υπηρεσιών αλλά υπάρχει το επιχείρημα ότι αυτή προέρχεται από φτώχεια είναι αδυναμία ανάπτυξης και όχι κρατική δηλαδή το να μην σχετίζεται καθόλου με την δράση ή την απουσία δράσης από την κυβέρνηση.

Κεφάλαιο 2 Ανάλυση των χαρακτηριστικών των ευάλωτων κρατών

Η ανάλυση των χαρακτηριστικών των ευάλωτων κρατών έχει μία διττή σκοπιμότητα και για αυτό διάφοροι φορείς – οργανισμοί έχουν μελετήσει σε βάθος την διάρθρωση αυτών των κρατών, τις επιδόσεις τους σε ποικίλους τομείς και κάνουν ευρεία χρήση δεικτών για να τα κατηγοριοποιήσουν με βάση το μέγεθος της «ευαλωτότητας» τους. Σε μία μελέτη η οποία αφορά μεγάλο αριθμό κρατών τα οποία αποτελούν από μόνα τους ένα ξεχωριστό case study λόγω ανομοιογένειας και λόγω ύπαρξης μεγάλου αριθμού διαφορετικών αλληλοεπηρεαζόμενων μεταβλητών είναι επόμενο να έχουν απομονωθεί εκείνα τα βασικά χαρακτηριστικά τα οποία εμφανίζονται στη πλειοψηφία των περιπτώσεων σε βαθμό που να ταυτίζονται εν τέλει με τον όρο ευάλωτο κράτος. Ακολουθεί η παρουσίαση των κυρίων χαρακτηριστικών.

2.1 Αδυναμία κινητοποίησης εγχώριων πόρων και εξάρτηση από τους εξωτερικούς πόρους

Οι ευάλωτες χώρες αδυνατούν να κινητοποιήσουν τους εγχώριους χώρους και να αντλήσουν σημαντικά δημοσιονομικά έσοδα από τη φορολογία. Τα κρατικά έσοδα των ευάλωτων χωρών της Υποσαχάριας Αφρικής, εξαιρουμένων των επιδοτήσεων, σπάνια αντιστοιχούν σε περισσότερο από το 20% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος των χωρών. Μόλις 4 χώρες από τις 29 – Αγκόλα, Δημοκρατία του Κονγκό, Σάο Τομέ και Πρίνσιπε και Ισημερινή Γουινέα – έχουν υψηλή αναλογία κρατικών εσόδων/ΑΕΠ, αλλά αυτό δεν οφείλεται στην ικανότητά τους να επιβάλλουν φόρους, αλλά στους πλούσιους φυσικούς πόρους που διαθέτουν. Η έλλειψη κινητοποίησης εγχώριων πόρων μειώνει την πίεση για χρηστή διακυβέρνηση, για αποτελεσματικές δημόσιες δαπάνες, και για ένα υπεύθυνο κράτος. Αλλά ούτε και το κράτος έχει κίνητρα ώστε να υιοθετήσει αναπτυξιακές πολιτικές που θα μπορούσαν να ενισχύσουν το οικονομικό σύστημα και να αυξήσουν τα φορολογικά έσοδα. Ένας πιθανός λόγος μπορεί να είναι το μικρό μέγεθος των κυβερνώντων ελίτ: όσο μικρότερο το μέγεθος, τόσο λιγότερα τα κίνητρα για την παροχή εθνικών δημόσιων αγαθών και την ανάπτυξη μακροπρόθεσμων πολιτικών που θα μπορούσαν να ενισχύσουν τις προοπτικές για οικονομική ανάπτυξη.

Τα μειωμένα έσοδα στις ευάλωτες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής μπορούν να συσχετιστούν με την εξωστρέφειά τους, ή τις πολιτικές και οικονομικές τους σχέσεις εκτός της χώρας. Οι χώρες αυτές έχουν ιστορική εξάρτηση – κυρίως κατά την αποικιακή περίοδο, αλλά και πριν από αυτή – σε εξωτερικές πηγές εσόδων. Για τις περισσότερες ευάλωτες χώρες, το συνδυασμένο βάρος της αρωγής, των FDI και των εμβασμάτων αντιστοιχεί σε μεγάλο μερίδιο του ΑΕΠ, πολύ πάνω από το μέσο όρο της Υποσαχάριας Αφρικής, αλλά η σύνθεσή τους διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα. Για τις περισσότερες, η επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια(ODA) είναι η βασική εισροή. Το Μπουρούντι, η Δημοκρατία του Κονγκό, η Ερυθραία, η Γουινέα-Μπισάου, η

Λιβερία και η Σιέρα Λεόνε έχουν μερίδια αρωγής/ ΑΕΠ που πλησιάζουν ή και υπερβαίνουν το ύψος των κρατικών εσόδων. Τα εμβάσματα παίζουν ζωτικό ρόλο, ιδιαίτερα στη Λιβερία και το Τόγκο. Για άλλες χώρες, όπως η Ισημερινή Γουινέα, η Γκάμπια, το Τσαντ, η Μαυριτανία, το Σάο Τομέ και Πρίνσιπε και το Σουδάν, τα εξωτερικά έσοδα προέρχονται από τις εξαγωγές κάποιων φυσικών πόρων, όπως πετρέλαιο και ορυκτά, και από FDI που αναζητούν φυσικούς πόρους. Αυτές οι εξωτερικές πηγές μειώνουν τα κίνητρα των κυβερνήσεων για την κινητοποίηση πόρων σε τοπικό επίπεδο, μέσω της γενικής φορολογίας. Για τις πολιτικές ελίτ, η φορολογία θα μπορούσε να οδηγήσει στην (ακούσια) επίπτωση του να δημιουργηθεί μια δυναμική μέσω της οποίας οι πολίτες θα θεωρούσαν ότι η κυβέρνηση πρέπει να δίνει λόγο για τις δαπάνες της. Η εξωστρέφεια αμβλύνει τη δυναμική αυτή.

2.2 Εξάρτηση από πρωτογενή προϊόντα

Οι περισσότερες ευάλωτες χώρες χαρακτηρίζονται, κατά μέσο όρο, από πολύ χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα: 15 από τις 29 χώρες έχουν λιγότερο από 40 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ η πληθυσμιακή πυκνότητα στις μη ευάλωτες χώρες είναι γύρω στο 84. Επιπλέον, στις χώρες αυτές το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ζει σε αγροτικές περιοχές – στο Μπουρούντι το ποσοστό είναι έως και 90%. Το ποσοστό αυτό υποδηλώνει μεγάλο βαθμό απασχόλησης στο γεωργικό κλάδο. Το μερίδιο της γεωργίας στο ΑΕΠ είναι σημαντικό, ιδιαίτερα στις ευάλωτες χώρες που δεν διαθέτουν πλούσιους φυσικούς πόρους. Επιπλέον, η συμβολή των γεωργικών προϊόντων στις εξαγωγές είναι μεγάλη, και η γεωργία παραμένει η βασική πηγή εξαγωγικών εσόδων για χώρες όπου το Μπουρούντι, η Γκάμπια και η Σιέρα Λεόνε.

Η γεωργία στις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής χαρακτηρίζεται από χαμηλή παραγωγικότητα, στοιχειώδη τεχνολογία, μικρές εκμεταλλεύσεις, και δυσκολία πρόσβασης στις αγορές. Επιπλέον, η έλλειψη πληροφόρησης, η μεγάλη αγοραστική δύναμη ορισμένων παραγόντων, και οι ατελείς αγορές εκθέτουν τις ευάλωτες χώρες σε αποτυχίες της αγοράς. Η εξάρτηση από τις εισαγωγές τροφίμων, που δεν αντιστοιχίζεται με εξαγωγές λιγότερο ασταθών μη γεωργικών προϊόντων(π.χ. μεταποίηση), είναι ένας διαρθρωτικός παράγοντας που μπορεί να ενισχύσει την αστάθεια των χωρών της Υποσαχάριας Αφρικής¹. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα σε εποχές με αυξημένες τιμές στα τρόφιμα, όπως για παράδειγμα τον Ιούνιο του 2008. Πράγματι, παρότι δεν διατίθενται συστηματικές εκτιμήσεις του αντίκτυπου της αύξησης των τιμών των τροφίμων στις ευάλωτες χώρες²⁷, τα προκαταρκτικά στοιχεία υποδηλώνουν ότι είναι από τις χώρες που επηρεάζονται περισσότερο. Οι περισσότερες χώρες που φάνηκαν, στην τελευταία έκθεση State of World Food Security, ότι κινδυνεύουν από επιδείνωση της επισιτιστικής ασφάλειας λόγω των υψηλών τιμών των τροφίμων, είναι ευάλωτες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής (19 από τις 26 χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής) Τον Ιούλιο του 2009, οι 18 από τις 30 χώρες σε επισιτιστική

²⁷ Ευρωπαϊκή Έκθεση για την Ανάπτυξη, 2009, σελ. 16.

κρίση που απαιτούσαν εξωτερική βοήθεια από τον FAO ήταν ευάλωτες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής. Σε ορισμένα είδη διατροφής, όπως τα γαλακτοκομικά, τα δημητριακά και το λάδι, οι τιμές αυξήθηκαν υπέρογκα, και ακόμη και όταν άρχισαν να πέφτουν, παρέμειναν αρχικά υψηλότερα από τις ιστορικές τους τιμές. Η τάση αυτή συνεπάγετο το μεγαλύτερα εισαγωγικά έξοδα, που διέδρυναν σημαντικά το έλλειμμα, και είχαν επιπτώσεις ακόμη και σε μεταβλητές όπως η συναλλαγματική ισοτιμία, τα αποθέματα της εθνικής τράπεζας, και το ύψος του εξωτερικού χρέους. Η κορύφωση των τιμών των πρωτογενών προϊόντων, η οποία μαζί με μια πτώση της τιμής μονάδας των προϊόντων μεταποίησης οδήγησε σε βελτίωση αναφορικά με το εμπόριο τροφίμων μετά από μακρά καθοδική τάση στα περισσότερα εμπορεύματα, συνοδεύτηκε, ωστόσο, από μεγάλη αστάθεια της συναλλαγματικής ισοτιμίας και αυξημένη αβεβαιότητα, περιορίζοντας την πρόσβαση των παραγωγών σε πιστωτικές αγορές και σε τεχνολογικές επενδύσεις. Οι εξελίξεις στις τιμές των τροφίμων επηρεάζουν διαφορετικά τα φτωχά αστικά νοικοκυριά και τα αγροτικά νοικοκυριά, ανάλογα με την πρόσβαση στις αγορές και τη διαθεσιμότητα τεχνολογίας και κεφαλαίου. Τα νοικοκυριά χωρίς ιδιόκτητη γη και τα γυναικοκρατούμενα νοικοκυριά επηρεάζονται περισσότερο από την αύξηση στις τιμές των τροφίμων. Μια αύξηση της τάξης του 50% στην τιμή του καλαμποκιού στο Μαλάουι, τη Ζάμπια και την Ουγκάντα αυξάνει τον αριθμό των επισιτιστικά ανασφαλών νοικοκυριών κατά 5% κατά μέσο όρο. Ο πληθυσμός κάτω από το όριο της φτώχειας αυξάνεται κατά 3,5% εάν οι τιμές των τροφίμων αυξηθούν κατά 50%. Οι ευάλωτες χώρες, ωστόσο, υπόκεινται σε μειονεκτήματα σε ex ante συνθήκες. Οι περιορισμοί τους στην αντιμετώπιση της ανόδου των τιμών των τροφίμων περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, τη μεγάλη ένδεια, τη μειωμένη ικανότητα περιορισμού της κατανάλωσης σε επίπεδο νοικοκυριού λόγω του υψηλού μεριδίου των δαπανών για τρόφιμα, των προϋπαρχόντων ακραίων επιπέδων επισιτιστικής ανασφάλειας, της μεγάλης εξάρτησης από εισαγωγές τροφίμων και ορισμένων μακροοικονομικών περιορισμών στην υιοθέτηση μέτρων σταθεροποίησης των τιμών (μικρές ποσότητες ρυθμιστικών αποθεμάτων και ελλείψεις συναλλαγματικών αποθεμάτων και αρνητικές πιέσεις επί των συναλλαγματικών ισοτιμιών).

2.3 Συγκέντρωση των εξαγωγών

Ο δείκτης διαφοροποίησης των εξαγωγών για τις ευάλωτες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής είναι κάτω από το μισό του αντίστοιχου δείκτη στις μη ευάλωτες χώρες, αποκαλύπτοντας τον υψηλό βαθμό συγκέντρωσης των εξαγωγών τους. Πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, οι ευάλωτες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής εξάγουν κυρίως πρωτογενή προϊόντα: τα πρωτογενή προϊόντα – καύσιμα και μη – αντιστοιχούσαν σε περισσότερο από το 80% κατά μέσο όρο των εξαγωγών τους το 2006. Τα καύσιμα μόνο αντιπροσώπευαν το 26,2% των εξαγωγικών εσόδων, ενώ σε ορισμένες χώρες όπως η Αγκόλα, το Τσαντ, η Δημοκρατία του Κονγκό, η Ισημερινή Γουινέα και η Νιγηρία, τα έσοδα από τα καύσιμα ανέρχονταν σε πάνω από 90%. Τα βασικά τρόφιμα, που περιλαμβάνονται στο καλάθι των πρωτογενών εμπορευμάτων, παράγουν ένα μεγάλο ποσοστό των συνολικών

εξαγωγικών εσόδων, που ανέρχεται σε 27% κατά μέσο όρο, με κορυφώσεις πάνω από το 80% στη Γκάμπια, τη Γουινέα-Μπισάου και το Σάο Τομέ και Πρίνσιπε. Σε άλλες χώρες, όπως η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, η Γουινέα και η Σιέρα Λεόνε, τα ορυκτά προϊόντα αποτελούν τα κυρίαρχα πρωτογενή εμπορεύματα που εξάγονται. Η Ερυθραία, η Λιβερία και το Τόγκο αποτελούν εξαιρέσεις στην εικόνα αυτή, καθώς οι εξαγωγές δευτερογενών προϊόντων παρήγαγαν το 2006 πάνω από τα μισά εξαγωγικά τους έσοδα. Η συγκέντρωση των αγορών προορισμού είναι επίσης υψηλή: 15 χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής κερδίζουν πάνω από τα μισά εξαγωγικά τους έσοδα από εξαγωγές σε μία και μόνο γεωγραφική περιοχή. Ειδικότερα, εννέα χώρες κερδίζουν πάνω από το 50% των εσόδων τους από εξαγωγές στην Ευρώπη. Σε τρεις χώρες – το Τζιμπουτί, το Τόγκο και τη Ζιμπάμπουε – κυριαρχεί το ενδο-αφρικανικό εμπόριο, και αντιστοιχεί σε περισσότερο από 50% των συνολικών εξαγωγών. α προϊόντα που οι ευάλωτες χώρες εξάγουν εκτός Αφρικής – κυρίως καύσιμα — διαφέρουν από αυτά που εξάγουν εντός της περιφέρειας, στα οποία περιλαμβάνονται πολλά δευτερογενή προϊόντα. Έτσι, οι εξαγωγές τους εντός της Αφρικής είναι πιο διαφοροποιημένες από τις εξαγωγές προς τον υπόλοιπο κόσμο. Επομένως, μια επέκταση του ενδο-αφρικανικού εμπορίου μπορεί να μειώσει τον αντίκτυπο της αστάθειας των τιμών των εμπορευμάτων, και συνεπώς την ευαισθησία των ευάλωτων χωρών στα εμπορικά πλήγματα. Η σχέση ανάμεσα στην κρατική αστάθεια και τις συγκεντρώσεις των εξαγωγών μπορεί να αποδοθεί στους φυσικούς πόρους: η αφθονία των φυσικών πόρων μπορεί να μετασχηματίσει τα συμφέροντα και τις συμπεριφορές μιας κυβέρνησης, προκαλώντας υπερβολική εξάρτηση από τους φυσικούς πόρους, περιορίζοντας την επέκταση του μεταποιητικού κλάδου και επιδεινώνοντας τη διακυβέρνηση. Οι Chauvet και Collier (2008) συμπεραίνουν ότι τα έσοδα από φυσικούς πόρους μειώνουν σημαντικά την πιθανότητα επίτευξης μιας διαρκούς εξόδου από μια κατάσταση κρατικής αστάθειας. Ο διπλασιασμός των εσόδων από φυσικούς πόρους ως μερίδιο του ΑΕΠ διπλασιάζει περίπου και τον απαιτούμενο χρόνο. Επιπλέον, λόγω της χαμηλής διαφοροποίησης των εξαγωγών, τα ευάλωτα κράτη ενδέχεται να είναι περισσότερο ανοικτά στην «Ολλανδική ασθένεια», που προκύπτει όταν η συναλλαγματική ισοτιμία ανατιμάται λόγω των εισροών κεφαλαίου, καθιστώντας τις εξαγωγές λιγότερο ανταγωνιστικές.

2.4 Μειωμένη Ανθρώπινη Ανάπτυξη

Οι χαμηλές δημόσιες επενδύσεις στην ανθρώπινη ανάπτυξη είναι εμφανείς στην κακή λειτουργία των συστημάτων παιδείας και υγείας. Πράγματι, παρότι πολλά ευάλωτα κράτη έχουν μειώσει τις στρατιωτικές τους δαπάνες, αυτή η μείωση δεν έχει αντισταθμιστεί με αυξήσεις στις δαπάνες για την υγεία και την παιδεία. Οι ευάλωτες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής υστερούν σε σχέση με την υπόλοιπη ήπειρο σε ό,τι αφορά τον αλφαριθμητισμό των ενηλίκων: ο αλφαριθμητισμός των ενηλίκων ανέρχεται σε 59,2%, συγκριτικά με 66,4% στην υπόλοιπη Υποσαχάρια Αφρική. Οι κακές επιδόσεις στην ανθρώπινη ανάπτυξη επιβεβαιώνονται επίσης από τη θνησιμότητα παιδιών κάτω των πέντε ετών, που ανέρχεται σε 138 ανά 1.000 γεννήσεις στις ευάλωτες χώρες, πολύ περισσότερο

από τους 98 θανάτους που καταγράφονται κατά μέσο όρο στις άλλες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής. Η έλλειψη δημόσιων επενδύσεων στην παιδεία και την υγεία δεν συμβάλλει μόνο στις κακές επιδόσεις στην ανθρώπινη ανάπτυξη, αλλά παράγει και άνισο αντίκτυπο σε άνδρες και γυναίκες. Η ανισότητα των φύλων στις ευάλωτες χώρες είναι μεγαλύτερη από ότι στην υπόλοιπη Υποσαχάρια Αφρική, καθώς η αστάθεια των κρατικών θεσμών μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην κατάσταση των γυναικών. Η διαφορά ανάμεσα στον HDI και το AEE – ένδειξη της ανισότητας των φύλων – είναι κατά μέσο όρο δύο φορές μεγαλύτερη στις ευάλωτες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής από ότι στις μη ευάλωτες χώρες. Η διαφορά πιθανόν να είναι ακόμη μεγαλύτερη, καθώς δεν υπάρχουν στοιχεία για δυο χώρες – Σομαλία και Σουδάν – που θεωρείται ότι χαρακτηρίζονται από κακές επιδόσεις στον τομέα της ισότητας των φύλων. Η μειωμένη ή και ανύπαρκτη χρηματοδότηση στον κλάδο της υγείας αυξάνει τη μητρική θνησιμότητα, που είναι πολύ υψηλότερη από ότι στις μη ευάλωτες χώρες. Η μη παροχή επαρκούς χρηματοδότησης για την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών επηρεάζει ολόκληρο τον πληθυσμό, διευρύνοντας παράλληλα τις ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών. Τα ποσοστά γονιμότητας στις ευάλωτες χώρες είναι υψηλότερα και μειώνονται με πιο αργούς ρυθμούς από ότι στις μη ευάλωτες χώρες. Τα ποσοστά γονιμότητας έχουν σημασία διότι οι οικογένειες με πολλά παιδιά είναι απίθανο να έχουν τα χρήματα για να καλύψουν τα σχολικά έξοδα. Οι οικογένειες με λιγότερα παιδιά, από την άλλη, ενδέχεται να έχουν τη δυνατότητα να τους προσφέρουν καλύτερη εκπαίδευση.

2.5 Αδύναμες και μαλακές υποδομές

Τα τελευταία χρόνια, η Κίνα επενδύει σημαντικά ποσά σε αφρικανικές υποδομές, ιδιαίτερα στις ευάλωτες χώρες, για τη βελτίωση της ποιότητας αλλά και της πρόσβασης σε φυσικούς πόρους. Σε συνάρτηση με τα προγράμματα αρωγής που εφαρμόζονται, τα κινεζικά επενδυτικά έργα ανοικοδομούν με ταχείς ρυθμούς λιμάνια, φράγματα και δρόμους σε μετα συγκρουσιακές χώρες, όπως η Αγκόλα και η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό. Αλλά χωρίς επενδύσεις σε μαλακές υποδομές – σε πολιτικές και κανονισμούς, και σε συνοριακές διαδικασίες και τελωνειακή διοίκηση – το κόστος των μεταφορών θα συνεχίσει να αποτελεί πρόβλημα για τις ευάλωτες χώρες. Οι ευάλωτες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής υστερούν επίσης στις τηλεπικοινωνίες. Ο αριθμός σταθερών γραμμών λιμνάζει τα τελευταία 10 χρόνια, ενώ οι συνδρομητές κινητής τηλεφωνίας έχουν σημειώσει πολύ μεγάλο ρυθμό ανάπτυξης. Έτσι, οι χώρες αυτές ηγούνται της μετάβασης από σταθερή σε κινητή τηλεφωνία 30 καθώς οι γραμμές κινητής τηλεφωνίας απαιτούν μικρότερη αρχική επένδυση, την οποία συνήθως αναλαμβάνουν ξένες εταιρίες. Παρά τις αλλαγές αυτές, ο αριθμός γραμμών κινητής τηλεφωνίας ανά 1.000 κατοίκους είναι ο μισός από τον αντίστοιχο στις μη ευάλωτες χώρες και μόλις το 3% του πληθυσμού χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο, έναντι 4.2% στην Αφρική συνολικά και 23% σε όλο τον κόσμο. Τα κοινά αυτά χαρακτηριστικά – η ανικανότητα κινητοποίησης εγχώριων πόρων, και η εξάρτηση από φυσικούς πόρους, η μειωμένη ανάπτυξη ανθρώπινου κεφαλαίου, οι κακές υποδομές και η εξάρτηση από πρωτογενή προϊόντα και

συγκεντρωμένες εξαγωγές –καθιστούν εφικτή την αναγνώριση μιας ομάδας χωρών σε κατάσταση αστάθειας. Ωστόσο, σε άλλους τομείς κυριαρχούν οι διαφορές μεταξύ των ευάλωτων χωρών.

Όπως είδαμε, η έννοια του ευάλωτου κράτους, ως προϊόν εξέλιξης της πιο γενικής κατηγορίας του Τρίτου Κόσμου, έχει περάσει στην σύγχρονη εποχή μέσα από πολλά στάδια, για να εμφανιστεί σήμερα ως ξεχωριστή κατηγορία κρατών, τα οποία θεωρείται ότι έχουν περιέλθει σε μια κατάσταση, την οποία πολλοί θεσμοί αποκαλούν “κατάσταση αστάθειας”. Η παγκόσμια “Τρίτη Τάξη” του Σοβί δεν χρειάζεται να εξεγερθεί για να βγει από την αφάνεια, ούτε αναμένεται να επιδιώξει να ξεσηκωθεί ενάντια στην μειοψηφία των ανεπτυγμένων κρατών. Η ενασχόληση των επίσημων διεθνών θεσμών και οργανισμών με την ανάπτυξη των ευάλωτων κρατών έχει δημιουργήσει μια δωρητρια κοινότητα που αποτελεί τον βασικό μοχλό παροχής αναπτυξιακής βοήθειας σε αυτά τα κράτη σήμερα. Τα κίνητρα των δωρητών έχουν δημιουργήσει πλήθος ερωτημάτων εντός και εκτός της κοινότητας, σχετικά με το αν είναι πράγματι επιτυχής η παροχή βοήθειας ή όχι. Το ζήτημα των κινήτρων φέρνει στην επιφάνεια το ζήτημα των ορισμών που εντοπίζονται για τα ευάλωτα κράτη, ταυτόχρονα με την αμφισβήτηση του όρου “ευάλωτα”, που οφείλεται αποκλειστικά στους δωρητές και άρα θα πρέπει να πληρούνται κάποια κριτήρια και προϋποθέσεις για την κατάταξη ενός κράτους στην κατηγορία αυτή. Όπως θα δούμε και παρακάτω, είναι αναγκαίο να δοθεί ένας ορισμός, πέρα από τον συνήθη οικονομικό και γεωγραφικό, που θα επεξηγεί και θα δίνει περισσότερες λεπτομέρειες. Μεταξύ άλλων θεσμών, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει εκφράσει το ενδιαφέρον της για τα ευάλωτα κράτη, το οποίο αποτυπώνεται εκτεταμένα στην Ευρωπαϊκή Έκθεση για την Ανάπτυξη του 2009, με τίτλο «Αντιμετώπιση της Αστάθειας στην Αφρική». Σκοπός της εν λόγω Έκθεσης είναι, μεταξύ άλλων, να αναλύσει «τα κόστη και τα χαρακτηριστικά της αστάθειας, την ικανότητα των ευάλωτων κρατών να αντιμετωπίσουν τα δυσμενή πλήγματα, όπως η χρηματοοικονομική κρίση του 2008-2009, και την υφιστάμενη σχέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τα ευάλωτα κράτη, καθώς και την δυνατότητα της αναπτυξιακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης να βοηθήσει τους εθνικούς ενδιαφερόμενους στην ενίσχυση της αντοχής»²⁸.

Η συγκεκριμένη Έκθεση εστιάζει στην περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής, «διότι η περιοχή αυτή φαίνεται να υστερεί ιδιαίτερα στον τομέα της κρατικής εδραίωσης». Ενδεικτικά, κράτη της Υποσαχάριας Αφρικής που θεωρούνται σήμερα ευάλωτα σύμφωνα με την εν λόγω Έκθεση είναι, η Αγκόλα, το Μπουρούντι, το Καμερούν, η Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, το Τσαντ, οι Κομόρες, η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, η Δημοκρατία του Κονγκό, η Ακτή του Ελεφαντοστού, το Τζιμπουτί, η Ισημερινή Γουινέα, η Ερυθραία, η Αιθιοπία, η Γκάμπια, η Γουινέα, η Γουινέα Μπισσάου, η Κένυα, η Λιβερία, η Μαυριτανία, ο Νίγηρας, η Νιγηρία, η Ρουάντα, το Σάο Τομέ και Πρίνσιπε, η Σιέρα Λεόνε, η Σομαλία, το Σουδάν, το Τόγκο, η Ουγκάντα και η Ζιμπάμπουε²⁹. Ο

²⁸ Ευρωπαϊκή Έκθεση για την Ανάπτυξη, 2009, σελ. 1

²⁹ Ο πλήρης κατάλογος των ευάλωτων κρατών της Υποσαχάριας Αφρικής σύμφωνα με το Πρόγραμμα του ΟΗΕ για την

παραπάνω κατάλογος έχει καταρτιστεί από το ΟΟΣΑ και χρησιμοποιείται στην Ευρωπαϊκή Έκθεση για την Ανάπτυξη του 2009 σε μια προσπάθεια να εξηγήσει και να δικαιολογήσει το γιατί η συγκεκριμένη έκθεση εστιάζει στην Υποσαχάρια Αφρική. Ένας επιπλέον λόγος εστίασης της Έκθεσης στην Υποσαχάρια Αφρική μπορεί να είναι το γεγονός ότι τα ευάλωτα κράτη στην εν λόγω περιοχή «έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά – αντιμετωπίζουν όλα δομικά προβλήματα και δυσλειτουργικούς θεσμούς – διαφέρουν όμως και σε πολλούς τομείς. Για αυτά, η κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι ο κανόνας, όχι η εξαίρεση. Στην προσπάθεια να αντισταθμίσουν τα πλήγματα, συχνά οι επιλογές τους υπολείπονται μακροπρόθεσμου χαρακτήρα, ενώ οι άμεσες ανάγκες διαστρεβλώνουν τους μακρόχρονους στόχους».³⁰

Η απόδοση των συστατικών στοιχείων της έννοιας των ευάλωτων κρατών από την αγγλική γλώσσα στην ελληνική έχει μεγάλη βαρύτητα, καθώς είναι μια νέα και πολύ πρόσφατη έννοια. Στην αγγλική γλώσσα, ο όρος προβάλλεται ως “fragile states”, όπου το επίθετο “fragile” έχει αποδοθεί στα ελληνικά ως “ευάλωτο”, όρος όχι τόσο ακριβής σε σχέση με τον αυθεντικό. Με την «αντιστροφή» των δύο λέξεων που αποτελούν τον όρο προέκυψε η έννοια της κρατικής αστάθειας ή αλλιώς “state fragility”. Εδώ, το ουσιαστικό “fragility” έχει αποδοθεί ως “αστάθεια”, το οποίο προδίδει επίσης ανακρίβεια. Η προβληματική απόδοση των όρων στα ελληνικά, καθώς και η επιλογή των συγκεκριμένων όρων-φράσεων στα αγγλικά, αφήνει λίγα περιθώρια για επιλογή του πιο ακριβούς ή του πιο κατάλληλου εναλλακτικού όρου. Σε πολλές περιπτώσεις, η “κρατική αστάθεια” έχει θεωρηθεί πιο κατάλληλη έννοια για να οριστεί το ευάλωτο κράτος. Αυτό οφείλεται στην δυσκολία που προέκυψε ως συνέπεια της αδυναμίας να οριστούν τα ευάλωτα κράτη. Σταδιακά, έλαβε χώρα μια μετάβαση από τα ευάλωτα κράτη στις καταστάσεις αστάθειας. Η υφιστάμενη βιβλιογραφία περιέχει πολυάριθμους ορισμούς της “αστάθειας” και η χρήση της έκφρασης “ευάλωτο κράτος” είναι πολύ αμφισβητήσιμη.³¹ Συνεπώς, η “κρατική αστάθεια”, αν και χαρακτηριστικό του ευάλωτου κράτους, φαίνεται να είναι για πολλούς θεσμούς η βάση για τον ορισμό του. Στην συνέχεια παρατίθενται ορισμοί οργανισμών και θεσμών.

2.6 Αδυναμία ανάπτυξης

Η αντοχή των πολιτικών συστημάτων εξαρτάται όχι μόνο από την εσωτερική συνοχή αλλά επίσης από τις κοινωνιολογικές και οικονομικές συνθήκες κάτω από τις οποίες λειτουργούν. Υπάρχουν αρκετές οπτικές σχετικά με τη φύση και την φορά της σχέσης μεταξύ πολιτικής αστάθειας και κοινωνικό – οικονομικής ανάπτυξης. Μερικοί συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η πολιτική αστάθεια διακόπτει τις παραγωγικές δραστηριότητες και αυξάνουν την αβεβαιότητα και με αυτόν τον τρόπο υπονομεύονται τα κίνητρα για την συσσώρευση φυσικού κεφαλαίου με επιβλαβείς επιπτώσεις στον ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης. Άλλοι οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι η ανάπτυξη οδηγεί σε μεγαλύτερη πολιτική αστάθεια

Ανάπτυξη (UNDP) περιλαμβάνει συνολικά 46 κράτη.

³⁰ Ευρωπαϊκή Έκθεση για την Ανάπτυξη, 2009, σελ. 1-2.

³¹ Ευρωπαϊκή Έκθεση για την Ανάπτυξη, 2009, σελ. 16

καθώς αυτή συνεπάγεται ουσιώδεις δομικές αλλαγές οι οποίες ακυρώνουν πολιτικούς συνασπισμούς και προκαλούν επώδυνες προσαρμογές στην ισορροπία ισχύος μεταξύ διαφορετικών ομάδων ενδιαφέροντος.³² Υπάρχουν όμως και αυτοί οι οποίοι πιστεύουν ότι η εγχώρια πολιτική αστάθεια μπορεί να ωθήσει δύστροπες κυβερνήσεις να υλοποιήσουν μεταρρυθμίσεις οι οποίες έχουν καθυστερήσει πολύ.³³ Η σχέση μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και πολιτικής σταθερότητας εξαρτάται από την δομή των θεσμών του κράτους. Ο Przeworski³⁴ δημιούργησε πάνελ ανάλυσης στοιχείων της περιόδου 1950 – 1960 όπου διερευνά την πιθανότητα μετάβασης μεταξύ δημοκρατία και απολυταρχίας και αντίστροφα στα επικρατούντα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης. Τα ευρήματα αυτής της μελέτης δεικνύουν ότι οι απολυταρχίες είναι πιο ασταθείς στα ενδιάμεσα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης αλλά σχετικά σταθερές στα χαμηλά και στα υψηλά επίπεδα εισοδήματος ενώ οι δημοκρατίες είναι σχετικά εύθραυστες σε φτωχές οικονομίες αλλά μειώνουν σημαντικά τον κίνδυνο να καταρρεύσουν σε προοδευτικά υψηλότερα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης. Είναι εντυπωσιακό ότι καμία δημοκρατία με κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεγαλύτερο από τα 6000 δολάρια δεν έχει ποτέ πέσει οπότε σαν γεγονός έρχεται να επιβεβαιώσει τον Lipset's στη θέση που διατύπωσε ότι όσο το πιο πλούσιο είναι ένα κράτος τόσο πιο εύκολο θα είναι να διατηρηθεί η δημοκρατία και να στηριχθούν οι δημοκρατικοί θεσμοί.³⁵

³² Campos, Nauro and Jeffrey Nugent (2000) Who is afraid of Political Instability? Working Paper Number 326, July 2000. Available at: <http://eres.bus.umich.edu/docs/workpap-dav/wp326.pdf>

³³ Campos, Nugent and Robinson (1999)

³⁴ 5 Przeworski, Alvarez, Cheibub and Limongi (2000) Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990, Cambridge University Press.

³⁵ Seymour Martin Lipset (1959), "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", The American Political Science Review, Vol. 53.

Κεφάλαιο 3 Εμβάθυνση στις ιστορικές ρίζες της κρατικής αστάθειας – παράγοντες που την διαμορφώνουν και η σχέση της με την ευαλωτότητα του κράτους – χώρας. Παρουσίαση των παραγόντων ρίσκου (risk factors) της αστάθειας.

Η μελέτη της κρατικής αστάθειας μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ξεκινά να αποτελεί αντικείμενο μελέτης με την έναρξη της αποαποικιοποίησης η οποία επιταχύνθηκε από τους δύο Παγκόσμιους πολέμους οι οποίοι οδήγησαν στην παρακμή των παλαιών ευρωπαϊκών αποικιακών αυτοκρατοριών με αποτέλεσμα μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960 οι περισσότερες αποικίες να αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους. Το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου αφήνει ένα κόσμο με διπολικό διεθνές σύστημα στον οποίον η πλειονότητα των νέων αυτόνομων κρατικών οντοτήτων που δημιουργήθηκαν και ταυτίστηκαν με την επικράτηση της ψυχροπολεμικής περιόδου στα παγκόσμια δρώμενα συγκρότησαν τον Τρίτο κόσμο παλιότερος και ανακριβής όρος ο οποίος πλέον είναι γνωστός σαν αναπτυσσόμενες χώρες³⁶. Σε αυτή την χρονική στιγμή και λόγω της διαίρεσης του κόσμου παρατηρούνται οι πρώτες δράσεις για παροχή βοήθειας σε κράτη προκειμένου να αναπτυχθούν αναγνωρίζοντας εμμέσως και εισάγοντας τον όρο "ευάλωτο" κράτος.

Η προσπάθεια αυτή αντανακλά την επιθυμία των δύο υπερδυνάμεων να επιβάλλουν στις χώρες της σφαίρας επιρροής τους τα δικά τους πολιτικά, οικονομικά αλλά και κοινωνικά συστήματα οπότε συμβάλλουν στην ανάπτυξη τους κατά τρόπο που να επιτυγχάνει την ομογενοποίηση τους. Από το τέλος της ψυχροπολεμικής εποχής ο κόσμος μπαίνει σε μία αταξία όπου υπάρχει διαρκής αγώνας για διαμόρφωση νέων ισορροπιών μεταξύ διαφορετικών πόλων ισχύος, οι συμμαχίες έχουν πολύ πιο ρευστό χαρακτήρα ενώ η τάση για αμφισβήτηση των εθνικών συνόρων, ο περιορισμός της εθνικής κυριαρχίας και η παγκοσμιοποίηση της κουλτούρας εισάγουν τον όρο της παγκοσμιοποίησης³⁷ ο οποίος χρησιμοποιείται από το 1944 και ο πρώτος που τον χρησιμοποίησε σε οικονομικό επίπεδο ήταν ο Θήοντορ Λέβιτ³⁸. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της είναι η εξέλιξη της μορφής οργάνωσης των κοινωνιών, η εκρηκτική ανάπτυξη της τεχνολογίας, η διάδοση της πληροφορίας με ραγδαίες ταχύτητες, αμφισβητώντας έτσι κάθε περιορισμό εθνικών συνόρων και

³⁶ Ο όρος **αναπτυσσόμενες χώρες** αναφέρεται στις χώρες που βρίσκονται σε χαμηλό στάδιο οικονομικής ανάπτυξης. Παλιότερος, αλλά και ανακριβής, φορτισμένος όρος είναι το τρίτος κόσμος. Χαρακτηριστικά των αναπτυσσόμενων χωρών είναι συνήθως οι κακές υποδομές, η χαμηλή μόρφωση και το ανεκδιέκτο ανθρώπινο δυναμικό, η έλλειψη των επενδύσεων και βιομηχανικής παραγωγής, οι ασθενικοί θεσμοί, η ανώριμη δημοκρατία ή η πλήρης έλλειψη της, το χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα, η διαδεδομένη φτώχεια κ.τ.λ. Αποτέλεσμα της ανέχειας που παρατηρείται λόγω του χαμηλού ρυθμού ανάπτυξης, είναι συχνά η μετανάστευση προς τις πλουσιότερες χώρες για την αναζήτηση εργασίας και την βελτίωση των συνθηκών ζωής. Αναπτυσσόμενες χώρες - Βικιπαίδεια (wikipedia.org) πρόσβαση την 22 Αυγ 22.

³⁷ **Παγκοσμιοποίηση** ή **διεθνοποίηση** είναι η αυτονόμηση όλων εκείνων των παραμέτρων (οικονομία, επικοινωνία κλπ.) οι οποίες μέχρι πρόσφατα (μερικές δεκαετίες) επεδίωκαν να έχουν σύνορα μέσα σε ένα κράτος - προστάτη. Παράμετροι που τείνουν να ελευθερώνονται και να διαχέονται, ακολουθώντας την παγκοσμιοποίηση, είναι το εμπόριο, η κοινωνική δομή, η τεχνολογία, η κουλτούρα, το πολιτικό σύστημα, η γνώση κλπ. Ο όρος συχνά χρησιμοποιείται στην επιχειρηματολογία για την ανάγκη μιας νέας καθολικού τύπου ηγεμονίας στον κόσμο. (Παγκοσμιοποίηση - Βικιπαίδεια (wikipedia.org) (Πρόσβαση την 22 Αυγ 22)

³⁸ Levitt, Theodore. *Globalization of markets*, Harvard Business Review, 1983 (Πρόσβαση την 22 Αυγ 22)

χρονικών διαμεσολαβήσεων, συνδέοντας απομακρυσμένες μεταξύ τους κοινωνίες. Πλέον ελλείπει του δίπολου ισχύος η ομογενοποίηση των κρατών επιχειρείται η διαρκώς μεγαλύτερη αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών μέσω της βιομηχανικής, της χρηματοπιστωτικής, της πολιτικής, της πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης και προσομοιάζει σε μια νέας καθολικού τύπου ηγεμονίας στον κόσμο. Παρόλα αυτά στη νέα πραγματικότητα το κράτος συνεχίζει να υφίσταται όσο κι αν διάφορες θεωρίες θεωρούν την μεταβατική αυτή περίοδο ως το τέλος της κυριαρχίας του και κατά συνέπεια η κατηγοριοποίηση των κρατών σε ισχυρά - ευάλωτα, πετυχημένα – μη πετυχημένα συνεχίζει να υφίσταται χρησιμοποιώντας προς αυτόν τον σκοπό διάφορους δείκτες οι οποίοι αποτυπώνουν το μέγεθος της αναπτυξιακής δυναμικής ή αδυναμίας ενός κράτους που το καθιστά ευάλωτο με φυσική συνέπεια την κρατική αστάθεια και επακόλουθα την ανατροφοδότηση της «ευαλωτότητας» του από αυτήν. Η μελέτη του φαινομένου των ευάλωτων κρατών έχοντας μια μακρά πορεία είχε σαν συνέπεια την χρήση διαφόρων όρων προκειμένου να περιγράφουν ή να χαρακτηρίσουν αυτά και οι οποίοι διαρκώς μεταβάλλονται ανάλογα με τα το τρόπο που προσεγγίζεται η κατηγοριοποίηση, τον σκοπό αλλά και την ηθική της εποχής στην οποία αναδύονται.

Από τους πιο χαρακτηριστικούς όρους που χρησιμοποιήθηκαν για να περιγράψουν μια πολιτικά ασταθή χώρα με οικονομία που εξαρτάται από περιορισμένους πόρους όπως αγροτικά προϊόντα ή ορυκτά είναι ο όρος δημοκρατία μπανάνας ή μπανανία³⁹ και γενικά αποδίδεται σε κράτη στα οποία δεν λειτουργούν σωστά οι θεσμοί και οι κρατικοί μηχανισμοί προέκυψε από την πολιτική επιστήμη κατόπιν μελέτης χωρών της Κεντρικής Αμερικής όπως η Ονδούρα και η Γουατεμάλα οι οποίες με την επέμβαση μεγάλων εταιρειών αλλά και ξένων κυβερνήσεων μετατράπηκαν σε εμπορικές επιχειρήσεις με στόχο το αποκλειστικό όφελος της άρχουσας τάξης μέσω συμπαιγνιών κράτους και ευνοημένων οικονομικών μονοπωλίων. Ο όρος επικράτησε σαν συνώνυμο της αποτυχίας, σαν μια υποτιμητική περιγραφή ενός κράτους το οποίο αφού λειτουργεί για να εξυπηρετεί τον πλουτισμό μονοπωλίων αλλά και της εγκατεστημένης από αυτά άρχουσας τάξης δεν μπορεί να λειτουργήσει με πολιτικούς όρους προκειμένου να αναπτυχθεί κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά προς όφελος του συνόλου των πολιτών του.

Ένας συγγενής όρος είναι ο όρος αποτυχημένο κράτος⁴⁰ (failed state) ο οποίος διατυπώθηκε από τον Max Weber⁴¹, ο οποίος χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει κράτη τα οποία έχουν απωλέσει τον έλεγχο της γεωγραφικής τους επικράτειας ή την αποκλειστικό δικαίωμα στην άσκηση της νόμιμης βίας, αδυνατούν να παρέχουν δημόσιες υπηρεσίες στους πολίτες, αδυνατούν σαν νόμιμη αρχή εξουσίας να λάβουν αποφάσεις και να τις επιβάλλουν και τέλος αδυνατούν να συνεργαστούν

³⁹ Where did banana republics get their name? Αρχειοθετήθηκε 2017-08-17 στο Wayback Machine., The Economist (Πρόσβαση την 22 Αυγ 22)

⁴⁰ Η αναρχία στη Σομαλία γεννά τους νέους Μπαρμπαρόσα Αρχειοθετήθηκε 2012-04-30 στο Wayback Machine., Το Βήμα 15 Απριλίου 2009 (ανακτήθηκε 6/8/2022)

⁴¹ Max Weber. «Πολιτική ως Επάγγελμα». Πανεπιστήμιο Κρήτης-τμήμα πολιτικής επιστήμης-Ρέθυμνο, 2004. Αρχειοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 2008-12-30. Ανακτήθηκε στις 2012-03-21.

με άλλα κράτη και να λειτουργήσουν ως μέλη της διεθνούς κοινότητας. Το κεντρικό χαρακτηριστικό γνώρισμα του αποτυχημένου κράτους κατά Weber είναι η απώλεια του κρατικού μονοπωλίου στη χρήση νόμιμης βίας το οποίο σαν γεγονός οδηγεί στην αμφισβήτηση της ίδιας της ύπαρξης του. Προκειμένου να υπάρχει ένα μετρικό σύστημα το οποίο να ορίζει την κλίμακα της "αποτυχίας" ενός κράτους χρησιμοποιείται η έννοια *governance*⁴² (κυβερνησιμότητα), το επίπεδο δηλαδή του κυβερνητικού ελέγχου που απαιτείται για μην θεωρείται ένα κράτος ως αποτυχημένο αν και γενικά θεωρείται ότι χρήση του είναι αντιφατική και μπορεί να έχει σημαντικές γεωπολιτικές επιπτώσεις όταν χρησιμοποιείται από επίσημες αρχές, χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ευρεία χρήση του όρου μετά τις επιθέσεις⁴³ της 11 Σεπ 2001 στην Αμερική για να ομαδοποιηθούν τα κράτη τα οποία θεωρήθηκε ότι υποθάλλουν την τρομοκρατία προκειμένου αυτά να "στοχοποιηθούν" και να δικαιολογηθεί έναντι της Διεθνούς κοινότητας η επέμβαση κρατικών ή και μη-κρατικών δρώντων στις χώρες αυτές. Ο όρος αυτός έχει δεχτεί κριτική καθώς θεωρείται ότι πρώτον αντιμετωπίζει με αυθαίρετες γενικεύσεις διαφορετικά προβλήματα «κυβερνησιμότητας» σε εντελώς διαφορετικές χώρες χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ξεχωριστές μεταβλητές που εμφανίζονται στην «κυβερνησιμότητα» κάθε χώρας και δεύτερον ότι χρησιμοποιείται πολιτικά για να δικαιολογήσει στρατιωτική επέμβαση με σκοπό την κατασκευή κράτους στα δυτικά πρότυπα όπως έγινε στην περίπτωση του Ιράκ και του Αφγανιστάν.

Εκτεταμένη έχει υπάρξει η μελέτη της «ευαλωτότητας» των κρατών από την Ε.Ε., χαρακτηριστικό δείγμα είναι η Ευρωπαϊκή Έκθεση για την ανάπτυξη του 2009 με τίτλο, «αντιμετώπιση της αστάθειας στην Αφρική». Το γεγονός ότι η έκθεση επικεντρώνεται στην ζώνη της Υποσαχάριας Αφρικής μόνο τυχαία δεν είναι καθώς όπως εξάγεται από διάφορους δείκτες σε αυτές τις χώρες παρουσιάζεται ελλειμματική κρατική κυριαρχία και για αυτό το λόγο μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα από την ανάλυση της κρατικής ανθεκτικότητας απέναντι σε έκτακτες καταστάσεις (*shock resilience*) όπως η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2009.⁴⁴ Σε αυτή την έκθεση απαριθμούνται κάποια⁴⁵ από τα κράτη της Υποσαχάριας Αφρικής που θεωρούνται ευάλωτα⁴⁶ και η αιτιολογία της χρήσης αυτής της περιοχής είναι ότι λόγω της σχετικής ομοιογένειας που εμφανίζεται στις μακροχρόνιες παθογένειες τους είναι δόκιμη για εξαγωγή συμπερασμάτων αν και σίγουρα υπάρχουν και σημαντικές ποιοτικές και ποσοτικές διαφορές που υπεισέρχονται στην μελέτη για να αυξήσουν τον πλουραλισμό αλλά και την βαρύτητα των διαπιστώσεων. Στη συνέχεια

⁴² Patrick, Stewart (2007). "Failed' States and Global Security: Empirical Questions and Policy Dilemmas". *International Studies Review*. 9 (4): 644–662. doi:10.1111/j.1468-2486.2007.00728.x. 1079-1760.

⁴³ Moghadam, Assaf (2008). *The Globalization of Martyrdom: Al Qaeda, Salafi Jihad, and the Diffusion of Suicide Attacks*. Johns Hopkins University Press. σελ. 48. ISBN 978-0-8018-9055-0.

⁴⁴ Ευρωπαϊκή Έκθεση για την Ανάπτυξη, 2009, σελ. 1.

⁴⁵ Η Αγκόλα, το Μπουρούντι, το Καμερούν, η Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, το Τσαντ, οι Κομόρες, η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, η Δημοκρατία του Κονγκό, η Ακτή του Ελεφαντοστού, το Τζιμπουτί, η Ισημερινή Γουινέα, η Ερυθραία, η Αιθιοπία, η Γκάμπια, η Γουινέα, η ΓουινέαΜπισσάου, η Κένυα, η Λιβερία, η Μαυριτανία, ο Νίγηρας, η Νιγηρία, η Ρουάντα, το Σάο Τομέ και Πρίνσιπε, η Σιέρα Λεόνε, η Σομαλία, το Σουδάν, το Τόγκο, η Ουγκάντα και η Ζιμπάμπουε.

⁴⁶ Ο πλήρης κατάλογος των ευάλωτων κρατών της Υποσαχάριας Αφρικής σύμφωνα με το Πρόγραμμα του ΟΗΕ για την Ανάπτυξη (UNDP) περιλαμβάνει συνολικά 46 κράτη.

παρουσιάζονται διάφοροι παράγοντες ρίσκου οι οποίοι συμβάλλουν μεμονωμένα ή συνδυαστικά στην κρατική αστάθεια.

3.1 Ιστορικοί παράγοντες

Η πολιτική και κοινωνική ιστορία μιας χώρας έχουν σημαντική επίδραση στην πολιτική σταθερότητα. Τα πρότυπα των πολιτικών συστημάτων του παρελθόντος και οι ιστορικές μεταβάσεις από το ένα πολιτικό σύστημα στο επόμενο είναι εξίσου σημαντικά. Τα πολιτεύματα επιβιώνουν με την απόκτηση νομιμοποίησης. Η διαχρονική αποτελεσματικότητα δημιουργεί την νομιμοποίηση ενδυναμώνοντας την σταθερότητα ενός πολιτεύματος.⁴⁷

Έχει παρατηρηθεί ότι σε μεγάλο βαθμό η ηλικία των θεσμών μπορεί να έχει μια νομιμοποιητικό αποτέλεσμα, η μακροβιότητα τους έχει συνδεθεί συχνά με την σταθερότητα και την πολιτική απόδοση. Η ιστορία μπορεί να τροποποιήσει τις προσδοκίες των πολιτών σε ό,τι αφορά την στάση των ελίτ και των δικαιωμάτων και ευθύνες σαν πολίτες. Μία μονοκρατορία με έναν πληθυσμό ο οποίος έχει ζήσει πριν από αυτό σε δημοκρατικό πολίτευμα είναι πιθανό να είναι σημαντικά λιγότερο σταθερή σε σχέση με μία απολυταρχία η οποία έχει επικρατήσει για δεκαετίες και αυτό οφείλεται στην δυσαρέσκεια που νοιώθουν οι πολίτες καθώς περιορίζεται η συμμετοχή τους στα κοινά σε σχέση με αυτό που είχαν συνηθίσει. Επίσης η μετάβαση από στρατιωτικό καθεστώς και ας πρόκειται για περισσότερο ή λιγότερο δημοκρατικές μορφές πολιτικής διακυβέρνησης εγείρει δύο συγκεκριμένες προκλήσεις: η πρώτη είναι η αναζωπύρωση της κοινωνικής βίας και η αποτυχία της πολιτικής κυβέρνησης να κρατήσει στην τάξη αντίπαλες πολιτικές δυνάμεις αυξάνει την πιθανότητα ο στρατός να μην συναινέσει στην πολιτική διακυβέρνηση και η δεύτερη είναι η δυσκολία στην διαχείριση των στρατιωτικών φιλοδοξιών και της διασαφήνισης του ρόλου μέσα σε ένα πολίτευμα.⁴⁸

Παρομοίως τα πολιτικά συστήματα τα οποία μεταβαίνουν από ιστορικές απολυταρχίες σε δημοκρατίες μπορεί να εμφανίσουν αστάθειες από την δράση ελίτ που διεκδικούν πλεονεκτική θέση⁴⁹, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε υψηλότερους βαθμούς πολιτικής αστάθειας καθώς νέοι δρώντες επιχειρούν να χρησιμοποιήσουν το σύστημα προκειμένου να προωθήσουν αιτήματα προς συμφέρον ή και να χρησιμοποιήσουν βία ή και καταστρατήγηση των επίσημων πολιτικών λειτουργιών. Πολλοί μελετητές έχουν αποδείξει ότι η πολιτική αστάθεια οξύνεται στις δεύτερες εκλογές μετά το άνοιγμα της πολιτικής συμμετοχής.⁵⁰ Όπως αναφέρει ο Jackmann η αισιοδοξία που επικράτησε με την αποαποικιοποίηση μετά το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου δεν έλαβε υπόψη την θεσμική νεότητα των νέων κρατών και άτοπα θεωρήθηκε ότι η αυτοδιοίκηση και η δημοκρατική κυβέρνηση είναι πανομοιότυπα. Με τον τρόπο αυτό δεν λήφθηκε υπόψη η ασυμφωνία μεταξύ προ-υπαρχόντων πολιτικών και τα κράτη τις διαδέχτηκαν με τρόπο επάλληλο. Βλέποντας την σχέση μεταξύ της

⁴⁷ Seymour Martin Lipset (1994) "The Social Requisites of Democracy Revisited: 1993 Presidential Address" – American Sociological Review, Vol.59.

⁴⁸ Myron Weiner (1987) "Empirical Democratic Theory and the Transition from Authoritarianism to Democracy", PS, Vol. 20.

⁴⁹ Katy Clement (2003) "The Nuts and Bolts of State Collapse", Not published

⁵⁰ State Failure Task Force Report: Phase III Findings - Center for ... (yumpu.com) (πρόσβαση την 22 Αυγ 22)

κρατικής νομιμοποίησης και της ανάπτυξης στην Αφρική ο Englebert, επιχειρηματολογεί ότι η αποικιοκρατική γένεση πολλών κρατών είχε την τάση να δημιουργήσει δομές ικανές να έρθουν σε σύγκρουση με τους προ υπάρχοντες πολιτικούς θεσμούς, υποκείμενους κανόνες πολιτικής συμπεριφοράς και εθιμικές πηγές πολιτικών εξουσιών.⁵¹ Αυτά τα νέα κράτη στη πλειοψηφία τους που δημιουργήθηκαν στην Αφρική, δεν είναι ενδογενείς δημιουργίες τη τοπικής ιστορίας και δεν είναι ενσωματωμένα στις εσωτερικές σχέσεις ισχύος και ως εκ τούτου στερούνται νομιμοποίησης και της ικανότητας και είναι επιρρεπή σε ποικίλες μορφές πολιτικής αστάθειας.

3.1.1 Το δουλεμπόριο

Μετά τους γεωγραφικούς παράγοντες και την σημαντική επιρροή που είχαν πάνω στην κοινωνιολογική διαμόρφωση του εσωτερικού περιβάλλοντος της Αφρικής, η ιστορία δείχνει να μεταχειρίζεται την απομονωμένη ήπειρο με τον πλέον σκληρό τρόπο, για να έχει απήχηση στον υπόλοιπο κόσμο. Δεν πρόκειται για άλλο από το δουλεμπόριο, το οποίο έλαβε χώρα κυρίως μεταξύ του 15ου και του 19ου αιώνα και στιγμάτισε την ιστορία της Αφρικής, πριν εγκατασταθούν στο ίδιο το έδαφός της οι ευρωπαϊκές δυνάμεις. Το εμπόριο σκλάβων δεν ήταν άγνωστο στο εσωτερικό της ηπείρου. Ωστόσο, «το διηπειρωτικό δουλεμπόριο με αφετηρία την Αφρική δεν είχε προηγούμενο. Ποτέ άλλοτε στην ιστορία της ανθρωπότητας δεν μετακινήθηκαν τόσοι πολλοί άνθρωποι, χωρίς τη θέλησή τους, από μια ήπειρο σε άλλες»⁵². Πριν από το ευρέως γνωστό ευρωπαϊκό δουλεμπόριο υπήρχε εκείνο που ελεγχόταν από Άραβες, το οποίο είχε ήδη ξεκινήσει από τον 9ο αιώνα και διήρκεσε ως τα τέλη του 19ου αιώνα. Οι γυναίκες χρησιμοποιήθηκαν από τους Άραβες ως υπηρέτριες και παλλακίδες, ενώ οι άντρες ως εργάτες και, σε κάποιες περιπτώσεις, ως στρατιώτες. Από την άλλη πλευρά, μπορεί το ευρωπαϊκό να διήρκεσε σαφώς λιγότερο, όμως είχε πολύ πιο καταστροφικό αντίκτυπο. «Υπολογίζεται ότι το 13% των σκλάβων δεν έφτασαν ποτέ στον προορισμό τους. Πάνω από 1,5 εκατομμύριο άνθρωποι πέθαναν από αφυδάτωση και δυσεντερία κατά τη διέλευση του Ατλαντικού»⁵³. Όσοι, εν τέλει, επέζησαν από την τραγωδία αυτής της μεταφοράς, εργάστηκαν στις φυτείες ζαχαροκάλαμου, καπνού και βαμβακιού του Νέου Κόσμου. Τα επιζήμια αποτελέσματα του δουλεμπορίου δεν άργησαν να φανούν. Όντας ήδη σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τον τότε υπόλοιπο κόσμο, η Αφρική έχασε σημαντικό μέρος του πληθυσμού της και οδηγήθηκε σε μια διαδικασία αποκλεισμού από την παραγωγή, και ουσιαστικά την ανάπτυξη. «Ενώ η εκβιομηχάνιση σε άλλες περιοχές του κόσμου εντεινόταν, οι αφρικανικές οικονομίες ενεπλάκησαν σε μια εντελώς αντιπαραγωγική δραστηριότητα»⁵⁴. Δεδομένου ότι στο δουλεμπόριο επιλέγονταν κυρίως οι νεότεροι και δυνατότεροι, ο μετέπειτα πληθυσμός της Αφρικής αποτελούνταν από ηλικιωμένους και παιδιά, εντείνοντας το δημογραφικό πρόβλημα. Επίσης, στην διαδικασία της

⁵¹ Englebert (2000).

⁵² Joseph J. Collins, Robert Perito & Joanna Spear 'Conflict Prevention and Resolution Forum: October 14, 2003' <http://www.sfcg.org/documents/CPRF/CPRFOctober2003.pdf>

⁵³ UN DPA

⁵⁴ UN DPA

συλλογής Αφρικανών, οι ευρωπαίοι χρησιμοποιούσαν άλλους Αφρικανούς, το οποίο έδωσε το παράδειγμα και το κίνητρο για πολλές μελλοντικές βίαιες συγκρούσεις⁵⁵. Το ατλαντικό δουλεμπόριο σταμάτησε οριστικά το 1807, όταν το εμπόριο ανθρώπων τέθηκε εκτός νόμου από την Μεγάλη Βρετανία, στα όρια της οποίας και ίσχυσε αρχικά η απαγόρευση αγοράς και πώλησης σκλάβων, ενώ στην συνέχεια επιβλήθηκε παντού, λόγω της δεσπόζουσας θέσης της στον διεθνή χώρο⁵⁶. Όμως, «η απόφαση του Λονδίνου να απαγορεύσει το δουλεμπόριο συνδεόταν λιγότερο με την υιοθέτηση ανθρωπιστικών ιδεωδών και περισσότερο με τις επιπτώσεις της «βιομηχανικής επανάστασης». Πράγματι, με την ανακάλυψη των δυνατοτήτων καλλιέργειας φυτειών στο ίδιο το έδαφος της Αφρικής, το δουλεμπόριο έχασε εντελώς την αξία του. Οι ευρωπαίοι θα μπορούσαν τώρα να εκμεταλλευτούν τοπικά το ανθρώπινο δυναμικό για την μαζική παραγωγή αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων. Η εποχή της αποικιακής κατοχής και της ξένης κυριαρχίας στην Αφρική ήταν πλέον κοντά.

3.1.2 Η βιομηχανική επανάσταση

Η περίοδος που ξεκίνησε από το 1760 και διήρκησε μέχρι και τα τέλη του 19ου αιώνα αποτελεί την αποκαλούμενη βιομηχανική επανάσταση. Πρωταγωνιστής της εποχής είναι η Μεγάλη Βρετανία, που μέχρι τότε ήταν κυρίως αγροτική και εξελίχθηκε σε παγκόσμιο βιομηχανικό εργαστήριο. Η σταδιακή αντικατάσταση του ανθρώπινου δυναμικού από μηχανές ατμού και κάρβουνου επιτάχυνε την παραγωγή, ενώ τα σύγχρονα μέσα μεταφοράς διευκόλυναν δραματικά τις μεταφορές και τις επικοινωνίες. Η συγκέντρωση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα για εύρεση εργασίας κατέστησε δυνατή την δημιουργία μιας μεσαίας τάξης που απολάμβανε των προνομίων της εποχής, και της οποίας η «ευημερία» βασιζόταν στην παιδική εργασία και την πολύωρη απασχόληση των γυναικών με αποτέλεσμα την στέρηση της οικογενειακής ζωής⁵⁷. Πριν από την βιομηχανική επανάσταση η γεωργία ήταν ο κυριότερος τομέας από τον οποίον ζούσε περίπου το 75% του πληθυσμού. Παράλληλα, η παραγωγή υφασμάτων ήταν ένας τρόπος εκμετάλλευσης του ελεύθερου χρόνου των αγροτών, προκειμένου να παράγουν ποιοτικά αγαθά. Συνεπώς, η αγροτική παραγωγή και η παραγωγή υφασμάτων προετοίμασε το έδαφος για την βιομηχανική επανάσταση, δίνοντας ώθηση στην αγγλική οικονομία μέσω της αύξησης του εμπορίου και της φήμης που προσέθετε στην Αγγλία, λόγω των ποιοτικών της αγαθών και χαμηλών σε κόστος εξαγωγών. Ταυτόχρονα, όμως, η βιομηχανοποίηση και η αγροτική επανάσταση περιόρισαν την ανάγκη για εργατικό δυναμικό προερχόμενο από την επαρχία, με αποτέλεσμα την στροφή πολλών αγροτών προς την πόλη. Η γενικότερη βελτίωση του επιπέδου ζωής εξαιτίας της βιομηχανικής επανάστασης οδήγησε πολλά κράτη να ξεχωρίσουν από την πλειοψηφία του πλανήτη. Το χαμηλό προσδόκιμο

⁵⁵ Human Security Report 2004.

⁵⁶ Developing data sets in International Conflict Management: Bercovitch's Correlate of Mediation Project. Jacob Bercovitch and Judith Fretter, University of Canterbury, 2003.

⁵⁷ Macrae et al (2004) Aid to Poorly Performing Countries: A Critical Review of Debates and Issues, ODI, London available at http://www.odi.org.uk/publications/poorly_performing_countries/Aid_to_PPCs.pdf

ζωής, τα υψηλά ποσοστά θνησιμότητας σε βρεφική και παιδική ηλικία, καθώς και οι θανατηφόρες επιδημίες, είναι στοιχεία που δεν συναντώνται αυτή την εποχή μόνο στην Αφρική αλλά και σε άλλες περιοχές του πλανήτη. Υπό μια έννοια, η υπανάπτυξη ήταν ένα γενικό φαινόμενο, το οποίο γινόταν προσπάθεια να ξεπεραστεί από όσους είχαν τα μέσα να το καταφέρουν. Για την ήπειρο που ήδη είχε βιώσει την τραυματική εμπειρία αφαίμαξης του πληθυσμού της μέσω του δουλεμπορίου, τα παραπάνω προβλήματα θα παρέμεναν άλυτα λόγω της αντιξοότητας που έφερνε η νέα εποχή της αποικιοποίησης.

3.1.3 Αποικιοποίηση

Η απαρχή του αποικισμού τοποθετείται στις αρχές του XVIII όταν άρχισαν να κλονίζονται οι τρεις μουσουλμανικές αυτοκρατορίες από εσωτερικά προβλήματα γεγονός που επέτρεψε την διείσδυση των ευρωπαϊκών δυνάμεων. Με την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στα τέλη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου η Κοινωνία των Εθνών διαμέλισε την τελευταία, αλλά και τη Γερμανική Αυτοκρατορία και διένειμε τις κτήσεις τους στους νικητές ως “έντολές”. Συγκεκριμένα η Βρετανία ανέλαβε την Παλαιστίνη, την Υπεριορδανία, το Ιράκ, τις πρώην γερμανικές αποικίες στην Ταγκανίκα και μαζί με τη Γαλλία, το Τόγκο και το γερμανικό Καμερούν ενώ η Γαλλία από την πλευρά της κέρδισε τη Συρία και το Λίβανο. Οι εκδηλώσεις αντίδρασης κατά των κεντρικών κυβερνήσεων (πρώιμη αποαποικιοποίηση) καταγράφονται αρχικά στην Ινδία κατά το διάστημα 1920 – 1922 και στην αρχή της δεκαετίας του 1930 υπό την ηγεσία του Μαχάτμα Γκάντι, αλλά και στην Παλαιστίνη με αποκορύφωμα την εξέγερση των Αράβων του 1936 – 1939 οι οποίοι διαμαρτύρονταν για την μετανάστευση Εβραίων στην περιοχή. Το 1922 η Βρετανία παραχώρησε ανεξαρτησία στην Αίγυπτο, αλλά διατηρεί σημαντικά προνόμια στην εξωτερική πολιτική της χώρας και στρατιωτικά δικαιώματα.

Μια δεκαετία αργότερα είναι η σειρά του Ιρακ να αποκτήσει την ανεξαρτησία του (1932). Τις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι αποικιακές ευρωπαϊκές δυνάμεις ελέγχουν ακόμα μεγάλες εκτάσεις ανά τον κόσμο, αλλά βρίσκονται πλέον αντιμέτωπες με ισχυρά εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα. Καθεμία σε διαφορετικό βαθμό επιχειρεί τη μετεξέλιξη των κτήσεών της. Η Βρετανία και η Γαλλία δεσμεύονται προς την κατεύθυνση της αυτοδιοίκησης από τους όρους με τους οποίους τους είχαν ανατεθεί από την Κοινωνία των Εθνών οι κτήσεις της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος επιτάχυνε τις εξελίξεις και αυτό οφείλεται στο ότι αφενός οι ευρωπαϊκές δυνάμεις δε μπορούσαν πλέον να ανταπεξέλθουν οικονομικά στην διατήρηση της αποικιακής πολιτικής τους και αφετέρου ότι οι υπερδυνάμεις ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, που ήταν ορκισμένοι εχθροί της αποικιοκρατίας, αγωνίσθηκαν σθεναρά για την κατάργηση της.⁵⁸

Μία περιοχή η οποία δέχτηκε την απόλυτη αποικιοποίηση της από την ευρωπαϊκή Ήπειρο είναι η υποσαχάρια Αφρική καθώς οι Ευρωπαίοι μέσα σε τριάντα μόλις χρόνια (1880 – 1913) μοιράστηκαν όλη την Αφρική πλην της Αβησσυνίας (Αιθιοπία) και της Λιβερίας. Πέντε μικρά και μεσαία Κράτη (Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Βέλγιο).⁵⁹ Το πρόσφορο έδαφος της Αφρικής φάνηκε ελκυστικό στους ευρωπαίους για συνολική

⁵⁸ Σπυρόπουλος, Γ., Ο Τρίτος Κόσμος στις Διεθνείς Σχέσεις: Μύθοι και Πραγματικότητες, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 337 έως 343.

⁵⁹ Σπυρόπουλος, Γ., Ο Τρίτος Κόσμος στις Διεθνείς Σχέσεις: Μύθοι και Πραγματικότητες, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 445 έως 458.

εκμετάλλευση και ίδρυση αποικιών και έδωσε το έναυσμα για την επίτευξη στόχων και επιδιώξεων που οι μεγάλες αυτοκρατορίες της Ευρώπης είχαν κατά νου. Η περίοδος αυτή έπαιξε κείριο ρόλο στην διαμόρφωση του μετέπειτα αφρικανικού κράτους, καθώς τότε χαράχτηκαν τα τεχνητά σύνορα και δημιουργήθηκαν τα οιονεί κράτη που αποτέλεσαν αποικίες σε κατάσταση εξάρτησης από μεγαλύτερες, ισχυρότερες, και τότε δεσπόζουσες στην διεθνή σκηνή δυνάμεις. Η ανάγκη που προέκυψε από την βιομηχανική επανάσταση για μαζική παραγωγή αγαθών καλύφθηκε με την υλοποίηση των οικονομικών σχεδίων στο έδαφος της Αφρικής. Όμως «για τους περισσότερους μελετητές, τα κύρια κίνητρα της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας στην Αφρική ήταν περισσότερο πολιτικά παρά οικονομικά» Η γεωγραφική απομάκρυνση του κέντρου διεξαγωγής του πολέμου από την Ευρώπη αποτελεί ίσως τον κυριότερο λόγο της αποικιοποίησης στην Αφρική. Χαρακτηριστική στο πολυπολικό σύστημα ήταν η ύπαρξη πολλών κέντρων εξουσίας, πράγμα που ευνοούσε τον ανταγωνισμό μεταξύ των ευρωπαϊκών δυνάμεων για την διεκδίκηση θέσης ισχύος στην διεθνή σκηνή. Οι αιματηρές συγκρούσεις που είχαν λάβει χώρα έως τότε εντός των ορίων της γηραιάς ηπείρου κρίθηκε αδύνατο να συνεχιστούν επειδή απειλούσαν την ακεραιότητα της ζωής και την ευημερία του πληθυσμού της. Ως εναλλακτική επιλέχθηκε η δημιουργία αποικιών στην Αφρική. Μάλιστα, η διαίρεση της ηπείρου σε σφαίρες επιρροής συμφωνήθηκε εκ των προτέρων στην Συνδιάσκεψη του Βερολίνου το 1884. Μέσα σε δύο περίπου δεκαετίες από την έναρξη των επιχειρήσεων όλη η Αφρική είχε τεθεί υπό ευρωπαϊκό έλεγχο⁶⁰. Οι κάτοικοι της Αφρικής δεν κατάφεραν να αποτρέψουν την κατάκτηση και την επιβολή της ξένης εξουσίας. Η στρατιωτική υπεροχή των ευρωπαίων σε τεχνολογικό επίπεδο και η έλλειψη συνοχής των τοπικών κοινωνιών περιόρισαν τις δυνατότητες για αντίσταση ή διαπραγμάτευση με τους εισβολείς. Η μόνη επιλογή ήταν η προσαρμογή στην νέα πραγματικότητα. Η οικονομική εκμετάλλευση, αρχικά σε ανθρώπινο δυναμικό, έπειτα σε πρώτες ύλες και τέλος σε πλουτοπαραγωγικούς πόρους, αποτέλεσε στόχο και προτεραιότητα στην ενίσχυση και τον ανταγωνισμό της παγκόσμιας αγοράς. Η μορφή διοίκησης και το είδος της οικονομικής εκμετάλλευσης που διέφερε από κράτος σε κράτος ανάλογα με την εκάστοτε μεγάλη δύναμη, έδινε σχήμα στην οικονομική και πολιτική της δομή.

Αποτέλεσμα της ευρωπαϊκής αποικιοποίησης στην Αφρική ήταν η εξαγωγή πρώτων υλών και αγροτικών προϊόντων, και η εισαγωγή βιομηχανικών αγαθών. Οι ξένες δυνάμεις εκμεταλλεύτηκαν πλήρως τις αποικίες προς όφελος των μητροπόλεων και διατηρούσαν τον έλεγχο της παραγωγής και της αγοράς. Ωστόσο, η έλευση της καπιταλιστικής οικονομίας μέσω της αποικιοκρατίας είχε και οφέλη στον υανάπτυκτο κόσμο. Έτσι, τα ποσοστά βρεφικής και παιδικής θνησιμότητας μειώθηκαν, ενώ το προσδόκιμο ζωής αυξήθηκε, χάρη στην γνώση και την επιστήμη που έφεραν μαζί τους οι ευρωπαίοι. «[...] η τεχνολογία και η οργάνωση της οικονομικής δραστηριότητας συνέβαλαν στη συσσώρευση πλεονασμάτων, μέρος των οποίων επανεπενδύθηκε στις αποικίες»⁶¹. Οι περισσότερες επιπτώσεις της αποικιοκρατίας θεωρείται από τους περισσότερους μελετητές ότι είναι περισσότερο πολιτικές παρά οικονομικές. Σε ένα περιβάλλον που χαρακτηριζόταν από την κυριαρχία της φυλής, το σύστημα της κατηγοριοποίησης ανθρώπων επιβλήθηκε, καθώς διευκόλυνε την διοίκηση και την διαχείριση των αποικιών. Οι αυστηροί διαχωρισμοί των ευρωπαίων είχαν ως αποτέλεσμα την δημιουργία «φυλών» εκεί που δεν υπήρχαν, με τον γεωγραφικό προσδιορισμό και την κατηγοριοποίηση. Η δημιουργία τεχνητών κρατών σε συνάρτηση με το ζήτημα των υφιστάμενων και των «δημιουργημένων» φυλών αποτελεί την σημαντικότερη επίπτωση της αποικιοκρατίας.

⁶⁰ Keefer, P & S Knack (1998) “Political Stability and Economic Stagnation” in Borner (1998).

⁶¹ Rodrik (2003a) In Search of Prosperity (page 9)

Είναι κοινός τόπος ότι η λήξη της αποικιοκρατίας διέγνευσε τις μεγάλες προσδοκίες που έτρεφαν οι ειδικοί αναλυτές, αλλά και ορισμένοι εμπειρογνώμονες των Διεθνών Οργανισμών για γρήγορη ανάπτυξη της μαύρης ηπείρου, καθώς οι πόλεμοι, οι καταπιεστικές μονοκομματικές κυβερνήσεις, οι λοιμοί και η σιτοδεία καθιερώθηκαν στη μετα-αποικιακή εποχή ως κύρια χαρακτηριστικά πολλών περιοχών της ηπείρου. Τα περισσότερα αφρικανικά Κράτη είχαν αποτινάξει το ζυγό της αποικιοκρατίας έως το 1975.⁶²

3.2 Γεωγραφικοί παράγοντες

Είναι γενική διαπίστωση ότι χώρες που βρίσκονται στις εύκρατες ζώνες είναι πιο πλούσιες και ειρηνικές από ότι οι αντίστοιχες στον τροπικό. Και το ερώτημα που δημιουργείται είναι αν η γεωγραφική κληρονομιά καθορίζει τη μοίρα ενός κράτους. Έχουν αναγνωριστεί διάφοροι μηχανισμοί με τους οποίους η γεωγραφία μπορεί να επηρεάσει το οικονομικό αποτέλεσμα. Πρώτα απ' όλα η γεωγραφία μπορεί άμεσα να επηρεάσει τα οικονομικά δεδομένα π.χ. χώρες που βρίσκονται στη τροπική ζώνη μπορεί άμεσα να επηρεάσει την ποιότητα της γης και την εισροή εργασίας σε μία οικονομία μέσω χαμηλής αγροτικής παραγωγής λόγω χαμηλής γονιμότητας εδαφών και υψηλού επιπολασμού παρασίτων στις καλλιέργειες και ζωικών παρασίτων και ενός περιβάλλοντος πλούσιου σε αρρώστιες με πιο κοινή την ελονοσία η οποία επηρεάζει άμεσα την ανθρώπινη υγεία και παραγωγικότητα. Επίσης υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι η γειτνίαση με χώρες που πλήττονται από τη βία μπορεί να είναι μια δύναμη αποσταθεροποίησης και μπορεί να οδηγήσει σε σύγκρουση χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων συγκρούσεων υπάρχουν στην κεντρική Ασία, στην κεντρική και στην Δυτική και στο κέρατο της Αφρικής και εμφανίζουν όλα τα χαρακτηριστικά περιφερειακής σύγκρουσης.⁶³

Άρα εύλογα μπορεί κάποιος να υποστηρίξει ότι η γεωγραφία είναι ευχή ή και κατάρα⁶⁴ καθώς μπορεί να συμβάλλει καθοριστικά στην σταθερότητα ή μη. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Αφρικής η οποία συγκριτικά με άλλες ηπείρους μειονεκτεί εμφανώς σε βασικούς πυλώνες για την ανάπτυξη όπως οι πόροι, η μεταφορά αγαθών, το αίσθημα της ασφάλειας, οι υποδομές, η επικοινωνία γεγονός που την καταδίκασε σε έναν αυθύπαρκτο απομονωτισμό στερώντας της την ανταλλαγή στοιχείων με πολιτισμούς οι οποίοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν τα μέγιστα στην δομή στέρεων κρατικών θεσμών. Η θέση της μαύρης ηπείρου στην παγκόσμια γεωγραφία λειτούργησε αρνητικά απομόνωσε του κατοίκους και τους λαούς από τον υπόλοιπο κόσμο εξαιτίας δύο ισχυρών γεωγραφικών αδυναμιών οι οποίες για πολλούς αποτελούν και την αιτία για την οποία συνειρμικά η αναφορά στον «τρίτο κόσμο» φέρνει κατά νου χώρες της Αφρικής και αυτά δεν είναι άλλα από τους ωκεανούς που την περιβάλλουν που σε συνδυασμό με την μορφολογία των ακτών⁶⁵ δεν της

⁶² Σπυρόπουλος, Γ., Ο Τρίτος Κόσμος στις Διεθνείς Σχέσεις: Μύθοι και Πραγματικότητες, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 487.

⁶³ G.Zachariah "Regional Framework For State Reconstruction In The Democratic Republic Of The Congo," Journal of International Affairs, Autumn 2004.

⁶⁴ Δ.Α. Σωτηρόπουλος, κ.ά., ό.π., σελ. 93

⁶⁵ Δ.Α. Σωτηρόπουλος, κ.ά., ό.π., σελ. 94

επέτρεψαν να αποτελέσει σταθμό του παγκόσμιου εμπορίου και η ύπαρξη της ερήμου Σαχάρα η οποία λειτούργησε σαν ανάχωμα στην όποια προσπάθεια εξωστρέφειας κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής. Σε αυτό το σημείο είναι εμφανές ότι η γεωγραφία της Αφρικής αλλά και έλλειψη ναυτικής παράδοσης συνέβαλαν καταλυτικά στην δημιουργία μιας στην δημιουργία κλειστών κοινωνιών των οποίων η πρόοδος δεν μπορούσε σε καμία περίπτωση να επιταχυνθεί χωρίς την επαφή με πιο ανεπτυγμένες χώρες ώστε να δημιουργήσουν δεσμούς αλληλεξάρτησης. Στη λίστα των αρνητικών επιπτώσεων της γεωγραφίας προστίθενται το κλίμα το οποίο δεν βοηθάει την εντατική και αποδοτική γεωργία⁶⁶ με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την σίτιση του πληθυσμού αλλά και για την εξαγωγική δυναμική των χωρών αλλά και η δυσκολία μεταφοράς αγαθών και προϊόντων εντός των συνόρων της εξαιτίας του φτωχού οδικού δικτύου αλλά και την ανυπαρξία κατάλληλων ποταμών με συνέπεια την ερημοποίηση μεγάλων εκτάσεων της καθώς δεν μπορούν να δημιουργηθούν κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης.

Συνεπώς, οι ποταμοί που εντοπίζονται στην Αφρική δεν κρίνονται κατάλληλοι για μετακίνηση, ούτε έχουν πρόσβαση σε ακτές. Από την άλλη πλευρά, οι χερσαίες μεταφορές δεν παρουσίαζαν λιγότερα εμπόδια. Η έλλειψη σε ζώα, απαραίτητα στις μετακινήσεις και στην γεωργική παραγωγή, όπως και η εξάπλωση της μύγας τσε-τσε, κατέστησαν πολλές περιοχές της ηπείρου ακατοίκητες, λόγω των αντίξοων συνθηκών διαβίωσης. Οι ακανόνιστες βροχοπτώσεις είχαν συνέπειες τόσο στις μεταφορές όσο και στην αγροτική ανάπτυξη, καθιστώντας σχεδόν αδύνατη, τόσο την μετακίνηση ανθρώπων, όσο και την μεταφορά προϊόντων, ενώ «δυσχέραναν ακόμη περισσότερο την αγροτική παραγωγή»⁶⁷. Η απουσία επικοινωνίας με άλλους λαούς κατέστησε την Αφρική μια απομονωμένη ήπειρο, στερούμενη τεχνολογίας, τεχνογνωσίας και τρόπων οργάνωσης και βελτίωσης της ζωής. Ακόμα και στο εσωτερικό της, η επικοινωνία των Αφρικανών μεταξύ τους ήταν αραιή, με αποτέλεσμα την ισχυροποίηση κοινοτήτων με βάση την φυλή. Σημειωτέον πως ο πληθυσμός της Αφρικής ήταν πολύ μικρότερος σε σχέση με το μέγεθός της. «Ακόμη και σήμερα, η ήπειρος είναι πιο αραιοκατοικημένη από την Ευρώπη, την Ασία ή τη Βόρεια και τη Νότια Αμερική»⁶⁸. Η ανικανότητα αντιμετώπισης ασθενειών όπως η ελονοσία, καθώς και η εξαρσή τους ως συνέπεια της αραιοκατοίκησης, είχε οικονομικές επιπτώσεις, εμποδίζοντας την ανάπτυξη, ταυτόχρονα με το δημογραφικό πλήγμα της παιδικής θνησιμότητας και του χαμηλού προσδόκιμου ζωής. Σύμφωνα με τον Jared Diamond, υπάρχουν τρεις λόγοι για τους οποίους η Αφρική δεν αναπτύχθηκε όπως η Ευρώπη ή η Ασία. Καταρχάς, οι φυσικοί πόροι που οι Αφρικανοί είχαν στην διάθεσή τους ήταν ελάχιστοι. Συνεπώς, σημειώνονται σημαντικές ελλείψεις σε πλούσια εδάφη, ζώα που θα μπορούσαν να εξημερωθούν, αλλά και φυτά με θρεπτικές ουσίες που θα μπορούσαν να καλλιεργηθούν. Οι μεγαλύτερες εκτάσεις της Αφρικής είναι άγονες, με ελάχιστες δυνατότητες για αγροτική παραγωγή. Κατά δεύτερον, η διάδοση της γνώσης δεν επεκτάθηκε στην Αφρική με τον

⁶⁶ Δ.Α. Σωτηρόπουλος, κ.ά., ό.π., σελ. 95

⁶⁸ Δ.Α. Σωτηρόπουλος, κ.ά., ό.π., σελ. 96

ίδιο ρυθμό και στην ίδια εποχή. Αντίθετα, στην περίπτωση της Ευρώπης και της Ασίας, η αλληλεπίδραση και η ανάπτυξη σχέσεων οδήγησε στην εφευρετικότητα και την άνοδο της τεχνολογίας. Τέλος, ο μικρός πληθυσμός της Αφρικής, ταυτόχρονα με την αραιή κατοίκησή της, είχε ως αποτέλεσμα την καθυστέρηση της ανάπτυξης των κοινωνιών της. «Η υπεροχή της Ευρασίας σε πληθυσμό σήμαινε πιο ανταγωνιστικές κοινωνίες και μεγαλύτερη πίεση για προσαρμογή».⁶⁹

3.3 Πολιτικοί παράγοντες

Έχει καταγραφεί ένας αριθμός παραγόντων που επηρεάζουν την ανθεκτικότητα των πολιτικών θεσμών με τους πιο σημαντικούς να είναι η πολιτική δομή, η οικονομική ανάπτυξη, οι φυσικοί πόροι, οι ιστορικοί παράγοντες, η κοινωνική βία και εξωτερικοί παράγοντες.

3.3.1 Πολιτική Δομή

Οι πλήρεις δημοκρατίες είναι οι πιο σταθεροί τύποι καθεστώτος⁷⁰, χώρες που περάσαν μεταβάσεις (όπως τα πρώην κομμουνιστικά κράτη) και πολλοί άλλοι τύπο καθεστώτος αντιμετωπίζουν υψηλό κίνδυνο αστάθειας⁷¹. Οι ασυνέπειες ως προς τους κανόνες του παιχνιδιού μπορούν να παράγουν αστάθεια όμως στις δημοκρατίες αυτοί οι θεσμοί αλληλοενισχύονται. Μέσω των εκλογών και των πολιτικών κομμάτων πολλοί πολίτες εμπλέκονται στην επιλογή των κυβερνώντων των οποίων οι εξουσίες περιορίζονται από τους νομικούς κανόνες, από τις αυτόνομες γραφειοκρατίες και άλλα κρατικά όργανα. Είναι ακριβώς αυτή η αμοιβαία ενίσχυση που προσφέρει στις δημοκρατίες την σταθερότητα και για αυτό οι χώρες με δημοκρατικά πολιτεύματα βρίσκονται σταθερά σε κατάσταση ισορροπίας και μπορούν να αντέξουν τόσο τα εξωγενή σοκ και τις πιέσεις που δέχονται από εσωτερικούς ανταγωνισμούς για την απόκτηση εξουσίας. Σε αυταρχικά καθεστώτα η συμμετοχή στην εξουσία και στις πολιτικές αποφάσεις περιορίζεται σε έναν μικρό αριθμό προνομιούχων πολιτών οι οποίοι επιλέγουν την εκτελεστική εξουσία και αφαιρούν κάθε εμπόδιο μειώνει την ελευθερία δράσης τους, η γραφειοκρατία χρησιμοποιείται σε αυτή την περίπτωση σαν ένα εργαλείο εξουσίας (μέσω της προστασίας και της κατανομής των πόρων). Η εσωτερική αναντιστοιχία αυτών των θεσμών είναι που κάνει τις ημιδημοκρατικές χώρες λιγότερο σταθερές και ανθεκτικές.⁷²

⁶⁹ Δ.Α. Σωτηρόπουλος, κ.ά., ό.π., σελ. 97.

⁷⁰ Murshed, M (2003) “When Does Natural Resource Abundance Lead to a Resource Curse”

⁷¹ Thomas Carothers (2002), “The End of the Transition Paradigm”, Journal of Democracy, Vol. 13:1. Johns Hopkins University Press and NED.

⁷² Gates, Hegre, Jones and Strand (2003) “Institutional Inconsistency and Political Instability: the Duration of Politics”, Michigan State University

3.3.2 Πολιτικοί Θεσμοί

Οι επιπτώσεις της επιλογής από τις κυρίαρχες ελίτ, οι περιορισμοί στην εκτελεστική εξουσία και η πολιτική συμμετοχή, έχουν διερευνηθεί από ερευνητές.⁷³ Φυσικά, είναι δύσκολο να διαχωριστούν οι τρεις παράγοντες, να προσδιοριστεί πώς ενισχύουν ο ένας τον άλλον και να διακρίνουν τα αποτελέσματά τους. Ορισμένες μελέτες δείχνουν ότι οι περιορισμοί στην εκτελεστική εξουσία και τη συμμετοχή έχουν πολύ ισχυρή και θετική επίδραση στη σταθερότητα μιας πολιτείας. Εάν η εκτελεστική εξουσία υποτάσσεται ή ελέγχεται από άλλα επίπεδα διακυβέρνησης και εάν ο πολιτικός ανταγωνισμός είναι θεσμοθετημένος και λειτουργικός, αυτή η έρευνα διαπιστώνει ότι οι σχετικές πιθανότητες πολιτικής αστάθειας είναι δραματικά χαμηλότερες. Όπου υπάρχουν λίγοι περιορισμοί στην εκτελεστική εξουσία και μικρή συμμετοχή, ακόμη και στο πλαίσιο της υψηλής ανάπτυξης, οι σχετικές πιθανότητες αστάθειας είναι μεγάλες.⁷⁴ Στις ΗΠΑ, εκείνοι που συνέταξαν αρχικά το σύνταγμα έδωσαν εξέχουσα συνταγματική θέση στους ελέγχους και τις ισορροπίες. Το Ανώτατο Δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να ασκήσει βέτο σε εκτελεστικές αποφάσεις, τα κεφάλαια δεν μπορούν να συγκεντρωθούν χωρίς το Κογκρέσο και η Γερουσία και το Κογκρέσο έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε να απαιτούν ευρείς συνασπισμούς για την ψήφιση νομοθεσίας. Ομοίως, ενδιαφέρονταν να ενθαρρύνουν την πολιτική συμμετοχή, ζητώντας συχνές εκλογές (κάθε δύο χρόνια για το Κογκρέσο) και προστατεύοντας αυστηρά τα δικαιώματα του συνέρχεσθε και της ελευθερίας του λόγου. Διάφορες μελέτες επιχειρούν να δείξουν τη σχετική σημασία των πολιτικών θεσμών και άλλων παραγόντων στη διαμόρφωση των κινδύνων κρατικής αστάθειας (πολιτική αστάθεια, επαναστάσεις και εθνοτικοί πόλεμοι). Χρησιμοποιούν μια αναλογία πιθανοτήτων για να μετρήσουν τον κίνδυνο αστάθειας. Ένας λόγος κοντά στο ένα δείχνει ότι ο παράγοντας δεν συνδέεται στενά με την αστάθεια του κράτους, ενώ όλα τα άλλα πράγματα είναι ίσα. Μελέτες δείχνουν ότι όπου υπάρχει ένα μερικώς δημοκρατικό σύστημα, χωρίς έλεγχο της εκτελεστικής εξουσίας ούτε με μεγάλη πολιτική συμμετοχή, ο λόγος πιθανοτήτων είναι πάνω από περίπου δέκα φορές μεγαλύτερος από τους δείκτες πιθανοτήτων που σχετίζονται με κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες όπως η παιδική θνησιμότητα ή το άνοιγμα του εμπορίου - αυτό ισχύει στην Αφρική. Τόσο στην Αφρική όσο και στον υπόλοιπο κόσμο οι ισχυρές μερικές δημοκρατίες (εκείνες που έχουν είτε βαθμό ελέγχου της εκτελεστικής εξουσίας είτε υψηλό βαθμό συμμετοχής) είναι πολύ λιγότερο επιρρεπείς στην κρατική αστάθεια. «Εάν η πλήρης δημοκρατία πρόκειται να επιτευχθεί μέσω της σταδιακής μετάβασης από την απολυταρχία, τότε φαίνεται σαφές ότι ο δρόμος της επιλογής θα είναι μέσω της κατάστασης της ισχυρής μερικής δημοκρατίας». Οι ελεύθερες εκλογές για πρόεδρο ή πρωθυπουργό δεν αρκούν – στην πραγματικότητα, οι εκλογές από μόνες τους μπορεί να είναι επικίνδυνες – απαιτούνται ισχυροί

⁷³ Jack Goldstone; Ted Robert Gurr; Monty Marshall and Jay Ulfelder (2004), “It’s all about State Structure – New Findings on Revolutionary origins from Global Data”. Gates, Hegre, Jones and Strand

⁷⁴ Jack Goldstone; Ted Robert Gurr; Monty Marshall and Jay Ulfelder (2004)

περιορισμοί στην άρχουσα ελίτ και/ή νομιμοποιημένη πολιτική συμμετοχή για τη δημιουργία σταθερότητας.

3.3.3 Γραφειοκρατικές παραδόσεις

Πολιτικά ουδέτερες γραφειοκρατίες μπορούν να δράσουν σαν μία δύναμη ελεγκτική και εκτελεστική δύναμη χρησιμοποιώντας τον ρόλο που παίζουν για τον σχηματισμό πολιτικών επιλογών και την εκτέλεση πολιτικών αποφάσεων. Η εμπέδωση της εμπιστοσύνης στο κράτος και την νομιμότητα του υποστηρίζονται από δημόσιους λειτουργούς που είναι ουδέτεροι, και διορίζονται αλλά και προάγονται με αξιοκρατικές διαδικασίες για όσο αυτοί υπηρετούν τον πολίτη. Είναι κοινά αποδεκτό ότι αυτή η σταθερότητα και η συνέχεια που προσφέρουν οι γραφειοκρατίες στηρίζουν την κρατική σταθερότητα και κατά συνέπεια την σταθερότητα της χώρας σε περίπτωση που η απαιτηθεί να αλλάξει σύντομα μία κυβέρνηση.⁷⁵ Το αντίθετο παρατηρείται στα «νέο – μοναρχικά» κράτη όπου οι φατρίες είναι αυτές που καταλαμβάνουν τις λειτουργίες του κράτους ενώ παρατηρείται ότι η αργομισθία σε δημόσιες υπηρεσίες είναι μια κοινή πρακτική καθώς αυτές οι θέσεις είναι ένα μέσο δημιουργίας πελατειακών σχέσεων. Επίσης πρέπει να θεωρείται δεδομένο ότι οι ανύπαρκτοι ή μη – ικανοποιητικοί μισθοί αυξάνουν και εδραιώνουν την διαφθορά, ένα σύστημα που λειτουργεί υπό αυτές τις συνθήκες δημιουργεί συνθήκες ζούγκλας όχι μόνο στο πολιτικό επίπεδο με την αλλαγή κυβέρνησης αλλά και στην παροχή δημόσιων υπηρεσιών γεγονός που εντείνει την αστάθεια.

3.4 Οικονομικοί παράγοντες

Φυσικοί πόροι

Η ανάλυση των φυσικών πηγών σε σχέση με τους πολιτικούς θεσμούς έχει στρέψει την προσοχή στο φαινόμενο που ονομάζεται «σημειακοί πόροι» (point source resources) και τον ρόλο που παίζει στην σταθερότητα των καθεστώτων, ειδικά σε μεταβατικές περιόδους. Αναλυτικές μελέτες έχουν δείξει ότι ο πλούτος που προέρχεται από φυσικούς πόρους μπορεί να συμβάλλει στην αστάθεια ενός κράτους. Όπως αποτυπώθηκε στην έρευνα της (Jing Vivian Zhan, 2013) με την οποία μελετήθηκαν δύο παρόμοιες εκρήξεις διαμαρτυρίας σε δύο γειτονικά υπανάπτυκτα κράτη στην βορειοδυτική Κίνα το καλοκαίρι τους 2008 οποίες είχαν εντελώς διαφορετική τροπή συγκεκριμένα στην μια με την παρέμβαση των αρχών επιλύθηκε ειρηνικά η κατάσταση χωρίς να προκληθούν ταραχές ενώ στην δεύτερη περίπτωση κλιμακώθηκε σε μία εκτεταμένη και βίαιη σύγκρουση μεταξύ πολιτών και των τοπικών αρχών. Αναφορές δείχνουν ότι ένας σημαντικός λόγος για την διαφορετική τροπή της αναταραχής στις δύο χώρες οφείλεται στο ότι στην δεύτερη υπήρχε σημαντική

⁷⁵ Sir Andrew Turnbull, “Civil Service Reform: Delivery & Values,” 20th February 2004, http://www.nottingham.ac.uk/economics/news/Sir_Andrew_Turnbull-Notes.pdf

συγκέντρωση φυσικών πόρων. Μία συγκριτική μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η αφθονία σε φυσικούς πόρους συχνά οδηγεί στην εκδήλωση κοινωνικών συγκρούσεων και στην ακραία μορφή της μπορεί να καταλήξει σε εμφύλιο πόλεμο λόγω του ανταγωνισμού για τον έλεγχο των φυσικών πόρων, προκαλώντας δυσαρέσκεια στον πληθυσμό και οδηγώντας σε αδύναμους πολιτικούς θεσμούς. Κατά κάποιο τρόπο η έρευνα επιβεβαιώνει την λεγόμενη «κατάρα των φυσικών πόρων» και περιγράφει τον μηχανισμό με τον οποίο η ύπαρξη ή και η μη ύπαρξη φυσικών πόρων διαμορφώνει την κοινωνική αστάθεια στην Κίνα, μέσω της επίδρασης που προκαλεί στην τοπική διακυβέρνηση και στις σχέσεις κοινωνίας – κράτους και στα οποία οφείλεται η διαμόρφωση της δυναμικής που μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνική αστάθεια⁷⁶.

Τα πιο αυταρχικά καθεστώτα μπορούν να πετύχουν την μείωση της απειλής πρόκλησης αστάθειας τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα με τρεις τρόπους, πρώτον με το να συγκεντρώνουν πλούτο από την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και όχι από την φορολόγηση και με αυτό το εισόδημα να παρέχει ένα ικανοποιητικό επίπεδο δημοσίων υπηρεσιών με ένα πολύ μικρό κόστος για τους πολίτες⁷⁷, δεύτερον με την καταπίεση, με την οποία το κράτος λαμβάνει το εισόδημα από την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων με αποκλειστικό σκοπό την χρηματοδότηση του στρατού και της δημόσιας ασφάλειας⁷⁸ και τρίτον με την διατήρηση αποκλειστικά συγκεκριμένων παραδοσιακών οικονομικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την εξόρυξη φυσικών πόρων γεγονός που εμποδίζει την κτήση παραγωγικού κεφαλαίου. Αυτή η συγκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας αποκλειστικά σε εντατικής εργασίας εξορυκτική βιομηχανία εμποδίζει την ευρύτερη οικονομική ανάπτυξη σε δευτερεύουσες αγορές με αποτέλεσμα αποκλείει την αλληλεπίδραση και την ανάπτυξη οικονομικών δεξιοτήτων. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται νομοτελειακά μια κουλτούρα στην οποία οι πολίτες δεν αντιμετωπίζουν σύνθετες προκλήσεις σε ότι αφορά τις πολιτικές τους ανάγκες απομακρύνοντας την επιτακτική διεκδίκηση ενός δημοκρατικού μοντέλου διακυβέρνησης. Στην περίπτωση των χωρών που είναι πλούσιες σε φυσικούς πόρους αλλά με αδύναμες δημοκρατίες ή και αυταρχικά καθεστώτα υπάρχει η τάση προς την αστάθεια και την ανασφάλεια, καθεστώτα στα οποία η πολιτική συμμετοχή είναι ελάχιστη, διεφθαρμένοι αξιωματούχοι ορίζουν την διανομή του πλούτου κάτω από τις υποδείξεις αδιαφανών και ανεπίσημων κέντρων εξουσίας.

3.5 Εξωτερικοί παράγοντες

Είναι αλήθεια ότι τα κράτη δεν λειτουργούν σε απομόνωση εκτός από εξαιρέσεις χωρών που

⁷⁶ (PDF) Natural Resources, Local Governance, and Social Instability: A Comparison of Two Counties in China (researchgate.net), Jing Vivian Zhan, 2013.

⁷⁷ Αυτό λειτουργεί ανταποδοτικά για ένα καθεστώς καθώς μειώνει την πίεση για συμμετοχή στα κοινά, καθώς οι πολίτες δέχονται τον ελάχιστο καταλογισμό σαν το τίμημα του οφέλους που λαμβάνουν με την χαμηλή ή και μηδενική φορολόγηση.

⁷⁸ Το γεγονός αυτό αλλάζει τα δεδομένα για τους αξιωματούχους αλλά και τις ανταγωνίζουσες ελίτ διευκολύνοντας την χρήση βίαιης δύναμης για να καταστείλουν τους αντιπάλους τους. Με αυτό το δεδομένο πιθανοί διεκδικητές για την απόκτηση πολιτικής εξουσίας αποθαρρύνονται εξόχως από το να δράσουν.

κυβερνώνται από απολυταρχικά καθεστώτα οπότε επηρεάζονται από ποικίλους εξωτερικούς παράγοντες με πρώτη την ύπαρξη βίαιων συγκρούσεων σε συνορεύοντα κράτη, το οποίο έχει επιρροή στην διατήρηση της πολιτικής αστάθειας σε αυτή. Ερευνητές⁷⁹ έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η βία σε δύο ή περισσότερες γειτονικές χώρες πάντα σχετίζονταν με μεγαλύτερη πιθανότητα αστάθειας μίας χώρας. Η πολιτική γειτνίαση είναι επίσης σημαντικός παράγοντας καθώς όπως έχει παρατηρηθεί κράτη που περιβάλλονται από χώρες με διαφορετικά είδη πολιτικών καθεστώτων είναι πιθανό να λήξουν πολύ πιο γρήγορα σε σχέση με αυτά που περιβάλλονται από χώρες με ομοειδή καθεστώτα⁸⁰. Ξαφνικές αλλαγές στην σχέση μια χώρας με το εξωτερικό περιβάλλον μπορεί να πυροδοτήσει την αστάθεια αν προκαλέσει δομικά την θεσμική συνοχή του πολιτικού συστήματος. Όπως αποτυπώνεται στην μελέτη⁸¹ το μικρό εμπορικό άνοιγμα αποτελεί ένα πολύ ευαίσθητο δείκτη του κόστους που πληρώνει μια χώρα εξαιτίας της ανικανότητας ή της απροθυμίας των ελίτ και των αρχών εξουσίας να συνεργαστούν προκειμένου να διαμορφώσουν ένα δίκαιο και αποδοτικό κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας.

3.6 Παράγοντες ρίσκου για την αστάθεια

Ο σκοπός αυτής της παραγράφου είναι η ανάπτυξη των παραγόντων ρίσκου που επηρεάζουν την σταθερότητα ενός κράτους και οι οποίοι έχουν εξαχθεί κυρίως από την μελέτη της Υποσαχάριας Αφρικής καθώς το Αφρικανικό κράτος ανήκει κατά βάση στα «ευάλωτα» κράτη. Αυτό συμβαίνει διότι είναι κοινά αποδεκτό ότι αποτελεί την περιοχή στην οποία πρώτον συγκεντρώνεται κατά το πλείστον η αναπτυξιακή βοήθεια από τους φορείς της Διεθνούς Κοινωνίας και δεύτερον έχει χαρακτηριστεί ως «η ήπειρος με τους περισσότερους αρνητικούς δείκτες»⁸² οπότε προσφέρετε σαν case study για μια όσο τον δυνατό πιο εκτενή και βαθιά κατανόηση των πυλώνων στους οποίους εδράζεται η κρατική αστάθεια.

3.6.1 Βίαιες Συγκρούσεις ως αιτία πυροδότησης της αστάθειας

Οι περισσότερες συγκρούσεις στην σύγχρονη εποχή είναι ενδοκρατικές παρά μεταξύ κρατών και μπορούν να θεωρηθούν σαν μία ακραία μορφή πολιτικής αστάθειας σαν συνέπεια της αποτυχίας κάθε προσπάθειας για ομαλή αλλαγή καθεστώτος. Όπως έχει ήδη αναφερθεί η οικονομική ανάπτυξη εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την πολιτική αστάθεια και τις βίαιες συγκρούσεις.

3.6.2 Παράγοντες που σχετίζονται με τους Εμφύλιους Πολέμους

Συγκρίνοντας τους εμφύλιους πολέμους από το 1950 μέχρι σήμερα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι παράγοντες που σχετίζονται πιο συχνά και πιο ισχυρά με την έναρξη ενός

⁷⁹ www.systemicpeace.org/polity/polity4x.htm, Monty G. Marsal, 2014

⁸⁰ Gates et al (2003), p.22

⁸¹ (PDF) State failure task force report: Phase III findings | Jack Goldstone - Academia.edu, Jack Goldstone, 2000

⁸² Σπυρόπουλος, Γ., Ο Τρίτος Κόσμος στις Διεθνείς Σχέσεις: Μύθοι και Πραγματικότητες, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 489.

εμφύλιου πολέμου είναι η φτώχεια (χαμηλό κατά κεφαλή ΑΕΠ), ένα πρόσφατο ιστορικό συγκρούσεων και οι ευάλωτοι πολιτικοί θεσμοί και αυτό προκύπτει σε κάθε ανάλυση του εμφύλιου πολέμου.⁸³ Επιπλέον κάποιες μελέτες δίνουν έμφαση στην σημασία άλλων παραγόντων στην δημιουργία και την διατήρηση των συγκρούσεων⁸⁴ όπως την ύπαρξη φυσικών πόρων, την κακή γειννίαση⁸⁵, το μέγεθος της διασποράς, τον βαθμό στον οποίο μία χώρα ελέγχεται από μία ή περισσότερες εθνικές ομάδες, η εμπορική εξωστρέφεια, η ανισότητα μεταξύ ομάδων του πληθυσμού, η μεσολάβηση και η προληπτική διπλωματία.

3.6.3 Σχέση φτώχειας και εμφύλιου πολέμου

Ένα από τα πιο συμπαγή ευρήματα τα οποία απαντώνται σε σχεδόν κάθε έρευνα ότι το χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα σχετίζεται άμεσα με τον κίνδυνο εκδήλωσης βίαιης σύγκρουσης και ότι θα ξεσπάσει αλλά και ότι θα παραταθεί. Έχει διαπιστωθεί ότι όταν μια χώρα φτάνει σε ένα επίπεδο κατά κεφαλήν εισοδήματος κοντά στις 5000 δολάρια το ρίσκο για εμφύλιο πόλεμο κατά μέσο όρο μειώνεται κάτω από το 1%. Αυτή η σχέση μεταξύ φτώχειας και σύγκρουσης φαίνεται εύκολα με μία πρόχειρη μελέτη από τον αριθμό των κρατών που επηρεάζονται από συγκρούσεις κατά κατηγορία εισοδήματος, με αυτόν τον τρόπο διαπιστώνουμε όχι μόνο ότι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες είναι περισσότερο επιρρεπείς σε σύγκρουση αλλά και ότι αυτός ο συσχετισμός έχει ενταθεί από τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Το συμπέρασμα που βγαίνει από τα παραπάνω είναι ότι μακροπρόθεσμα η οικονομική ανάπτυξη είναι μία από τις καλύτερες στρατηγικές για αποφυγή συγκρούσεων.

Σε κράτη χαμηλού εισοδήματος, τα δημογραφικά πρότυπα⁸⁶ που χαρακτηρίζονται από μεγάλο πληθυσμό νέων, γνωστό ως «νεολαία» διόγκωση», είναι πιο πιθανό να οφείλονται στα υψηλά ποσοστά γονιμότητας και μπορεί να βοηθήσουν να εξηγηθεί γιατί οι φτωχές χώρες συχνά υποκύπτουν σε εμφύλιες συγκρούσεις.⁸⁷ Ενώ η σχέση μεταξύ φτώχειας και δημογραφικών στοιχείων είναι περίπλοκη, οι περισσότερες Οι μελετητές συμφωνούν ότι εντός των χωρών, τα φτωχότερα νοικοκυριά τείνουν γενικά να έχουν τα περισσότερα παιδιά⁸⁸. Σχεδόν το 60 τοις εκατό των φτωχών του κόσμου είναι κάτω των 25 ετών.⁸⁹ Τα εξογκώματα των νέων βρίσκονται κυρίως στην στον αναπτυσσόμενο κόσμο, και είναι ιδιαίτερα σοβαρές στην Αφρική. Πολλαπλές εξηγήσεις έχουν προωθηθεί σε εξηγήστε αυτή την τάση. Η έρευνα δείχνει ότι οι

⁸³ Δες τα παραδείγματα των Collier & Hoeffler (2003, 2004a), Fearon & Laitin (2003), Hegre et al (2001), Elbadawi & Sambanis (2002), de Soysa (2002), Reynal-Querol (2002)

⁸⁴ de Soysa (2003)) “Paradise is a Bazaar? Greed, Creed and Governance in Civil War, 1989-99” Journal of Peace Research, 39(4): 395-416. State Failure Task Force ‘Phase III Findings’, Goldstone et al (2000). <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/stfail/>,

⁸⁵ Rubin, Armstrong & Ntegeye, see B.Rubin et al., “Draft Discussion Paper I: Conceptual Overview Of The Origin, Structure, And Dynamics Of Regional Conflict Formations,” G.Ntegeye, et al., “Draft Discussion Paper II: Origin, Structure And Dynamics Of The Regional Conflict Formation In The Great Lakes Region of Central Africa,” and A.Armstrong et al.“Draft Discussion Paper III: Regional Approaches To Conflict Management,” in B. Rubin et al., Conference On Regional Conflict Formation In The Great Lakes Region of Central Africa, 11-13th November 2001, Nairobi, New York, Centre On International Co-operation, NYU, 2001, www.nyu.edu.

⁸⁶ Ο Jeffrey Sachs και το Πρόγραμμα χιλιετίας των Ηνωμένων Εθνών, Επενδύοντας στην Ανάπτυξη: Ένα Πρακτικό Σχέδιο για την Επίτευξη των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας, Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, 2005.

⁸⁷ Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για τον Πληθυσμό, Πληθυσμός και Φτώχεια: Επίτευξη Ισότητας, Ισότητας και Βιωσιμότητας, Σειρά Στρατηγικών Πληθυσμού και Ανάπτυξης, Τεύχος 8, 2003, σ. 25.

⁸⁸ Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για τον Πληθυσμό, Πληθυσμός και Φτώχεια: Επίτευξη Ισότητας, Ισότητας και Βιωσιμότητας, Σειρά Στρατηγικών Πληθυσμού και Ανάπτυξης, Τεύχος 8, 2003, σ. 25..

⁸⁹ Lael Brainard and Derek Chollet, The Tangled Web: The Poverty-Insecurity Nexus, 2006 Brookings-Blum Roundtable, August 2006.

γονείς μπορεί να έχουν περισσότερα παιδιά για να αντιμετωπίσουν τη σπανιότητα βασικών εγκαταστάσεων και περιβαλλοντικών πόρων σε φτωχές περιοχές. Τα υψηλά ποσοστά γονιμότητας ενδέχεται να επιδεινώσουν την «παγίδα της φτώχειας»: το Ταμείο πληθυσμού των Ηνωμένων Εθνών αναφέρει ότι τα δημογραφικά και οικονομικά τα στοιχεία δείχνουν ότι η υψηλή γονιμότητα αυξάνει τα απόλυτα επίπεδα φτώχειας επιβραδύνοντας την οικονομική ανάπτυξη, μειώνοντας τη μείωση της φτώχειας στην οποία θα συνέβαλε η ανάπτυξη και τη στρέβλωση της κατανομής της κατανάλωσης έναντι των φτωχών». Η έρευνα έχει συνδέσει τα εξογκώματα των νέων με τον κίνδυνο σύγκρουσης, υποστηρίζοντας το επιχείρημα των Collier και Hoeffler ότι η φτώχεια αυξάνει τις ευκαιρίες για εξέγερση, επειδή μεγάλος αριθμός νέων παρέχει ένα έτοιμο δυναμικό για προμήθεια ανταρτών μαχητών. Για παράδειγμα, μια πρόσφατη έκθεση της Διεθνούς Δράσης για τον Πληθυσμό διαπιστώνει ότι, «Κατά μέσο όρο, η μείωση του ετήσιου ποσοστού γεννήσεων κατά πέντε γεννήσεις ανά χίλια άτομα αντιστοιχούσε σε μείωση κατά περίπου 5 τοις εκατό της πιθανότητας εμφύλιων συγκρούσεων κατά την επόμενη δεκαετία — από περισσότερο από 40 τοις εκατό πιθανότητα στην πρώτη φάση της δημογραφικής μετάβασης σε λιγότερο από 5 τοις εκατό στο τελευταίο». Ο Henrik Urdal του Διεθνούς Ινστιτούτου Ερευνών για την Ειρήνη του Όσλο διαπιστώνει ότι ένας νέος διόγκωση, που ορίζεται ως το ποσοστό του συνολικού ενήλικου πληθυσμού ηλικίας 15 έως 24 ετών, σε συνδυασμό με υψηλά ποσοστά παιδικής θνησιμότητας (συνήα υποκατάστατο της φτώχειας) έχει στατιστικά σημαντική σχέση στον εμφύλιο πόλεμο. Συγκεκριμένα, όλα τα άλλα είναι ίσα, οι χώρες που αντιμετωπίζουν εξογκώματα νεολαίας 35 τοις εκατό τρέχουν τρεις φορές τον κίνδυνο σύγκρουσης σε σύγκριση με χώρες με πληθυσμούς νέων ισοδύναμους με τον διάμεσο για ανεπτυγμένες χώρες. Επιπλέον, οι επιπτώσεις των εξογκών των νέων που προκαλούν συγκρούσεις είναι ιδιαίτερα σοβαρές για τις χώρες με αρνητική ανάπτυξη.⁹⁰ Σε ένα έγγραφο πολιτικής για την Millennium Challenge Corporation, ο Humphreys και ο μελετητής του Πανεπιστημίου του Μίσιγκαν Ashutosh Varshney σημειώνουν ότι, με εξαίρεση το πρώην Γιουγκοσλαβία, όλα τα πρόσφατα επεισόδια μαζικής βίας έλαβαν χώρα σε χώρες με υψηλά ποσοστά νέοι έως ενήλικες – περίπου δύο νέοι για κάθε έναν ενήλικα, χρησιμοποιώντας την ηλικία των 25 ετών ως το όριο που χωρίζει τα δύο.⁹¹

Τα χαμηλά επίπεδα του κατά κεφαλήν ΑΕΠ σχετίζονται με χαμηλή κρατική ικανότητα, συγκεκριμένα χαμηλή ικανότητα για διευθέτηση κοινωνικών συγκρούσεων με τη χρήση πολιτικών και δικαστικών μέσων παρά με τη χρήση βίας. Υπάρχουν αρκετοί μηχανισμοί με τους οποίους οι οποίοι το προκαλούν, οι κυβερνήσεις των φτωχών χωρών συνήθως χαμηλότερα κρατικά έσοδα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να δημιουργήσουν συνθήκες ειρήνης μεταξύ αντίπαλων ομάδων⁹², οι πολιτικοί θεσμοί των φτωχότερων χωρών μπορεί να είναι υποχρηματοδοτούμενες και κατά συνέπεια λιγότερο αποτελεσματικές. Μπορεί στα χαρτιά να παρουσιάζονται ως δίκαιοι και αποτελεσματικοί αλλά για παράδειγμα η αποτελεσματική επιβολή του νόμου μπορεί να υπονομευθεί από δικαστές, δικηγόρους και αστυνομικούς που είναι κακοπληρωμένοι. Το χαμηλής ικανότητα κράτος μπορεί να υπονοήσει έλλειψη στρατιωτικής ικανότητας, μια κυβέρνηση η οποία δεν μπορεί να εκτελέσει αποτελεσματικές επιχειρήσεις κατά στασιαστών δεν θα διέθετε αποτρεπτική ισχύ κατά πιθανών ανταρτών γεγονός που δεικνύει ότι για το λόγο αυτό περισσότερες συγκρούσεις είναι αναμενόμενες στις πιο

⁹⁰ Urdal, “People vs. Malthus,” 2004, p. 14. Urdal tested this interrelationship between youth bulges and negative economic growth by including an interaction term in his regression analysis.

⁹¹ Humphreys, Macartan and Ashutosh Varshney. «Βίαιες συγκρούσεις και αναπτυξιακοί στόχοι της χιλιετίας: διάγνωση και συστάσεις», έγγραφο που εκπονήθηκε για τη συνεδρίαση του εργαστηρίου της ειδικής ομάδας για τους αναπτυξιακούς στόχους της χιλιετίας για τη φτώχεια, Μπανγκόκ, Ιούνιος 2004.

⁹² de Soysa (2002).

φτωχές χώρες. Αντίθετα οι πλούσιες χώρες είναι καλύτερα προετοιμασμένες για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των πολιτών τους γεγονός που μειώνει σημαντικά τις πιθανές αιτίες παραπόνων, τα πιο εύρωστα κράτη έχουν την τάση Να διαθέτουν καλύτερες και πιο σύγχρονες υποδομές ακόμα και στις πιο μακρινές περιοχές τις επικράτειας τους και τρόπους αποτελεσματικής παρέμβασης σε αυτές. Και τα δύο αυτά χαρακτηριστικά κάνουν την πιθανότητα δράσης στασιαστών πολύ μικρή και αυτό το επιχείρημα υποστηρίζεται από ευρήματα μελετών που σχετίζουν την ύπαρξη ορεινών περιοχών με την αύξηση του κινδύνου για συγκρούσεις⁹³. Το χαμηλού επιπέδου ΑΕΠ αντανακλά την απουσία οικονομικών ευκαιριών για δυνάμενους αντάρτες οι οποίοι έχουν μικρό μερίδιο στην κοινωνία σε ότι αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση και στις επενδύσεις που θα μπορούσαν θεωρητικά να τους αποτρέψουν από το να καταφύγουν στη βία. Τέλος είναι σκόπιμο να τονιστεί ότι εκτός από τον μηχανισμό ευκαιρίας – κόστους οι μελέτες δεν υποθέτουν ότι υπάρχει μια άμεση σχέση μεταξύ της ύπαρξης φτώχειας και της εκδήλωσης βίαιων συγκρούσεων, με αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζεται οι ευρείας κλίμακας συγκρούσεις δεν είναι αποτέλεσμα της εξέγερσης των φτωχών ενάντια στους έχοντες (αν και οι περισσότερες περιορισμένες συγκρούσεις μεταξύ φτωχών ανθρώπων λαμβάνουν χώρα για φυσικούς πόρους, όπως η γη και το νερό).

3.6.4 Προηγούμενο ιστορικό βίαιων συγκρούσεων

Σχεδόν το μισό των περιπτώσεων έναρξης βίαιων συγκρούσεων λαμβάνουν χώρα σε χώρες οι οποίες είχαν πρόσφατα βίαια σύγκρουση. Όντως, χώρες οι οποίες εξέρχονται από βίαιη σύγκρουση έχουν μια πιθανότητα 30% να εμπλακούν πάλι σε ένοπλη σύγκρουση σε ένα χρονικό παράθυρο 5 ετών⁹⁴. Υπάρχουν διάφοροι μηχανισμοί οι οποίοι μπορούν να εξηγήσουν αυτά τα ευρήματα, οι προηγούμενες συγκρούσεις επηρεάζουν τον κίνδυνο για μελλοντικές με την αποδυνάμωση των θεσμών, την αύξηση της φτώχειας και την αποβιομηχάνιση γεγονός που οδηγεί στην αύξηση της εξάρτησης μιας χώρας τόσο από τις φυσικές πηγές όσο και από ανεπίσημες ή και παράνομες δραστηριότητες. Τέλος είναι πιθανό να οξύνει τις ανισότητες και να εντείνει την αίσθηση της ταυτότητας σε ορισμένες ομάδες.

3.6.5 Ευάλωτοι πολιτικοί θεσμοί

Ένα ακόμα κοινό εύρημα είναι ότι ισχυρά εγκατεστημένοι πολιτικοί θεσμοί μειώνουν τον κίνδυνο βίαιης σύγκρουσης. Αυτό στις διάφορες έρευνες αποτυπώνεται με διάφορους τρόπους π.χ η νεότητα ενός κράτους και η εγγύτητα του με την ελευθερία του είναι ένας παράγοντας κινδύνου με σχετίζεται με τον εμφύλιο πόλεμο⁹⁵, ενώ κάποιες έρευνες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η συχνότητα στη αλλαγή καθεστώτος σχετίζεται με την βίαιη σύγκρουση.⁹⁶

⁹³ Fearon & Laitin (2003)

⁹⁴ The Collier-Hoeffler Model of Civil War Onset and the Case Study Project Research Design, PAUL COLLIER, ANKE HOFFLER, AND NICHOLAS SAMBANIS

⁹⁵ <https://www.coursehero.com/file/85417680/Fearon-and-Laitin-2003pdf>, Ethnicity, Insurgency, and Civil War, James D. Fearon and David D. Laitin, 2003.

⁹⁶ Hegre, Havard, Tanja Ellingsen, Scott Gates, Nils Peter Gleditsch (2001) "Toward a Democratic Ciil Peace? Democracy, Political Change, and Civil War, 1816-1992" American Political Science Review

3.6.6 Φυσικοί Πόροι

Ένας άλλος σχετικός τομέας έρευνας που έχει δημιουργήσει θεωρίες σχετικά με το γιατί παρατηρούμε μια σχέση μεταξύ της φτώχειας και οι συγκρούσεις επικεντρώνονται στην εξάρτηση μιας οικονομίας από τους φυσικούς πόρους – συμπεριλαμβανομένου του πετρελαίου, των ορυκτών, των γεωργικών προϊόντων και των ληηλατημένων εμπορευμάτων. Η έρευνα σύγκρουσης σε αυτό το θέμα βασίζεται σε μια εκτεταμένη οικονομία βιβλιογραφία που αποδεικνύει ότι, κατά μέσο όρο, οι χώρες που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από εξαγωγές υψηλής αξίας τα βασικά προϊόντα φυσικών πόρων – συμπεριλαμβανομένων πολλών χωρών της Αφρικής – παρουσιάζουν αργή αύξηση του ΑΕΠ σε σχέση με τις φτωχές σε πόρους χώρες της Ανατολικής Ασίας, για παράδειγμα.⁹⁷ Η εξάρτηση από τους φυσικούς πόρους έχει συνδεθεί τόσο με την ευκαιρία για επαναστατικό επιχείρημα, όσο και με η θεωρία της ικανότητας ασθενούς κατάστασης. Ορισμένες μελέτες υποστηρίζουν την έννοια της ευκαιρίας εξέγερσης: για παράδειγμα, μια πρόσφατη μελέτη διαπίστωσε ότι μόνο οι φυσικοί πόροι υψηλής αξίας που οι αντάρτες μπορούν εύκολα να συλλάβουν και να εξαγάγουν – «ληηλατημένοι» πόροι, όπως τα προσχωσιγενή διαμάντια – επηρεάζουν την πιθανότητα πολέμου.⁹⁸ Για παράδειγμα, οι αντάρτες το έκαναν σύλληψη, και μπορεί να υποκινήθηκε από την προοπτική, προσχωσιγενών διαμαντιών στη Σιέρα Λεόνε, την Αγκόλα και Κονγκό, και πολλοί αναλυτές σημειώνουν ότι αυτή η πηγή χρηματοδότησης προκάλεσε αυτούς τους πολέμους να καθυστερήσουν για πολύ περισσότερο από ό,τι θα είχαν διαφορετικά.⁹⁹ Άλλα επιχειρήματα τονίζουν τον αντίκτυπο των φυσικών πόρων στην κρατική ικανότητα και τον κίνδυνο σύγκρουσης.

Ωστόσο, οι μελετητές διαφωνούν σχετικά με το αν οι πόροι ενισχύουν ή μειώνουν την ικανότητα του κράτους. Οι πόροι μπορεί να μειώσουν την πιθανότητα σύγκρουσης, επειδή οι κυβερνήσεις μπορούν να κατευθύνουν τον πλούτο των πόρων τους προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικής γραφειοκρατίας, της αστυνομίας και της στρατιωτικής ικανότητας που μπορεί να βοηθήσει στην ήττα της αντιπολίτευσης. Αυτή η εξήγηση ισχύει ιδιαίτερα για την περίπτωση πλούσιων κρατών του Κόλπου, όπως η Σαουδική Αραβία.¹⁰⁰ Η αντίθεση θεωρεί ότι οι χώρες που είναι πλούσιες σε φυσικούς πόρους είναι λιγότερο πιθανό να βασίζονται σε φορολογικά έσοδα και, ως εκ τούτου, ενδέχεται να έχουν ελάχιστα κίνητρα να ανταποκρίνονται στους πολίτες τους. Ωστόσο, η σχέση μεταξύ της εξάρτησης από τους φυσικούς πόρους και του κινδύνου σύγκρουσης μιας χώρας παραμένει αμφισβητούμενη, παρά τις ισχυρές ενδείξεις που υποστηρίζουν μια σύνδεση μεταξύ των δύο.

⁹⁷Βλέπε: Jeffrey Sachs και Andrew Warner, "Αφθονία φυσικών πόρων και οικονομική ανάπτυξη", αδημοσίευτη εργασία, Κέντρο Διεθνούς Ανάπτυξης και Ινστιτούτο Διεθνούς Ανάπτυξης του Χάρβαρντ, Νοέμβριος, 1997. Jeffrey Sachs και Andrew Warner, «Η κατάρα των φυσικών πόρων», Ευρωπαϊκή Οικονομική Επιθεώρηση, 45:4-6, 2001, σ. 827-838· και Michael L. Ross, "Η κατάρα των φυσικών πόρων: Πώς ο πλούτος μπορεί να σας κάνει φτωχούς", στο Ian Bannon και Paul Collier, επιμ., Φυσικοί πόροι και βίαιες συγκρούσεις: Επιλογές και δράση, 2003.

⁹⁸ Paivi Lujala, Nils P. Gleditsch, and Elisabeth Gilmore, "A Diamond Curse? Civil War and a Lutable Resource," *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 4, pp. 538-562.

⁹⁹Είναι ενδιαφέρον, ωστόσο, ότι ο Humphreys διαπιστώνει ότι ακόμη και χώρες με οικονομίες που εξαρτώνται από τη γεωργική παραγωγή - ανεξάρτητα από το πόσο βασίζονται επίσης σε εμπορεύματα υψηλής αξίας όπως το πετρέλαιο και τα διαμάντια - είναι πιο ευάλωτες σε εμφύλιες συγκρούσεις. Βλέπε: Macartan Humphreys, "Φυσικοί πόροι, συγκρούσεις και επίλυση συγκρούσεων", *Περιοδικό Επίλυσης Συγκρούσεων*, 94:4, 2005, σ. 524-525.

Interestingly, however, Humphreys finds that even countries with economies dependent on agricultural production – irrespective of how much they also rely on high-value commodities like oil and diamonds – are more susceptible to civil conflict. See: Macartan Humphreys, "Natural Resources, Conflict, and Conflict Resolution," *Journal of Conflict Resolution*, 94:4, 2005, pp. 524-525.

¹⁰⁰ Philippe Le Billon, "The Political Ecology of War: Natural Resources and Armed Conflicts," *Political Geography*, 20, 2001, pp. 561-584.

Ένας μεγάλος αριθμός μελετών επί των βίαιων συγκρούσεων αποδεικνύουν τη σημασία εξάρτησης μιας χώρας από ένα στενό εύρος φυσικών πηγών.¹⁰¹ Οι χώρες οι οποίες εξασφαλίζουν είτε ένα μικρό, είτε ένα μεγάλο μέρος του εθνικού τους εισοδήματος από φυσικές πηγές βρέθηκαν ότι διατρέχουν μικρότερο κίνδυνο για εκδήλωση βίαιων συγκρούσεων σε σχέση με χώρες στις οποίες οι φυσικοί πόροι συνεισέφεραν μεταξύ 1/4 και 1/3 του εισοδήματος τους. Άλλες μελέτες ανέδειξαν ότι η συγκρούσεις είναι πιο επικρατούσες στους κόλπους των παραγωγών πετρελαίου¹⁰² ενώ είναι σαφές όπως προκύπτει και από έναν αριθμό μελετών περιπτώσεων κρατών ότι οι φυσικοί πόροι μπορούν αλλά δεν θα παίξουν απαραίτητα ρόλο στην δημιουργία συνθηκών που θα οδηγήσουν σε βίαιη σύγκρουση.¹⁰³ Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις χωρών για τις οποίες είναι εμφανές ότι οι φυσικές πηγές έπαιξαν έναν σημαντικό ρόλο όπως το Κονγκό, η Σιέρρα Λεόνε, το Σουδάν και η Κολομβία ενώ στον αντίποδα υπάρχουν και χώρες στις οποίες η ύπαρξη φυσικών πηγών δεν προκάλεσαν βίαιες συγκρούσεις όπως το Νεπάλ, η Σενεγάλη και ο Λίβανος¹⁰⁴ βέβαια η χρηματοδότηση και τα και το οικονομικό όφελος είναι ακόμα σημαντικό καθώς οι στρατιώτες και οι αντάρτες λαφυραγωγούν προκειμένου με αυτόν τον τρόπο να βοηθήσουν τον εαυτό τους.¹⁰⁵ Είναι ξεκάθαρο ότι οι φυσικοί πόροι μπορούν να παίξουν ένα σημαντικό ρόλο, οι πιο πρόσφατες έρευνες εστιάζονταν στις συνθήκες κάτω από τις οποίες οι φυσικοί πόροι μπορούσαν να αυξήσουν τη διάρκεια μιας σύγκρουσης. Αυτό τόνισε την σημασία των προϊόντων που προέρχονται από σημειακή πηγή σε σχέση με αυτά των οποίων οι πηγές διαχέονται. Τα προϊόντα που προέρχονται από εστιασμένες πηγές είναι αυτά των οποίων τα έσοδα συγκεντρώνονται σε πιο στενά κανάλια και άρα μπορούν πιο εύκολα να καταληφθούν. Δεν είναι αναγκαίο όλοι οι φυσικοί πόροι να είναι εστιασμένοι, τα διαμάντια για τα οποία απαιτούνται βαθιές υπόγειες στοές είναι εστιασμένα ενώ τα αλλουβιακά διαμάντια όχι. Μία μελέτη 13 περιπτώσεων συγκρούσεων διαπίστωσε ότι το πετρέλαιο, τα ορυκτά που δεν είναι καύσιμα και τα ναρκωτικά είναι οι κύριοι φυσικοί πόροι που πυροδοτούν συγκρούσεις¹⁰⁶, ενώ φώτισε και τους μηχανισμούς με τους οποίους συμβάλλουν σε αυτό.

Πολλές κρατούσες ομάδες οδηγούνταν σε αρνητικές συμπεριφορές από την ύπαρξη και μόνο των πηγών καθώς η δράση τους δεν μπορούσε να περιοριστεί από τους αδύναμους θεσμούς με αποτέλεσμα την περαιτέρω αποδυνάμωση του κράτους και την αναπόφευκτη εκδήλωση σύγκρουσης. Η προοπτική απόκτησης ενός μέρους μιας άλλης χώρας μπορεί να οδηγήσει μια ξένη χώρα στο να πάρει την απόφαση να παρέμβει υποστηρίζοντας μια ομάδα ανταρτών (π.χ. η δραστηριότητα της Λιβερίας στην Σιέρρα Λεόνε)¹⁰⁷, παρότι όμως οι μηχανισμοί επίθεσης είναι πολλοί και διαφορετικοί υπάρχουν ενδείξεις από μελέτες περιπτώσεων ότι εκτός από το πετρέλαιο, οι φυσικοί είναι μικρότερης σημασίας κατά την επίθεση από ότι στο να καθορίσουν την διάρκεια μιας σύγκρουσης.¹⁰⁸ Στην περίπτωση που οι αντάρτες είναι η ισχυρότερη πλευρά αυτό μπορεί να κάνει συντομότερες τις συγκρούσεις ενώ άμα η εκμετάλλευση αποδειχτεί οικονομικά επικερδής, οι πηγές

¹⁰¹This work is most closely associated with Collier (Collier & Hoeffler (2004a, b), Collier et al (2003)). Others have failed to find natural resources significant (see work of Fearon (2004), and Fearon & Laitin (2003)), though they tend to argue that this is because of data & specification problems with the Collier & Hoeffler model, and they are supportive of the concept that opportunity is more important than grievance as the motivating factor.

¹⁰² Foreign Direct Investment, Democracy & Development: Assessing Contours, Correlates, and Concomitants of Globalization, de Soysa, Indra, (2003).

¹⁰³ How Do Natural Resources Influence Civil War? Evidence from Thirteen Cases, Michael I. Ross, (2004).

¹⁰⁴ Nicholas Sambanis (2003)

¹⁰⁵ Sambanis (2003). Though Ross (2003a) has cast doubt on the looting as a cause of conflict, finding no evidence in the 13 cases he studied “that rebel groups funded start up costs from looting natural resources or extorting money from resource funds” (page 37).

¹⁰⁶ Ross (2003a) “What do we know about Natural Resources and Civil War?”

¹⁰⁷ Liberia–Sierra Leone relations - Wikipedia

¹⁰⁸ Ross (2003b) “What do we know about Natural Resources and Civil War?”

μπορούν να παρατείνουν την διάρκεια μιας σύγκρουσης με το να μειώσουν τα κίνητρα για επιστροφή στην ειρήνη. Τέλος οι μηχανισμοί που προαναφέρθηκαν μπορούν να λειτουργήσουν στην αντίθετη κατεύθυνση καθώς οι πόροι μπορούν να συντομεύσουν διάρκεια μιας σύγκρουσης ή να μειώσουν την ένταση της καθώς η πρόσβαση τόσο των στρατιωτών όσο και των ανταρτών σε πηγές που να μπορούν να λαφυραγωγήσουν μπορεί να υπονομεύσει την ενότητα στο εσωτερικό οργανισμών (καθώς κάποιοι ηγέτες είναι πιθανό να προτιμήσουν να εστιάσουν περισσότερο στην λαφυραγώγηση και λιγότερο στην εκτέλεση πολεμικών επιχειρήσεων) ή εκτός κι αν οι εμπόλεμοι αποφασίσουν να συνεργαστούν σε τοπικό επίπεδο για να εκμεταλλευτούν με αυτό τον τρόπο τους φυσικούς πόρους. Είναι διαπιστωμένο ότι διαφορετικοί τύποι φυσικών πηγών επηρεάζουν τις συγκρούσεις με διαφορετικό τρόπο και μέσω διαφορετικών μηχανισμών.

Συγκεκριμένα το πετρέλαιο σχετίζεται με την ανάφλεξη νέων συγκρούσεων και συγκεκριμένα σε περιπτώσεις αυτονομιστικών συγκρούσεων, οι πολύτιμοι λίθοι κι τα ναρκωτικά βοηθούν την αύξηση της διάρκειας συγκρούσεων που είναι σε εξέλιξη, ο ρόλος του ξύλου δεν έχει ξεκαθαριστεί όπως και των αγροτικών προϊόντων και των ορυκτών που δεν αποτελούν καύσιμα. Οι συγκρούσεις έχει αποδειχτεί ότι μπορούν να αλλάξουν την φύση της οικονομίας καθώς αναγκάζουν τομείς της και ιδιαίτερα την βιομηχανία είτε να φύγουν από τη χώρα, είτε να κλείσουν καθώς η λειτουργία τους κρίνεται ασύμφορη ή και αδύνατη. Οι σύγχρονες ενδο - κρατικές συγκρούσεις σχετίζονται με την ανάπτυξη άτυπων και στην πλειοψηφία των περιπτώσεων παράνομων δραστηριοτήτων. Οι αντάρτες μπορεί να είναι καλύτερα δικτυωμένοι στην παγκόσμια οικονομία μέσω δεσμών με το οργανωμένο έγκλημα σε σχέση με τις επίσημες επιχειρήσεις οι οποίες έχουν έδρα στην πρωτεύουσα. Αυτή η εντεινόμενη αποτυποποίηση καθώς και οι διασυνδέσεις με το διεθνές έγκλημα δημιουργεί νομοτελειακά μια καινούργια οικονομική ελίτ η οποία δεν ενδιαφέρεται καθόλου να ασχοληθεί με την εγκατάσταση θετικών και αποτελεσματικών θεσμών. Από αυτή την άποψη, οι παρελθούσες συγκρούσεις μπορούν να προδιαθέσουν χώρες προς το να έχουν παρόμοιες συγκρούσεις και στο μέλλον.

3.6.7 Εθνολογική σύνθεση

Είναι κοινά αποδεκτή η διαπίστωση ότι η εθνολογική σύνθεση (ethnicity)¹⁰⁹ προκαλεί ή συντηρεί τη σύγκρουση. Ένας αριθμός στατιστικών μελετών κατέληξε στο συμπέρασμα ότι σε μια χώρα όταν συνυπάρχουν δύο μεγάλες και άνισες εθνικές ομάδες (ο διαχωρισμός έγινε βάσει της γλώσσας ή της θρησκείας) το γεγονός αυτό κάνει μια χώρα να βρίσκεται μεγαλύτερο κίνδυνο για εκδήλωση βίαιης σύγκρουσης σε σχέση με μία χώρα που εμφανίζει μικρότερο βαθμό εθνικής ποικιλίας. Ένας εναλλακτικός τρόπος για να διατυπωθεί αυτό το συμπέρασμα είναι ότι εξαιρετικά ετερογενείς ή ομοιογενείς κοινωνίες τείνουν να διατρέχουν μικρότερο κίνδυνο για έναρξη σύγκρουσης και σε περίπτωση σύγκρουσης τείνουν αυτές να είναι σύντομες. Λαμβάνοντας υπόψη οι διάφοροι εθνικοί συσχετισμοί είναι συγκεκριμένοι κατά χώρα είναι εμφανές ότι είναι δύσκολο να υπάρξει μέθοδος η οποία θα μπορεί να προβάλει τον βαθμό που επηρεάζει η εθνική σύνθεση τον κίνδυνο για εκδήλωση σύγκρουσης. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Νιγηρίας όπου η εθνική ποικιλομορφία συγκρατεί την εκδήλωση μιας ευρείας σύγκρουσης ενώ αντίθετα η ύπαρξη κυρίαρχων ομάδων στη Βόρεια Ιρλανδία και την Ακτή Ελεφαντοστού αυξάνει τις εντάσεις.¹¹⁰ Ένας αριθμός θεωριών έχουν αναπτυχθεί προκειμένου να εξηγηθεί το γιατί κοινωνίες οι οποίες παρουσιάζουν

¹⁰⁹ ETHNICITY | English meaning - Cambridge Dictionary

¹¹⁰ Reported in Sambanis (2003).

χαρακτηριστικά πόλωσης μεταξύ του πληθυσμού τους διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο για εκδήλωση βίαιων συγκρούσεων.¹¹¹ Ένα θέμα που ενώνει είναι αυτό που κάνει τις ομάδες να συμπεριφέρονται βίαια, ομάδες που διαθέτουν μια μεγαλύτερη αίσθηση της ταυτότητας τους είναι πιο πιθανό να δράσουν συλλογικά. Σε ομογενείς κοινωνίες (στις οποίες οι πολίτες κατάγονται από την ίδια εθνική ή και θρησκευτική ομάδα) υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα οι αντιμαχόμενοι ηγέτες να προκαλέσουν την διαίρεση ενός κινήματος. Σε διαφορετικές κοινωνίες, μία ομάδα ανταρτών είναι πιο πιθανό να χρειαστεί να πάρει ανθρώπους από διαφορετικές εθνικές ομάδες αν θέλουν να αποκτήσουν το μέγεθος που θα τους επιτρέψει να απειλήσουν την κυβέρνηση. Η διατήρηση της ενότητας θα είναι πιο δύσκολη σε ένα κίνημα το οποίο αποτελείται από διαφορετικές εθνικές ομάδες, ξανά η κυβέρνηση μπορεί να χωρίσει τα κινήματα στρέφοντας με έντεχνο τρόπο τις ομάδες εναντίον η μια της άλλης έτσι ώστε να συνασπιστεί με κάποια από αυτές. Σε μία πιο πολωμένη κοινωνία μια μεγάλη μειονότητα μπορεί να φοβάται τη πολιτική κυριαρχία και τους μόνιμους οικονομικούς και πολιτιστικούς αποκλεισμούς. Μία κυρίαρχη ομάδα ή ομάδες οι οποίες κάνουν διακρίσεις απέναντι σε άλλες ομάδες αυξάνουν την πιθανότητα αυτοί που δέχονται τις διακρίσεις να αναγκαστούν να δράσουν.

3.6.8 Ανισότητα

Οικονομικές μελέτες δεν παρέχουν ισχυρές αποδείξεις ως προς την σημασία της ανισότητας μεταξύ πλουσιότερων και των φτωχότερων σε μία κοινωνία (κατακόρυφη ανισότητα) αν και οι αντιθέσεις μεταξύ μοντέλων μπορούν να εξηγηθούν από παραλλαγές στο πως τα μοντέλα καθορίζονται.¹¹² Κάποιες μελέτες λένε ότι ενώ η κατακόρυφη ανισότητα μπορεί να μην είναι σημαντική στο να προκαλέσει σύγκρουση μπορεί όμως να συμβάλλει στην παράταση της.¹¹³ Οι ηγέτες που επιζητούν να χρησιμοποιήσουν την εθνικότητα ή άλλα χαρακτηριστικά ταυτότητας προκειμένου να κινητοποιήσουν μια ομάδα ενάντια σε άλλη ομάδα έχει βρεθεί ότι το πιο πιθανό είναι να πετύχουν όταν υπάρχουν σημαντικές ανισότητες μεταξύ των ομάδων που προκαλούν μνησικακία, αυτές οι ανισότητες έχουν οριστεί ως οριζόντιες ανισότητες. Παρόλες τις εμφανείς δυσκολίες υπάρχουν αποδείξεις ότι ούτε ο θρησκευτικός διαχωρισμός μιας χώρας ούτε το να επιδιώκει μια χώρα πολιτικές κρατικής θρησκοληψίας, ήταν αρκετό για να αυξήσει τον κίνδυνο μιας σύγκρουσης αλλά ο συνδυασμός των δύο είναι που δημιουργεί για θρησκευτική εσωτερική σύγκρουση σε ένα κράτος.¹¹⁴ Είναι εμφανές από τα παραπάνω ότι τέτοιες διαφορές στην κατανομή της οικονομικής ή και της πολιτικής δύναμης μεταξύ ομάδων μπορεί να διαρκέσει αρκετά χωρίς όμως την εκδήλωση σύγκρουσης.

3.6.9 Διασπορά

Κάποιες οικονομικές μελέτες δείχνουν μια συσχέτιση μεταξύ της ύπαρξης μεγάλων διασπορών και τον κίνδυνο μια χώρα να αντιμετωπίσει βίαιη σύγκρουση. Οι αποδείξεις που προέρχονται από μελέτες περίπτωσης κρατών είναι ασαφής, άμα ο ορισμός της διασποράς διευρυνθεί για να περιλάβει ανθρώπους που ανήκουν στην ίδια εθνική ομάδα αλλά κατοικούν σε γειτονικές χώρες τότε αποδείξεις από μελέτη περιπτώσεων ισχυροποιούνται για να υποστηρίξουν

¹¹¹ See Eldabawi & Sambanis (2000 & 2002), Fearon & Laitin (2003) & Sambanis (2003)

¹¹² Cramer, C (2003) "Does Inequality Cause Conflict?" Journal of International Development, 15(4): 397-412

¹¹³ Collier & Hoeffler (2003) on duration and (2004a) on onset

¹¹⁴ Nordås, Ragnhild (2004) 'State Religiosity and Civil War: Does Religious Heterogeneity and the Role of Religion in States Influence the Risk of Intrastate Armed Conflict?', Department of Sociology and Political Science, NTNU.

ότι υπάρχει σύνδεση.¹¹⁵ Δύο βασικοί μηχανισμοί έχουν προταθεί: πρώτον ομάδες της διασποράς μπορεί να χρηματοδοτούν για την δημιουργία και τον εξοπλισμό αντάρτικων ομάδων κάνοντας την σύγκρουση οικονομικά εφικτή και δεύτερον το να ζει μια συγγενική εθνική ομάδα σε γειτονικό κράτος μπορεί να αυξήσει τον κίνδυνο σύγκρουσης αν οι κοινότητες μεταναστών παρέχουν υποστήριξη στους συγγενείς τους (όπως με τους Αλβανούς που υποστηρίζουν το Κόσσοβο) ή αν ανατρέφει εθνικισμό, υποστηρίζοντας τις αποσχιστικές τάσεις. Ωστόσο ο μηχανισμός αυτός μπορεί να λειτουργήσει και αντίστροφα, με χώρες που έχουν πληγεί από συγκρούσεις να έχουν μεγάλες διασπορές διότι η σύγκρουση ή ο φόβος αυτής αναγκάζει τους πολίτες να εγκαταλείψουν την χώρα. Παρόμοιες διασπορές μπορούν να υποστηρίξουν εξίσου την κυβέρνηση όπως και τους αντάρτες.¹¹⁶ Τέλος συνολικά οι διασπορές έχουν θετικό αντίκτυπο: το 2001 οι διασπορές έδωσαν 72 δις δολάρια σε αναπτυσσόμενες χώρες σε σύγκριση με τα 52 δις δολάρια που δόθηκαν σε διεθνή αναπτυξιακή βοήθεια το 2001.¹¹⁷

3.6.10 Κακή γειτνίαση

Υπάρχουν ενδείξεις για να υποστηρίξουν ότι η βία σε γειτονικά κράτη μπορεί να είναι αποσταθεροποιητική δύναμη η οποία μπορεί να οδηγήσει σε σύγκρουση. Οι συγκρούσεις στην κεντρική Ασία, στην Δυτική, στην κεντρική και στο κέρασ της Αφρικής όλες μοιράζονται τα ίδια χαρακτηριστικά δηλαδή αυτά δηλαδή του σχηματισμού περιφερειακής σύγκρουσης (Regional Conflict Formations).¹¹⁸¹¹⁹

Η βία είναι άλλη μια διεθνική δραστηριότητα και σχετίζεται με τις διεθνείς ροές όπλων, προσφύγων, ναρκωτικών και πόρων και δικτύων όπως ενόπλων ομάδων, Μ.Κ.Ο, εγκληματικών δικτύων και τρομοκρατών τα οποία δημιουργούν στο σύνολο τους ένα νέο πεδίο προκλήσεων για το κράτος. Η αδυναμία ενός κράτους να το αντιμετωπίσει μπορεί να οδηγήσει στην διασπορά της σύγκρουσης σε μία ολόκληρη περιοχή, τέτοιες περιφερειακού χαρακτήρα συγκρούσεις αποτελούνται από συ σχετιζόμενους εμφυλίου πολέμους, οι οποίοι λαμβάνουν χώρα σε διαφορετικά επίπεδα χωρίς να υπάρχει σεβασμός των συνόρων.¹²⁰ Διασυνοριακές ομάδες κοινής ταυτότητας, εχθρικοί γείτονες και άτυπες οικονομικές δραστηριότητες κάνουν πιο πιθανό το ενδεχόμενο εκδήλωσης βίαιων συγκρούσεων όταν ξεσπάσει η σύγκρουση. Γενικά η ανάλυση της κρατικής αστάθειας μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί μια άσκηση κατά την αξιολόγηση της πολιτικής. Προηγούμενες έρευνες (Iqbal and Starr, 2007) έχουν εντοπίσει ένα σετ βασικών παραγόντων που αυξάνουν την πιθανότητα ένα κράτος να μπει σε κατάσταση γενικευμένης αστάθειας. Αυτοί οι παράγοντες περιλαμβάνουν την πολιτική αστάθεια, την εσωτερική αναταραχή, τον εμφύλιο πόλεμο και την διεθνή

¹¹⁵ Nicholas Sambanis (2003).

¹¹⁶ Examples given in Humphreys M (2002) 'Economics and Violent Conflict', Harvard University

¹¹⁷ UNDP, Least Developed Countries Report 2004, New York, UN, 2004.

¹¹⁸ regionalization_of_conflict.pdf (ipinst.org)

¹¹⁹ G.Zachariah "Regional Framework For State Reconstruction In The Democratic Republic Of The Congo," Journal of International Affairs, Autumn 2004.

¹²⁰ G.Zachariah (2004)

σύγκρουση.

Αυτή η ανάλυση αποκάλυψε ότι τόσο ο εμφύλιος πόλεμος όσο και η διεθνής σύγκρουση αυξάνουν την πιθανότητα της αστάθειας ενός κράτους, με τον εμφύλιο πόλεμο να έχει πολύ ισχυρότερη επίπτωση. Η μέτρηση επιβεβαιώνει ότι υψηλότερα επίπεδα πολιτικής αστάθειας και αναταραχής στο εσωτερικό του κράτους σχετίζονται ισχυρά με την πιθανότητα κατάρρευσης του. Ένα κεντρικό ερώτημα που προκύπτει είναι το εάν και κατά πόσο η ύπαρξη των παραγόντων που σχετίζονται με την πρόκληση κατάστασης «ευαλωτότητας», αστάθειας, εμφύλιο πόλεμο και παγκόσμια σύγκρουση οδηγεί σε ανάπτυξη παρόμοιων συνθηκών σε γειτονικά κράτη ή και κοντινά κράτη. Οι αρνητικές συνέπειες της αστάθειας του κράτους που αναφέρθηκαν παραπάνω προκύπτουν από κάποια μορφή διαδικασίας διάχυσης όπως αναφέρουν στην εισαγωγή του άρθρου τους [Most and Starr (1980)] με θέμα την διάχυση, την ενίσχυση και την διάδοση της σύγκρουσης ότι ένα γεγονός μπορεί να αλλάξει την πιθανότητα επακόλουθων γεγονότων μέσω διαδικασιών διάχυσης ή μετάδοσης δεν είναι νέο. Οι ακριβείς συνθήκες οι οποίες κάνουν ένα κράτος ευάλωτο μπορεί να διαφέρουν σημαντικά ενώ οι μηχανισμοί με τους οποίους διαχέεται η και τα αποτελέσματα της επίσης ποικίλουν, η προοπτική διάχυσης βασίζεται στην έννοια της εγγύτητας και δημιουργεί πολλαπλούς τρόπους λειτουργίας των συναλλαγών, συμπεριλαμβανομένων των ροών ανθρώπων, εμπορίου, πληροφοριών, στρατιωτικών ενεργειών και άλλους.

Συμπεράσματα-Επίλογος

Η ανάγκη δημιουργίας και χρήσης του όρου ευάλωτο κράτος προέκυψε από την ενασχόληση της Διεθνούς Κοινότητας με τα κράτη του Τρίτου Κόσμου τα οποία γεννήθηκαν στην πλειοψηφία τους μετά την αποαποικιοποίηση που έλαβε χώρα με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σαν ζητούμενο ενός τρόπου κατηγοριοποίησης των κρατών τα οποία έχριζαν αναπτυξιακής βοήθειας στο τέλος του 20^{ου} αιώνα ειδικά με την πτώση του διπολικού συστήματος. Σήμερα η έννοια των ευάλωτων κρατών είναι πιο επίκαιρη από ποτέ άλλοτε καθώς διαπιστώνεται ότι σε αυτά συγκεντρώνονται 1,5 δισεκατομμύρια άτομα, το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού ενώ συγκροτούν το φτωχότερο μέρος του και οι οποίοι έχουν το «προνόμιο» να ζουν σε χώρες οι οποίες πλήττονται από συγκρούσεις, με αδύναμες ή ανύπαρκτες κρατικές δομές - θεσμούς και κράτη που δεν είναι ικανά να εκπληρώσουν τις βασικές λειτουργίες για εξασφάλιση της νόμιμης πρόσβασης σε πολιτική εξουσία με δίκαιο και διαφανή τρόπο, για μείωση της φτώχειας, για προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, για προάσπιση του κράτους δικαίου, για εγγύηση της ασφάλειας και της προστασίας του πληθυσμού και για παροχή δημόσιων υπηρεσιών και διαχείριση των πόρων.

Η χρήση δεικτών για μελέτη του φαινομένου της κρατικής αστάθειας από διάφορους οργανισμούς και κρατικές υπηρεσίες κρίνεται απαραίτητη και αποτελεσματική καθώς σε παγκόσμιο επίπεδο παρατηρούνται με αυτόν τον τρόπο μεταβολές στα κράτη με άλλα να οπισθοδρομούν σε συνθήκες μεγαλύτερης αστάθειας, φτώχειας κι συγκρούσεων ενώ άλλα παρουσιάζουν σημάδια

ανάκαμψης με σημαντική ανάπτυξη στους τομείς της οικονομίας, της πολιτικής και της κοινωνικής συνοχής. Συνεπώς η ορθή και ακριβής αποτύπωση των επιδόσεων ενός κράτους παρέχει την δυνατότητα για ταχεία, ευέλικτη και αποτελεσματική παρέμβαση των δοτών βοήθειας μέσω της λελογισμένης και στοχευμένης διάθεσης πόρων και τεχνικής υποστήριξης, ένα μειονέκτημα το οποίο παρατηρείται είναι ότι στη διαδικασία προσδιορισμού των ευάλωτων κρατών μέσω κριτηρίων η οποία εξελίσσεται διαρκώς δεν εμπλέκονται πάντοτε οι ενδιαφερόμενοι αποδέκτες της αναπτυξιακής βοήθειας. Πλέον είναι εμφανές ότι ένας σημαντικός λόγος που ωθεί την ανάπτυξη και μελέτη δεικτών όπως ο δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης που καθορίζουν τα κριτήρια βάσει των οποίων κατηγοριοποιούνται οι χώρες είναι η ποιοτική αναβάθμιση και διεύρυνση του όρου ευάλωτο κράτος σε μία πιο ειδική και σαφή έννοια σε αντιδιαστολή με την ευρύτερη έννοια των κρατών του Τρίτου Κόσμου και αυτό συμβαίνει επειδή αναγνωρίζεται η σύγχρονη ανάγκη για εξατομίκευση του μείγματος της βοήθειας που χορηγείται κάθε χώρα.

Η ανομοιογένεια που εμφανίζουν τα κράτη σε μία περιοχή όπως η υποσαχάρια Αφρική δεν αφήνει περιθώριο για όρθωση μίας ενιαίας και καθολικής αντιμετώπισης των προκλήσεων που εμφανίζονται ως αποτέλεσμα της χρόνιας αστάθειας τους. Με τον τρόπο αυτό προκύπτει μια ρεαλιστική προσέγγιση στο ζήτημα της παροχής αναπτυξιακής βοήθειας η οποία να απαντά στις ιδιαιτερότητες και στα ζητούμενα της κάθε περίπτωσης αφού πρώτα αυτά έχουν αναγνωριστεί μέσω της εμπειριστατωμένης μελέτης (case study), με την χρήση ικανού αριθμού δεικτών ώστε να διευκολύνεται η εξαγωγή αποτελεσματικών τρόπων δράσης. Ο εμπλουτισμός της λίστας των παραγόντων που συμβάλλουν στην δημιουργία αλλά και συντηρούν την αστάθεια συμβάλλει νομοτελειακά στην εξάλειψη της επικρατούσας αυθαίρετης θεώρησης ότι η ανάπτυξη με οικονομικούς και μόνο όρους θα μπορούσε να αλλάξει τον ρου κρατών που έχουν ροπή προς την αστάθεια, αυτό άλλωστε έχει διαψευστεί τόσο από την μακροχρόνια πρακτική της δωρήτριας Διεθνούς Κοινότητας προς χώρες του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου αλλά με φτωχά και απογοητευτικά αποτελέσματα όσο και από το γεγονός ότι πολλές από αυτές τις χώρες κατά την διάρκεια της αποικιοκρατίας μπορεί να ευημερούσαν οικονομικά ιδιαίτερα εξαιτίας των πλούσιων φυσικών πόρων που διέθεταν πλην όμως αυτή η συνθήκη δεν ήταν ικανή από μόνη της να υποστηρίξει την ύπαρξη συνθηκών κρατικής σταθερότητας ανάλογες με αυτές των που απολάμβαναν τα αναπτυγμένα Δυτικά κράτη.

Σε όλες τις προσπάθειες διάσωσης «ασταθών» το ζητούμενο είναι η δομική σταθερότητα, η ανάγκη για ύπαρξη εσωτερικής σταθερότητας και συνοχής σαν προϋπόθεση για την απόδραση από τον φαύλο κύκλο ευάλωτο κράτος – κρατική αστάθεια. Άρα η εσωτερική σταθερότητα εδράζεται στην ύπαρξη ισχυρών, ανεξάρτητων και λειτουργικών θεσμών και οι πυλώνες στους οποίους στηρίζονται είναι η εξουσία, ο λαός και η δυναμική σχέση ισορροπίας που διαμορφώνεται μεταξύ τους. Η ιστορία των κρατών έχει δείξει ότι η εξουσία με τη δομή κυβερνητικής αρχής με όποια

μορφή κι αν εκδηλώνεται (δημοκρατία, ολιγαρχία, απολυταρχία) μπορεί να είναι αποτελεσματική μόνο όταν πίστη και αποδοχή από τον λαό σε αντίθετη περίπτωση η εξουσία εμφανίζεται ανίσχυρη, οι θεσμοί απαξιώνονται και αυτό το χάσμα μεταξύ λαού και εξουσίας πυροδοτεί την κρατική αστάθεια.

Η Διεθνής κοινωνία με την ενασχόληση της με τα ευάλωτα κράτη πρώτον αναδεικνύει και αναβαθμίζει τη θέση του κράτους κόντρα στην τάση για απαξίωση του μέσω της εφαρμογής των αρχών της παγκοσμιοποίησης και της συντριπτικής κατάργησης της αδιαπερατότητας τους, δεύτερον αναγνωρίζει και προάγει την αξία της σταθερής κρατικής δομής καθώς δεν υπάρχει και ούτε θα υπάρξει με τα σημερινά δεδομένα υποκατάστατο που να μπορεί να υποστηρίξει με τις λειτουργίες του την κοινωνική πρόοδο και ανάπτυξη με αποτελεσματικό τρόπο, τρίτον είναι γεγονός ότι μια παγκόσμια κοινότητα που θέλει να αποκαλείται πολιτισμένη δεν μπορεί να αγνοεί το γεγονός ότι οι φτωχές και υπανάπτυκτες χώρες απέχουν πάρα πολύ από τον στόχο της χιλιετίας που έχει τεθεί με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την ποιότητα ζωής των πολιτών τους και τέλος τα ανεπτυγμένα κράτη αντιλαμβάνονται όλο και περισσότερο ότι σε ένα σύγχρονο κόσμο με όλο και λιγότερα σύνορα τα ίδια καθίστανται πιο ευάλωτα από την έκθεση σε εξωτερικές επιδράσεις και πιέσεις που προέρχονται από αναδυόμενα διλήμματα ασφαλείας από την κλιματική αλλαγή, από πανδημίες, από ένοπλες συγκρούσεις ευρείας κλίμακας, από την κλιμακούμενη μετανάστευση και από τις παγκόσμιες οικονομικές κρίσεις.

Άρα τα διλήμματα ασφαλείας σε ένα κόσμο που διαφέρει ριζικά από το μοντέλο του δίπολου ή από το μεταγενέστερο μονοπολικό δεν μπορούν να μελετηθούν και να αντιμετωπιστούν αποκλειστικά με όρους ισχύος και αυτό διότι η αστάθεια των ευάλωτων κρατών αποτελεί έναν «πόλο ισχύος» και με την δυναμική του μπορεί να ανατρέψει την ψευδαίσθηση ασφαλείας αλλά και να έχει παγκόσμιες επιπτώσεις όπως συνέβη και με την περίπτωση του εντεινόμενου πολέμου της Ρωσίας με την Ουκρανία. Η μη ουσιαστική ενασχόληση με το ευάλωτο κράτος και η αναποτελεσματικότητα της αναπτυξιακής βοήθειας οδηγεί αναπόφευκτα στην ακούσια αμφισβήτηση του κράτους από τα ανεπτυγμένα κράτη και στην εκούσια αμφισβήτησή του από τα ευάλωτα. Το κράτος δεν θεωρείται πλέον ένας αποτελεσματικός ή κατάλληλος μηχανισμός κοινωνικών αλλαγών και επομένως του αφαιρείται η εξουσία με την νομιμοποίηση ενός άλλου συστήματος εξουσίας μέσω της επιλογής της καινοτομίας. Η πρόκληση για όλα τα κράτη, ανεπτυγμένα και ευάλωτα, είναι το αν θα αντέξει εν τέλει το κράτος απέναντι στις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης και αν η παρούσα εφαρμογή καινοτομιών θα αποτελέσει κίνητρο για την αποκατάσταση του ευάλωτου κράτους και την προώθηση εθνικών πολιτικών ανεπτυγμένων και μη κρατών.

Πέρα, λοιπόν, από την αέναη συζήτηση για το ευάλωτο κράτος και το περιοριστικό νοηματικό πλαίσιο της εξωτερικής βοήθειας, οι βασικές βιοτικές ανάγκες που εκδηλώνονται στο

εσωτερικό του ευάλωτου κράτους θα καταλήξουν να ικανοποιηθούν με αυθαίρετο τρόπο, νομιμοποιώντας έτσι ένα σύστημα παγκόσμιας ολοκλήρωσης, μέσω της σύγχρονης τεχνολογικής καινοτομίας και ευρηματικότητας, η οποία δεν μπορεί να αγνοηθεί αν ο στόχος των εθνικών κρατών είναι να διατηρήσουν και να ενισχύσουν το διεθνές σύστημα εθνικών κρατών, το οποίο και τους παρέχει το δικαίωμα της εθνικής κυριαρχίας και αυτονομίας. Είναι ανάγκη, λοιπόν, να τεθεί με στόχο και ακρίβεια το ζήτημα της διάσωσης του ίδιου του κράτους, ξεκινώντας από το ευάλωτο και τον ρόλο που μπορεί να παίζει στην διεθνή πολιτική. Τέλος έχει αποδειχτεί ότι η αναπτυξιακή βοήθεια δεν είναι αρκετή από μόνη της όσο και αν παρέχεται για μεγάλο διάστημα όταν αποτυγχάνει να αντιμετωπίσει δομικές αδυναμίες και ταυτόχρονα δεν λαμβάνει υπόψη την κουλτούρα της εξουσίας στην οποία έχει συνηθίσει ο λαός αλλά και τις λεπτές ισορροπίες που διαμορφώνονται στο εσωτερικό ενός κράτους.

Βιβλιογραφία

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Brinkerhoff, D. W., Capacity Development in Fragile States, Έγγραφο Προβληματισμού Αρ. 58D, Μάαστριχτ, Ευρωπαϊκό Κέντρο για τη Διαχείριση της Αναπτυξιακής Πολιτικής, 2007.
- Countries at Risk of Instability: Risk Factors of and Dynamics of Instability - GSDRC
- These are the 25 most unstable countries in the world | BusinessInsider India
- Baliaoune-Lutz, M. and M. McGillivray, State Fragility – Concept and Measurement, Ερευνητική Εργασία Αρ. 2008/44, Ελσίνκι, World Institute for Development Economics Research, 2008.
- Engberg-Pedersen, L., L. Andersen, and F. Stepputat, Fragile Situations – Current Debates and Central Dilemmas, Έκθεση Αρ. 2008:9, Κοπεγχάγη, Ινστιτούτο Διεθνών Σπουδών Δανίας, 2008.
- Freund, B., The Making of Contemporary Africa: The Development of African Society since 1800, Λονδίνο: Macmillan, 2η έκδοση, 1998.
- Ikpe, E., “Challenging the Discourse on Fragile States”, Conflict Security & Development, 7 (1), 85-124, 2007.
- Iliffe, J., Africans: The History of a Continent, Καίμπριτζ, Cambridge University Press, 1997.
- Kaplan, S., Fixing Fragile States – A New Paradigm for Development, Westport, Praeger Security International, 2008.
- Kiple, K.F. και B.T. Higgins, “Mortality Caused by Dehydration during the Middle Passage”, στο Inikori, J.E. και S.L. Engerman, επιμ., The Atlantic Slave Trade: Effects on Economies, Societies, and Peoples in Africa, the Americas and Europe, Durham, Duke University Press, 1992.
- Pakenham, T., The Scramble for Africa, Λονδίνο, Abacus, 1997.
- Sauvy, A., “Trois mondes, une planète”, L’observateur politique, économique et littéraire, τχ. 18, 14 Αυγούστου 1952.
- Schraeder, J.P., African Politics and Society: A Mosaic in Transformation, Βοστώνη, Bedford/St Martin’s, 2000.
- Sowell, T., Conquests and Cultures. An International History, Νέα Υόρκη, Basic Books, 1998.
- (Easterly 2004) Stewart, F. and G. Brown, Fragile State, Έγγραφο Εργασίας Αρ. 51., Οξφόρδη, Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, 2009

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Σπυρόπουλος, Γ. *Διεθνείς Σχέσεις Ρεαλιστική Προσέγγιση Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, Δεκ, 2010.
- Σπυρόπουλος, Γ., *Ο Τρίτος Κόσμος στις Διεθνείς Σχέσεις: Μύθοι και Πραγματικότητες*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005.
- Χειλά, Ε. *Διεθνής Κοινότητα και Εύθραστα Κράτη*. Αθήνα: ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2020.
- Κατσούλης, Η., Μ. Ανανιάδη, Σ. Ιωαννίδης, επιμ., *Παγκοσμιοποίηση: οικονομικές, πολιτικές, πολιτισμικές όψεις*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2003.
- Σωτηρόπουλος, Δ.Α. κ.ά., *Ο Τρίτος Κόσμος*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005.
- ΕΠΙΤΡΟΠΗ, ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ. *Ευρωπαϊκή Έκθεση για την Ανάπτυξη*. ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ, 2009.

- **ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ**

https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20130128101412/http://www.cabinetoffice.gov.uk/strategy/work_areas/~media/assets/www.cabinetoffice.gov.uk/strategy/1factors%20pdf.ashx

- Developing regions | Human Development Reports, [Ιστοσελίδα],
- <http://hdr.undp.org/en/content/developing-regions>, (Πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017).
- Economics Discussion, [Ιστοσελίδα],
- <http://www.economicdiscussion.net/gender/gender-related-development-indexgdi/11904>, (Πρόσβαση στις 31 Ιανουαρίου 2018).
- Frequently Asked Questions - Multidimensional Poverty Index (MPI), [Ιστοσελίδα],
- <http://hdr.undp.org/en/faq-page/multidimensional-poverty-index-mpi#t295n2429>, (Πρόσβαση στις 11 Ιανουαρίου 2018).
- Gender Development Index (GDI) | Human Development Reports, [Ιστοσελίδα],
- <http://hdr.undp.org/en/content/gender-development-index-gdi>, (Πρόσβαση στις 31 Ιανουαρίου 2018).
- Gender Inequality Index (GII) | Human Development Reports, [Ιστοσελίδα],
- <http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-gii>, (Πρόσβαση στις 31 Ιανουαρίου 2018).
- Human Development Index HDI Definition, [Ιστοσελίδα],
- <http://wikiprogress.org/articles/initiatives/human-development-index/>, (Πρόσβαση στις 11 Ιανουαρίου 2018).
- Human Development Index (HDI) | Human Development Reports, [Ιστοσελίδα],
- <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>, (Πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2017).
- 63 Human Poverty Index, [Ιστοσελίδα],
- <http://wikiprogress.org/articles/archive/humanpoverty-index/>, (Πρόσβαση στις 11 Ιανουαρίου 2018).
- Human Poverty Index (HPI) as a Measure of Economic Growth, [Ιστοσελίδα],
- [http://economicsconcepts.com/human_poverty_index_\(hpi\).htm](http://economicsconcepts.com/human_poverty_index_(hpi).htm), (Πρόσβαση στις 11 Ιανουαρίου 2018).
- Inequality-adjusted Human Development Index (IHDI) | Human Development Reports, [Ιστοσελίδα],
- <http://hdr.undp.org/en/content/inequality-adjusted-humandevelopment-index-ihdi>, (Πρόσβαση στις 18 Ιανουαρίου 2018).
- Multidimensional Poverty Index (MPI) | Human Development Reports, [Ιστοσελίδα],

- <http://hdr.undp.org/en/content/multidimensional-poverty-index-mpi>, (Πρόσβαση στις 18 Ιανουαρίου 2018)
- South African History Online, [Ιστοσελίδα], <http://www.sahistory.org.za/article/grade-8-term-1-industrial-revolution-britain-and-southern-africa-1860-0>, (Πρόσβαση στις 25 Μαΐου 2018)
- The World's Most Stable Countries - WorldAtlas <https://www.worldatlas.com/articles/the-worlds-least-fragile-countries.html>
- Fragile State Index: How Stable is Your Country? (howmuch.net) <https://howmuch.net/articles/economic-fragility-around-the-world>